

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa. Sovittelu merkitsisi vaihtoehtoa oikeudenkäynnille. Menettely perustuisi osapuolten tahtoon ja käytäisiin verraten vapaa-muotoisesti, sovinnollista ratkaisua osapuolten lähtökohdista etsien. Menettelyyn ryhdyttäisiin riidan aikaisemmassa vaiheessa kuin voimassa olevan lain mukaiseen sovinnon edellytysten selvittämiseen osana riita-asian valmistelua.

Sovittelun edellytyksenä olisi, että asia soveltuu laatunsa mukaan soviteltavaksi ja että sovittelu on muuten tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden. Sovitella voitaisiin sekä asioita, jotka eivät vielä ole tuomioistuimessa muuten vireillä että niitä, jotka ovat siellä kanteen johdosta käsiteltävänä.

Saavutettava sovinto voisi perustua yleisiin kohtuusnäkökohtiinkin ja se voitaisiin haluttaessa vahvistaa tuomioistuimessa niin, että siitä tulisi täytäntöönpanokelpoinen.

Sovittelu toteutettaisiin olemassa olevan käräjäoikeusorganisaation puitteissa. Sovittelijana toimisi asianomaisen tuomioistuimen tuomari.

Samassa yhteydessä uudistettaisiin myös säännökset, jotka koskevat sovinnon vahvistamista vireillä olevassa oikeudenkäynnissä.

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan joidenkin kuukausien kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta, jotta ehditään toteuttaa tarvittava tuomarien koulutus sovittelijan tehtäviin.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT	4
1. Johdanto	4
1.1. Sovinto riidan ratkaisuna.....	4
1.2. Vaihtoehtoinen riidanratkaisu	4
1.3. Tuomioistuimen sovittelutoiminta vastauksena asianosaisten tarpeisiin ..	5
2. Nykytila.....	6
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö.....	6
2.1.1. Sovinnon edistäminen riita-asian oikeudenkäynnissä.....	6
2.1.2. Sovinnon vahvistaminen oikeudenkäynnissä	7
2.1.3. Tuomioistuimen ulkopuolisia riidanratkaisupalveluja	8
2.1.3.1. Neuvontapalveluja	9
2.1.3.2. Sovittelumenettelyjä	9
2.1.3.3. Ratkaisusuositukseen tähtääviä menettelyjä.....	11
2.2. Kansainvälinen kehitys	12
2.2.1. Vaihtoehtoisen riidanratkaisun kehittäminen Euroopan unionin toiminnassa.....	12
2.2.2. Euroopan neuvoston suosituksia sovittelusta.....	13
2.2.3. Pohjoismaat.....	14
2.2.3.1. Ruotsi.....	14
2.2.3.2. Norja	14
2.2.3.3. Tanska	16
2.2.4. Muut maat.....	17
2.3. Nykytilan arviointi.....	17
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	18
3.1. Esityksen tavoitteet.....	18
3.2. Keskeiset ehdotukset	19
3.2.1. Sovittelu tuomioistuimissa	19
3.2.2. Sovittelussa käsiteltävät asiat	20
3.2.3. Menettely	21
3.2.4. Sovittelun julkisuuteen ja luottamuksellisuuteen liittyvät näkökohdat .	23
3.2.5. Sovittelun päättyminen	23
4. Esityksen vaikutukset	24
4.1. Taloudelliset vaikutukset	24
4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset	25
4.3. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan.....	25
5. Asian valmistelu	25
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	27
1. Lakiehdotusten perustelut	27
1.1. Laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa.....	27

1 luku. Yleiset säännökset	27
2 luku. Menettely	29
3 luku. Erinäisiä säännöksiä	39
1.2. Laki oikeudenkäymiskaaren 20 luvun muuttamisesta	50
2. Tarkemmat säännökset ja määräykset	58
3. Voimaantulo	58
4. Säättämisjärjestys	59
LAKIEHDOTUKSET	60
riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa	60
oikeudenkäymiskaaren 20 luvun muuttamisesta	64
LIITE	65
Luonnos valtioneuvoston asetukseksi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallinto- viranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun asetuksen muuttami- sesta	65
LIITE	66
RINNAKKAISTEKSTIT	66
oikeudenkäymiskaaren 20 luvun muuttamisesta	66

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

1.1. Sovinto riidan ratkaisuna

Sovinto merkitsee sitä, että riidan osapuolet sopivat asiansa ja hyväksyvät sopimuksensa ratkaisuksi riitaan. Ratkaisu on siten osapuolten oma. Ehdotuksen ratkaisuksi on voinut tehdä ulkopuolinenkin taho ja ratkaisu on voitu saavuttaa ulkopuolisen johdolla tai järjestämänä käydyssä menettelyssä.

Sovintoratkaisu on kestävä. Riidan osapuoli sitoutuu näin saavutettuun ratkaisuun paremmin kuin ulkopuolisen määräämään ratkaisuun, joka ei ainakaan kaikilta osiltaan vastaa osapuolen tahtoa. Riitojen sovinnollinen ratkaiseminen on siten suotavaa.

On myös asioita, joissa ei ole sovinnon edellytyksiä. Toinen osapuoli on esimerkiksi menetellyt vastoin velvoitteitaan ja loukattu puoli tarvitsee hyvityksen. Joissakin asioissa taas voi olla useita riitakysymyksiä, joista joissakin voidaan saavuttaa sovinto mutta ei kaikissa. Kaikkia riitoja ei siten voida sopia ainakaan kaikilta osiltaan vaan tarvitaan myös tuomioistuinlaitosta yhteiskunnan viralliskoneistona ratkaisemaan riitoja.

Oikeudenkäyntilainsäädäntöön sisältyy säännökset sovinnon mahdollisuuden kartoittamisesta osana oikeudenkäyntiä. Sen sijaan ei ole säännöksiä sovittelusta oikeudenkäynnille kokonaan vaihtoehtoisena riidanratkaisumenettelyä. Sovittelua on tässä muodossa tarjottu vapaaehtoisuuden pohjalta lähinnä eri yhteisöjen toiminnan puitteissa.

Viime aikoina on kuitenkin ryhdytty tarkastelemaan myös tuomioistuinten mahdollisuutta tarjota tällaisia asiakaslähtöisiä, vapaamuotoisesti toteutettavia sovittelupalveluja. Menettely palvelee hyvän oikeudenhoidon tavoitetta ja sopii näin tuomioistuimen tehtäväkuvaan siinä, että voidaan sovinnollisesti

selvittää ja ratkaista riitaisuuksia jo ennen kuin ne ovat kärjistyneet. On esitetty ajatus moniovisesta tuomioistuimesta, joka voisi oikeudenkäynnin puitteissa harjoitettavan lainkäyttötoiminnan ohella tarjota myös neuvontaa, sovittelua, summaarisia minioikeudenkäyntejä, välityspalveluja ja muita erilaisia riidanratkaisupalveluja. Tällaisia malleja on jo toteutettu eri maissa.

1.2. Vaihtoehtoinen riidanratkaisu

Vaihtoehtoisella riidanratkaisulla (alternative dispute resolution, ADR) tarkoitetaan yleisesti muita kuin oikeudenkäyntilainsäädännön mukaan tuomioistuimessa käytäviä riidanratkaisumenettelyjä. Näitä on alun perin syntynyt eri maissa sosiaalityöhön liittyvien projektien, kansalaisaktiivisuuden tai liiketoiminnan piirissä.

Tavoitteena voi olla sovittelu riidan osapuolten lähtökohdista, heille molemmille hyväksyttävää ratkaisua hakien. Tällöin puhutaan fasilitatiivisesta sovittelusta. Sovittelulle on tyypillistä se, että asianosaiset voivat aktiivisesti osallistua ja vaikuttaa sekä asian käsittelyyn että lopputuloksen muotoilemiseen. Ensisijaisesti pyritään siihen, että luodaan luottamuksellinen neuvotteluilmapiiri, jossa osapuolet löytävät sopimusratkaisun riitaan ja sitoutuvat noudattamaan ratkaisua. Ratkaisu voi perustua siihen, mikä osapuolten tilanteessa on kohtuullista. Osapuolten riitakysymystä ei niinkään ratkaista lain säännöksiä soveltamalla niin kuin oikeudenkäynnissä.

Vaihtoehtoiseen riidanratkaisuun kuuluu myös ratkaisusuositusten antamiseen tähtäävä toiminta tuomioistuinten ulkopuolella. Tätä kutsutaan toisinaan evaluatiiviseksi sovitteluksi. Ulkopuolinen taho arvioi osapuolten vaatimuksia ja niiden perusteita lähinnä voimassa olevan oikeuden valossa ja antaa sii-

hen perustuvan ratkaisusuosituksen. Tämä toiminta muistuttaa läheisesti tuomioistuinten lainkäyttötoimintaa ja täydentää sitä. Koska toiminta tapahtuu muualla kuin tuomioistuimessa, ratkaisu ei ole suoraan täytäntöönpanokelpoinen. Tällaista toimintaa on esimerkiksi kuluttajariitojen käsittely kuluttajavalituslautakunnassa.

1.3. Tuomioistuimen sovittelutoiminta vastauksena asianosaisten tarpeisiin

Riitaisuuksien sovinnollinen ratkaiseminen on ajankohtainen kansainvälinen kehitysuunta. Viimeaikaisissa oikeudenkäyntimenettelyjen ja tuomioistuinlaitosten uudistushankkeissa eri maissa tuomioistuinten toimintaan on sisällytetty erilaisia sovittelupalveluja. Suosituksia vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen kehittämiseksi on annettu sekä Euroopan unionin että Euroopan neuvoston taholta.

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelman oikeuspolitiikkaa koskevan jakson mukaan riita-asioissa kehitetään oikeudenkäynnille vaihtoehtoisia, nopeita ja edullisia riidan ratkaisumenettelyjä ja erityisesti lisätään sovittelutoimintaa. Hallituksen strategia-asiakirjassa 2003 todetaan vastaavasti oikeuden käyttöä koskevassa jaksossa, että oikeuden saatavuuden parantamiseksi toteutetaan ehdotus riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa.

Tuomioistuinten tarjoama sovittelupalvelu täydentäisi olemassa olevia vaihtoehtoisen riidanratkaisun toimintoja. Tuomioistuinten tehtävänä yhteiskunnassa on varmistaa oikeusturvan saatavuus. Tähän tehtävään soveltuu hyvin, että tuomioistuin myös tarjoaa mahdollisuuden riidan sovitteluun.

Oikeudenkäynnille vaihtoehtoisessa sovittelussa keskeistä on asia- ja asianosaistaloustyö. Sovittelija sovittaa toimintatapansa siihen, mitä osapuolet häneltä odottavat. Tulee saada aikaan luottamuksellinen keskusteluyhteys osapuolten välille. Näin tehtävässä tarvitaan neuvottelu- ja vuorovaikutustaitoja enemmän kuin oikeudenkäynnissä, jossa tuomari vastaa ennen muuta lain oikeasta soveltamisesta ja toimii siitä lähtökohdasta, mitä laista johtuu käsillä olevan asian ratkaisulle.

Tuomioistuimessa harjoitettavassa sovittelutoiminnassa on näin vaihtoehtoista riidanratkaisua lähestyviä piirteitä, erityisesti toiminnan sovittaminen osapuolten tarpeisiin ja siitä johtuva menettelyn verrattainen vapaamuotoisuus. Tuomioistuimessa harjoitettava sovittelu on kuitenkin vastaus asianosaisten oikeusturvaodotuksiin konkreettisessa riidassa. Sovinto on riidan ratkaisu. Näin sovittelu täyttää samoja tehtäviä kuin tuomioistuimen lainkäyttötoimintakin. Siksi toiminnan harjoittaminen soveltuu tuomioistuinten tehtäväkuvaan.

Oikeussuojan saatavuuden kannalta on tärkeää, että asian sovittelun mahdollisuus tuomioistuimessa ei estä asianosaista aina halutessaan saamasta riitaa tuomioistuimessa lainkäyttöasiana käsiteltäväksi. Sovitteluun tulee ryhtyä vain asianosaisten yhteisestä tahdosta. Sovittelu kuuluu lopettaa, jos molemmat asianosaiset eivät enää ole sitoutuneita menettelyyn. Menettelyn estämättä tulee voida panna vireille samaa asiaa koskeva kanne.

Tuomioistuinlaitoksen kannalta asianosaisten näkökantojen yhteen sovittamisesta lähtevä sovittelu on uusi tehtävä sikäli, että kysymys ei olisi täsmällisesti muotoiltuihin ja perusteltuihin, todisteilla todennettuihin vaatimuksiin annettavasta, voimassa olevan oikeuden soveltamiseen perustuvasta ratkaisusta. Sen sijaan lähdetään osapuolten tilanteesta, auttaen heitä löytämään sovintoratkaisuun riitaan ja sitoutumaan tähän ratkaisuun. Tarvittaessa ratkaisu voidaan vahvistaa tuomioistuimessa noudatettavaksi, jos osapuolet sitä pyytävät. Sovittelijan tehtävä edellyttää näin tuomarilta osaksi uudenlaisia valmiuksia.

Vapaamuotoinen sovittelutoiminta tuomioistuimissa ei vähentäisi tai muuttaisi sitä voimassa olevan oikeuden mukaista menettelyä, jossa vireillä olevassa riita-asian oikeudenkäynnissä selvitetään sovinnollisen ratkaisun mahdollisuus ja edistetään sovintoon pääsemistä. Ehdotettava sovittelu olisi käytettävissä riidan käsittelyn aikaisemmassa vaiheessa, ennen kuin asianosaisten kannat ja vaatimukset on oikeudenkäyntilainsäädännön edellyttämin tavoin kiteytetty ja niille esitetty oikeudelliset perustelut. Asianosaisten tilanteesta lähtevälle, heille hyväksyttävää ratkaisua vapaamuotoisesti etsivälle sovittelulle on

siten käyttöä sen toiminnan ohessa, jota tuomioistuin harjoittaa edistäessään sovintoa oikeudenkäynnissä.

Vertailun vuoksi on paikallaan todeta, että sovittelun suhde tuomioistuimen lainkäyttötoimintaan on eri maissa järjestetty eri tavoin. Eräissä maissa riita-asiaa on käsiteltävä tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa ennen kuin riita voidaan saattaa vireille tuomioistuimessa. Toisissa maissa tuomioistuintuimella on mahdollisuus prosessin johdon keinoin ohjata asianosaisia käsittelemään riitansa vaihtoehtoisessa menettelyssä tai siirtää tuomioistuimessa käsiteltävänä oleva riita tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelijan ratkaistavaksi. Kolmannen mallin mukaan toimittaessa tuomioistuin itse voi soveltaa vaihtoehtoisia, kevennettyjä käsittelytapoja sovittelakseen asiaa. Nyt tehtävä ehdotus perustuu tähän jalkimmäiseen toimintatapaan.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1. *Sovinnon edistäminen riita-asian oikeudenkäynnissä*

Kanteen vireillepanon ehtona tuomioistuimessa ei ole, että asiaa olisi ensin soviteltu muussa menettelyssä. Kuluttajakauppaan liittyvissä riidoissa on kuitenkin tavanomaista, että asiaa on ensin käsitelty kuluttajavalituslautakunnassa.

Käräjäoikeudessa jo vireillä olevassa oikeudenkäynnissä tulee kartoittaa mahdollisuus asian sovinnolliseen ratkaisemiseen. Riita-asian valmistelussa on oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 19 §:n (1052/1991) 4 kohdan mukaan selvítettävä, onko asiassa edellytyksiä sovinnolle. Luvun 26 §:n (595/1993) 1 momentin mukaan tuomioistuimen on asiassa, jossa sovinto on sallittu, pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asia. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voi katsoessaan sen sovinnon edistämiseksi aiheelliseksi, huomioon ottaen asianosaisten tahdon, asian laadun ja muut seikat, myös tehdä asianosaisille ehdotuksensa asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi.

Asianosaiset jatkavat oikeudenkäynnin aikana useasti itsenäisesti käymään sovinto-

neuvotteluja. Tätä varten valmistelua usein jatketaan vasta myöhemmin, kun asianosaiset ovat neuvotelleet sovinnosta. Neuvottelut ovat usein tuloksekkaita. Tämä ilmenee siitä, että ns. laajoista eli oletettavasti riitaisina vireille tulleista riita-asioista huomattava osa, noin 10 %, jää sillensä sovittuina. Tämän lisäksi noin 20 %:ssa asioista vahvistetaan sovinto, mutta tästä luvusta eivät erikseen ilmene asianosaisten itse sopimat ja tuomioistuimen sovintoehdotuksen johdosta ratkaistut asiat.

Tuomarin toimia asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi oikeudenkäynnissä koskevien säännösten esitöissä (hallituksen esitys riita-asiaiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaiksi lainsäädännöksi 15/1990 vp s. 64) todetaan, että asia tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi yleensä vasta, kun asianosaiset eivät ole pystyneet sopimaan asiaa. Silloin kun asianosaiset eivät kuitenkaan olisi itsenäisesti käyneet sovinto-neuvotteluja tai ne olisivat kariutuneet asiaan vaikuttavia seikkoja koskevan tiedon puutteeseen, valmistelussa voi esitöiden mukaan olla otollisemmat edellytykset sovinnolle kuin riidan aikaisemmassa vaiheessa, koska asianosaiset ovat joutuneet mm. ilmoittamaan vaatimuksensa ja niiden tueksi esittää aikomansa todisteet.

Sovintoneuvottelujen käymisestä ei ole laissa säännöksiä. Eri tulkintoja on muun muassa siitä, voiko tuomari keskustella sovinnon edellytyksistä asianosaisten kanssa vastapuolen läsnä olematta. Tähän menettelytapaan suhtaudutaan käytännössä varovaisesti, jotta tuomarin puolueettomuus ei vaarantuisi, jos sovintoa ei synny ja oikeudenkäynti jatkuu pääkäsittelynä.

Tuomioistuimen mahdollisuuksista sovintoehdotuksen esittämiseen sanotaan (lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksistä sekä eräksi muiksi alioikeusuudistuksen voimaansaantoon liittyviksi laeiksi 11/1993 vp s. 5), että sovintoehdotus voi tulla kysymykseen ainoastaan silloin, kun asia on laadultaan sellainen, että sovintoehdotuksen tekeminen on järkevää, kun kumpikin asianosainen sitä toivoo, asia tuntuu selvältä ja sovinto voi olla sisällöltään aineellisen oikeuden mukainen. Yleisiin kohtuus- ja tar-

koituksen mukaisuusnäkökohtiin perustuvat sovintoehdotukset eivät siten olisi sallittuja oikeudenkäynnissä.

Käytännössä esiintyy vaihtelua siinä tekevätkö tuomarit ehdotuksia sovinnoksi omaaloitteisesti vai vain asianosaisten pyynnöstä. Myös siihen suhtaudutaan eri tavoin, voiko sovintoon sisältyä aineksia, jotka eivät ole olleet oikeudenkäynnissä kysymyksessä.

Valmistelussa aikaansaatu sovinto voidaan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 27 §:n (1052/1991) 1 momentin 2 kohdan nojalla vahvistaa. Silloin se on täytäntöön pantavissa kuten lainvoimainen tuomio.

Sovinnon edistämisestä huolehtii asiaa käsittelevä tuomari osana valmistelua. Jos sovintoa ei asianosaisten toimin synny, hän lähtökohtaisesti jatkaa asian käsittelyä tuomarina pääkäsittelyssä.

Jos tuomari on itse tehnyt sovintoehdotuksen, jota ei ole hyväksytty, hän sitä vastoin voi olla esteellinen enää toimimaan tuomarina asiassa. Tämä arvioidaan esteellisyyssäännösten esitöiden (hallituksen esitys tuomarin esteellisyyttä koskevaiksi lainsäädännöksi 78/2000 vp) mukaan yksittäistapauksittain. Ratkaisevaa on se, onko perusteltua aiheutta epäillä tuomarilla olevan ennakoasenne asiaan. Lähemmin asiasta todetaan, että vain poikkeuksellisesti aktiivinen pyrkimys sovinnon aikaansaamiseen tekisi tuomarin esteelliseksi. Jos tuomari tekee riita-asiassa sovintoesityksen vastoin asianosaisten tahtoa, sovintoesitys saattaa ainakin joissakin tapauksissa olla omiaan antamaan siinä häviölle jäävälle asianosaiselle perustellun aiheen epäillä, että tuomari on sitoutunut sovintoratkaisuunsa niin, että hän ei enää sen jälkeen kykene ottamaan huomioon kaikkia jutussa esitettäviä näkökohtia ja näyttöä, jotka puhuvat sovintoesitystä vastaan.

Lukutietoina voidaan esittää, että vuonna 2001 alioikeuksissa ratkaistiin 7 701 ja vuonna 2002 puolestaan 8 022 riita-asiaa, jotka oli pantu vireille ns. laajalla haastehakemuksella eli olivat oletettavasti riitaisia. Näistä sovittiin 31 % eli 2 454 asiaa vuonna 2001 ja 2 486 vuonna 2002. Sovittuina jätettiin sillensä 11 % eli 869 asiaa vuonna 2001 ja 887 asiaa vuonna 2002. Sovinto nimenomaisesti vahvistettiin ratkaisuksi 1 585 asiassa vuonna 2001 ja 1 599 asiassa vuonna

2002. Nämä edustivat 20 % asioista kumpanakin vuonna.

Sovinnon etsintää osana riita-asian oikeudenkäyntiä on arvioitu oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen toimesta (Kaijus Ervasti, Riitaprosessiuudistuksen arviointi. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 154, 1998 ja Kaijus Ervasti & Hertta Kallioinen: Oikeudenkäyntimenettelyiden ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 202, 2003). Menettelyn etuna toimijat, tuomarit ja asiamiehet pitivät sitä, että asianosaisten välit eivät kärjistyneet yhtä voimakkaasti kuin oikeudenkäynnissä. Toinen tärkeä etu oli työn ja kustannussäästö asianosaisille ja tuomioistuimelle. Asianosaisten myös katsottiin sitoutuvan paremmin sovintoratkaisuun kuin tuomioon.

Sovinnon haittana kaikki lakimiesryhmät pitivät sitä, että sovintoratkaisu ei aina vastaa aineellista oikeutta ja asianosaiset voivat joutua luopumaan oikeuksistaan. Joskus tuomarit saattoivat pyrkiä sovintoon silloinkin kun siihen ei ollut edellytyksiä. Tällöin luottamus tuomioistuimen puolueettomuuteen voi vaarantua. Osa asiamiehistä mainitsi haittana sen, että kuluriski saattoi pakottaa osapuolen sovintoon.

Suomen lain mukaan käytössä ei ole muita tuomioistuimessa vireillä olevien asioiden sovittelutapoja, esimerkiksi sellaista menettelyä, että asianosaiset velvoitettaisiin kääntymään vireillä olevassa asiassa ulkopuolisen sovittelijan puoleen.

2.1.2. Sovinnon vahvistaminen oikeudenkäynnissä

Oikeudenkäymiskaaren 20 luvussa on alkuperäisasussaan olevia säännöksiä sovinnon vahvistamisesta ratkaisuksi vireillä olevassa oikeudenkäynnissä.

Säännöksistä ilmenee, että sovinnosta laaditaan asiakirja, jonka tuomioistuin vahvistaa asianosaisten sitä pyytäessä. Sovinto ei saa loukata sivullisen oikeutta. Laissa todetaan myös mahdollisuus rikosasiassa tehdä ja vahvistaa sovinto yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta.

Sovinto tulee lainvoimaiseksi heti kun se vahvistetaan. Se myös pannaan ulosottolain

2 luvun 12 §:n (679/2003) mukaan näin täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio.

Sovintoa voidaan kuitenkin myöhemmin moittia sillä perusteella, että sovinto ei vastaisi asianosaisten tahtoa ja olisi siten sopimusoikeudellisesti pätemätön. Toimivaltainen tuomioistuimien on se, joka on vahvistanut kysymyksessä olevan sovinnon. Jos sovinto on vahvistettu vasta hovioikeudessa, moitekanne kuuluisi näin panna vireille siellä.

Lain säännökset ovat vanhentuneina vaikeaselkoisia ja myös aukollisia. Vaikka sovinto tuleekin lainvoimaiseksi heti se vahvistettaessa, sitä on mahdollista myöhemmin moittia. Sovintojen sitovuus ei tämän vuoksi ole lopullisesti selvillä sen menettelyn päättyessä, jossa sovinto vahvistetaan. Sääntely on tarpeen uudistaa nykyiseen oikeudenkäyntiympäristöön sopivaksi.

2.1.3. *Tuomioistuimen ulkopuolisia riidanratkaisupalveluja*

Viime vuosikymmeninä on luotu etenkin yksityishenkilöiden käyttöön erilaisia neuvontapalveluja, joista osa on lakiin perustuvia ja osa yksityisiä. Lakiin perustuvia ovat esimerkiksi kunnallisten kuluttajaneuvojien, talous- ja velkaneuvojien, potilasasiamiesten ja yleisten oikeusaputoimistojen palvelut. Yksityisiä neuvontapalveluja hoitavat erilaiset järjestöt. Viimeksi mainituista voidaan mainita Suomen Asianajajaliiton, Takuusäätiön, seurakuntien diakoniatoimistojen, Suomen kuluttajaliiton, Pankkialan Asiakasneuvontatoimiston, Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Pakolaisneuvonta ry:n tarjoamat neuvontapalvelut.

Näissä palveluissa korostuu tietojen ja toimintaohjeiden antaminen asianomaisen henkilön oikeudellisessa tilanteessa. Kysymys ei välttämättä ole kahden osapuolen riidasta tai toinen osapuoli ei ole tässä vaiheessa palvelun piirissä. Tosin esimerkiksi velkaneuvojien johdolla neuvotellaan vapaaehtoisia velkajärjestelyjä sopimusosapuolten kesken. Mutta yleensä näissä menettelyissä ei haeta ratkaisua vaatimuksiltaan täsmentyneeseen riitakysymykseen vaan etsitään tietoa siitä, miten on viisainta toimia.

Myös konkreettisten riitakysymysten sovitteluksi tarjotaan vapaaehtoispalveluja.

Näissä noudatetaan vakiintuneita, itsesääntelyyn perustuvia menettelytapoja. Riita ulkoistetaan ulkopuolisen sovittelijan käsiteltäväksi. Esimerkkejä näistä palveluista ovat Suomen Asianajajaliiton jäsenten harjoittama sovittelutoiminta sekä rikosasioiden sovittelu. Myös elinkeinoelämällä on yksityisiä sovittelujärjestelmiä ja toimielimiä eri alojen riitojen ratkaisemiseksi. Lisäksi kuntien ja kirkon piirissä harjoitetaan perheasioiden sovittelua. Menettelyt eri sovittelupalveluissa eroavat toisistaan. Usein niissä pyritään edistämään osapuolten pääsyä sovintoon ilman, että sovittelija aktiivisesti vaikuttaisi sovinnon sisältöön. Eräissä menettelyissä sovittelijan rooli on aktiivisempi ja sovittelussa voidaan jopa pyrkiä toteuttamaan laissa säädettyjä tavoitteita.

Eräillä yhteiskunnallisen toiminnan aloilla, joilla solmitaan runsaasti ehdoiltaan verraten vakiomuotoisia sopimuksia tai muuten esiintyy paljon sisällöllisesti keskenään samanlaisia oikeussuhteita, on varauduttu oikeudellisten erimielisyyksien selvittämiseen erilaisissa puolivirallisissa tai viranomaisiksi järjestetyissä toimitelmissä, jotka eivät kuitenkaan ole tuomioistuimia. Usein toimielin on järjestetty intressiedusteiseksi lautakunnaksi. Toiminnassa ei ole enää niinkään kysymys riidan osapuolten näkökohtien sovittelusta vaan se tähtää voimassa olevan oikeuden mukaisen ratkaisusuositusten antamiseen osapuolten noudatettaviksi. Toiminta siten pikemminkin täydentää tuomioistuinten lainkäyttötehtävää kuin olisi sen vaihtoehto.

Pohjoismaissa on suhteellisen monipuolinen verkko tällaisia lautakuntatyyppejä riidanratkaisuelimiä. Suomessa näitä ovat esimerkiksi kuluttajavalituslautakunta, vakuutuslautakunta ja potilasvahinkolautakunta.

Välimiesmenettely mainitaan toisinaan esimerkkinä virallisjärjestelmälle vaihtoehtoisesta riidanratkaisusta. Siinä osapuolten nimeämät välimiehet ratkaisevat asian ja osapuolet kustantavat välimiehinä toimivien palkkiot. Menettely on kuitenkin niin määrämuotoista, että se muistuttaa läheisesti oikeudenkäyntiä. Ratkaisu on myös sellaiseen täytäntöönpanokelpoinen. Vakiintuneesti puhutaankin tässä yhteydessä yksityisestä oikeudenhoidosta. Menettely ei siten kuulu tämän esityksen piiriin.

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin eräitä vaihtoehtoisen riidanratkaisun toimintoja.

2.1.3.1. Neuvontapalveluja

Kunnallinen kuluttajaneuvonta on lakisääteinen neuvontapalvelu, jota on eräissä kunnissa harjoitettu vuodesta 1978 lähtien. Vuonna 1992 voimaantulleessa laissa kuluttajaneuvonnan järjestämisestä kunnassa (72/1992) kaikki kunnat veloitettiin järjestämään kuluttajaneuvontaa.

Kuluttajaneuvonnassa annetaan yleistä valitusta ja henkilökohtaista neuvontaa kuluuspäätösten kannalta merkittävistä asioista sekä kuluttajan asemasta sekä avustetaan kuluttajaa yksittäisessä kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisessä ristiriitatilanteessa. Tähän liittyen kuluttajaneuvonnassa voidaan selvittää kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välistä asiaa ja pyrkiä sovintoratkaisuun sekä ohjata kuluttaja tarvittaessa asianmukaiseen oikeussuojaelimeen.

Kajaanin kuluttajaneuvonnassa on saatu hyviä kokemuksia kokeilusta, jossa on sovittelu asuntokaupasta johtuvia riitoja. Asianosaisten suostumuksella kuluttajaneuvoja, julkinen oikeusavustaja ja rakennusalan ammattilaiset ovat tehneet yhteisen sovintoehdotuksen riidan ratkaisemiseksi. Vuoden aikana tässä sovittelussa käsiteltiin viisi kosteusvahingoista ja vastaavista muista syistä johtuvaa hinnanalennusvaatimusta. Niistä neljä asiaa ratkesi sovintoehdotuksen mukaisesti.

Toiminta kattaa 448 kuntaa, joissa neuvontapisteitä on kaikkiaan 135. Kuluttajaneuvojiin otettiin vuonna 2001 yhteyttä 103 201 kertaa, pääasiassa tiedonsaantitarkoituksessa. Varsinaisia sovittelun asteelle eteneviä asioita on hyvin vähän.

Talous- ja velkaneuvonta käynnistyi kunnissa vuonna 1993 yksityishenkilön velkajärjestelylain säätämisen jälkeen. Laki talous- ja velkaneuvonnasta (713/2000) tuli voimaan 1.9.2000. Talous- ja velkaneuvonnassa annetaan yksityishenkilöille tietoja ja neuvoja talouden ja velkojen hoidosta, avustetaan heitä taloudenpidon suunnittelussa, selvitetään velallisen talouteen liittyvien ongelmien ratkaisumahdollisuudet ja avustetaan velallista tämän selvittäessä mahdollisuuksia tehdä vel-

kojiensa kanssa sovinto, avustetaan velallista velkajärjestelyyn liittyvän asian hoitamisessa, erityisesti velkajärjestelyhakemuksen ja muiden yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain (57/1993) edellyttämien selvitysten ja asiakirjojen laatimisessa sekä ohjataan velallinen hakemaan tarvittaessa oikeudellista apua.

Talous- ja velkaneuvontaa annetaan 72 yksikössä yhteensä 148 toimipisteessä (maaliskuu 2002). Vuosina 2001—2002 toteutetun noin vuoden mittaisen seurannan aikana talous- ja velkaneuvonnassa oli suoritteita yhteensä 35 688. Niistä suurimpia ryhmiä olivat uusien asiakkaiden taloudellisen tilanteen peruskartoitus (9 795 suoritetta), takaushakemukset Takuu-Säätiölle (1 607), velkajärjestelyhakemukset käräjäoikeuteen (2 703) mutta myös sovintoesitysten tekeminen velkojille (1 934) ja asiakkaan lisäsuoritusvelvollisuuden tarkistaminen ja esitys velkojille (3 144).

2.1.3.2. Sovittelumenettelyjä

Perheasioiden sovittelua harjoitetaan kunnallisen sosiaalitoimen ja kirkon perheasiainneuvottelukeskusten toimesta. Tavoitteena voi olla pelkästään sosiaalinen päämäärä kuten perhe-elämän tasapainoisuus tai myös oikeudellinen järjestely niin kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja elatuksesta sovittaessa. Tässä tarkastellaan jälkimmäisiä työmuotoja.

Vanhempien erotessa tai myös muussa tilanteessa, erityisesti avoliitossa syntyvien lasten osalta, on tarpeen järjestää lasten huolto ja elatus. Järjestelyt voidaan hoitaa vanhempien sopimuksella, jonka sosiaalilautakunta vahvistaa. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 8 §:n mukaan huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva sopimus vahvistetaan, jos se vastaa lapsen etua ja lapsen omia toiveita. Elatussopimuksen vahvistaminen edellyttää lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 8 §:n mukaan, että sopimus turvaa lapselle riittävän elatuksen. Sosiaaliviranomaiset käytännössä auttavat vanhempia pääsemään sopimukseen näissä asioissa. Vahvistetut sopimukset pannaan täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio.

Käytännössä valtaosa, noin 90 % lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koske-

vista oikeudellisista järjestelyistä hoidetaan sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksilla. Tuomioistuintiehen turvaudutaan harvoin, lähinnä vanhempien välien ollessa erityisen tulehtuneita. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia asioita on vuosittain kaikkiaan noin 43 000. Näistä ainoastaan 10 % käsitellään tuomioistuimessa. Tuomioistuinasiotakin ainoastaan puolet on riitaisia. Sosiaalitoimessa vahvistetaan siten vuosittain noin 38 000 huoltosopimusta. Toiminnan volyymi on kasvanut voimakkaasti, sillä vuonna 1988 sopimuksia vahvistettiin vain 12 500.

Lapsen huollon ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996) säädetään sovittelusta tilanteissa, joissa huoltoa tai tapaamista koskevaa päätöstä tai sopimusta ei ole noudatettu ja sitä haetaan täytäntöönpantavaksi. Tällaisia asioita tulee tuomioistuimissa vireille noin 240 vuosittain. Pääosa koskee tapaamisoikeuden toteuttamista. Tuomioistuimen on yleensä määrättävä sovittelija tai sovittelijat, joiden tehtävänä on edistää asianosaisten yhteistoimintaa lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi päätöksen edellyttämällä tavalla. Täytäntöönpanosovittelua hoitaa myös kunnallinen sosiaalitoimi. Huomattava osa asioista sovitaan.

Avioliittolaissa (411/1987) säädetään perheasioiden sovittelusta. Se on kaikkien perheenjäsenten käytettävissä silloin, kun perheessä esiintyy ristiriitatilanteita. Perheasioiden sovittelun tavoitteena on auttaa puolisoita harkitsemaan eroamisen välttämättömyyttä ja tekemään sovinnollisia ratkaisuja eroon liittyvissä kysymyksissä.

Rikosasioiden sovittelu käynnistyi Suomessa kokeiluluonteisesti vuonna 1983. Nykyisin sovitteluun tulee noin 4 500 tapausa vuodessa. Sovittelualoitteen tekee poliisi 40 % tapauksista, syyttäjät 45 % tapauksista ja asianosaiset 8 % tapauksista. Sosiaaliviranomaiset ohjaavat sovitteluun 5 % tapauksista. Tämä menettely kohdistuu käytännössä lähes täysin rikosasioiden ja rikosoikeudellisen vastuun sovitteluun, vaikka menettelyssä voidaan käsitellä myös riita-asioita.

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2002 ehdotuksen rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallistamisesta (Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2002:5). Ehdotuksen mukaan ri-

kos- ja riita-asioiden sovittelusta säädettäisiin laki, jonka perusteella lääninhallitus olisi velvollinen järjestämään sovittelutoiminnan siten, että palvelua olisi saatavissa tarvetta vastaava määrä läänin kaikissa osissa. Palvelu tuotettaisiin jatkossakin paikallistasolla niin, että lääninhallitus voisi tehdä kunnan kanssa kuntalain (365/1995) 2 §:n 2 momentissa tarkoitetun toimeksiantosopimuksen, jolla kunta sitoutuu huolehtimaan palvelun tuottamisesta, kuten talous- ja velkaneuvonnan kohdalla on käytäntönä. Lääninhallitus voisi myös tehdä sopimuksen muun julkisen tai yksityisen palveluntuottajan kanssa, jolloin palveluntuottaja sitoutuisi huolehtimaan sovittelusta. Sovittelun yleinen johto, ohjaus ja valvonta kuuluisivat sosiaali- ja terveysministeriölle. Lakiehdotuksessa on myös sovittelua koskevia menettelysääntöjä.

Suomen Asianajajaliitto on vuonna 1998 ottanut käyttöön erityisiin sääntöihin perustuvan sovintomenettelyn. Se on tarkoitettu käytettäväksi erityisesti silloin, kun asianosaisten ja heidän edustajiensa kahdenkeskiset neuvottelut epäonnistuvat, mutta asiaa ei haluta vielä saattaa tuomioistuin- ja sovittelun. Menettely alkaa niin, että asianosaiset ilmoittavat asianajajaliiton sovintomenettelylautakunnalle, että he haluavat saattaa riitakysymyksensä sovintomenettelyyn. He voivat kääntyä myös suoraan sovittelijaksi nimeämänsä asianajajan puoleen. Sovittelijana toimii asianajajaliiton jäsen, joka on saanut koulutuksen tehtävään ja merkitty sovintomenettelylautakunnan pitämään luetteloon.

Sovintomenettelyn käynnistäminen ei estä asianosaisia saattamasta riitakysymystä tuomioistuimen tai välimiesoikeuden ratkaistavaksi sovintomenettelyn aikana, ellei toisin ole sovittu.

Varsinaisesta menettelystä ei ole yksityiskohtaisia sääntöjä, vaan siitä päättää sovittelija asianosaisten kanssa neuvoteltuaan. Asianosaisilla on velvollisuus myötävaikuttaa menettelyn onnistumiseen.

Sovittelijan tulee pyrkiä edistämään tehokkaasti ja joutuisasti riitakysymyksen sovinnollista ratkaisua. Pääsääntöinen tavoite on tukea osapuolten omatoimista pyrkimystä päästä sovintoon asiassa. Sovittelija voi myös asianosaisten suostumuksella arvioida riitakysymyksen todennäköistä ratkaisua tai teh-

dä asianosaisille sovintoesityksen. Asianosaisten suostumuksella sovittelija voi ottaa itselleen avustajan, hankkia asiassa selvitystä tai kuulla asiantuntijaa tai muutakin henkilöä.

Sovintomenettely on luottamuksellista ja ei-julkista. Sovittelijaa sitoo asianajajan vaitiolovelvollisuus. Asianosaiset sitoutuvat luottamuksellisuuteen eivätkä voi vedota sovintomenettelyn ulkopuolella mihinkään sovinnon aikaansaamiseksi tehtyyn ehdotukseen, toisen asianosaisen myöntämiseen tai sovittelijan kannanottoon. Asianosaiset sitoutuvat myös olemaan nimeämättä sovittelijaa todistajaksi riitakysymykseen liittyvässä asiassa. Onnistunut sovintomenettely päättyy asianosaisten tekemään sovintosopimukseen.

Sovintomenettelyn aikana sovittelijan tulee selvittää asianosaisille palkkionsa määräytymisperusteet. Ellei toisin sovita, molemmat asianosaiset vastaavat omista sovintomenettelykustannuksistaan ja puoliksi sovittelijan palkkiosta ja muista kuluista.

Huomattava osa asianajajakunnasta on saanut peruskoulutuksen sovittelijoiksi, heistä monet myös jatkokoulutuksen asiassa. Menettelyssä on toistaiseksi kuitenkin käsitelty vasta harvoja asioita. Menettelyn kustannukset ovat olleet tyypillisesti noin 1 500 euroa ja kesto yksi päivä.

2.1.3.3. Ratkaisusuosituksiin tähtäviä menettelyjä

Tässä jaksossa tarkastellaan ratkaisusuosituksiin tähtävästä evaluatiivista riitojen ratkaisemista, jota harjoitetaan tuomioistuinten ulkopuolella. Toiminta täydentää näin oikeusturvakoneistoa ja sitä harjoitetaan erityisesti oikeudenaloilla, joita koskevia asioita ei eriyistä tule tuomioistuin käsittelyyn. Sovitteluelimet näillä aloilla ovat tyypillisesti järjestöjä tai viranomaistyyppisiä edustuksellisesti muodostettuja elimiä, jotka toimivat julkisvallan apuna, eivät yksityishenkilöitä, menettelyn käyttö on valinnaista ja asianosaisille ilmaista.

Kuvatulla tavalla toimii *kuluttajavalituslautakunta*. Kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain (42/1978) mukaan lautakunnan päätehtävänä on antaa ratkaisusuosituksia elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisiin erimielisyyksiin yksittäisissä kulutushyödy-

kesopimuksia koskevissa tai muissa kulutushyödykkeen hankintaan liittyvissä asioissa, joita kuluttajat saattavat lautakunnan käsiteltäväksi.

Lautakunnan toiminta pääosin täyttää oikeussuojatarpeet kuluttajaoikeuden alalla. Tätä osoittaa se, että kuluttajavalituslautakunnassa ja erityisalalla toimivassa vakuutuslautakunnassa käsitellään asioita moninkertainen määrä siihen nähden minkä verran näiden alojen asioita tulee vireille tuomioistuimissa.

Vuonna 2003 kuluttajavalituslautakunta ratkaisi 3 566 asiaa. Suosituksia annettiin 1 933, mikä edusti 54 %:a ratkaisuista. Suosituksista 52 %:ssa suositettiin, että elinkeinonharjoittaja maksaisi kuluttajalle hyvitystä. Annettuja suosituksia noudatetaan noin 70-prosenttisesti. Sovintoon päättyi 817 ja raukesi 565 asiaa. Keskimääräiset käsittelyajat vaihtelivat kaupan kohteen mukaan runsaasta 7 kuukaudesta (jalkineet, turkikset ja nahkala) 16 kuukauteen (asuntojen kauppa, rakentaminen ja korjaus).

Samana vuonna käräjäoikeuksissa käsiteltiin vain 152 ilmeisesti tämäntyyppistä asiaa, 84 irtaimen kaupan purkamis- ja 68 hinnanalennusvaadetta.

Lautakunnan toiminnan kustannuksista on tietoa vuodelta 2001. Tuolloin ratkaistiin 3 136 asiaa, ja niihin käytettiin 27 henkilötyövuotta. Yhtä henkilötyövuotta kohden ratkaistiin siis 116 asiaa. Yhden valituksen yksikkökustannus, johon sisältyvät myös ratkaisutoiminnan tukitoimet, oli keskimäärin 426,5 euroa.

Menettely kuluttajavalituslautakunnassa on kirjallista. Hakijan vastapuolta pyydetään vastaamaan hakemukseen, paitsi jos valitus havaitaan ilmeisen perusteettomaksi. Asioiden valmistelussa pyritään sovintoon ja sitä voidaan edistää sovintoehdotuksella. Lautakunnan tuomioistuintietä täydentävä tehtävä ilmenee myös kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain 6 §:n säännöksestä, jonka mukaan lautakunta ei saa ratkaista asiaa, joka on tuomioistuimessa vireillä tai ratkaistu.

Asian käsittelystä kuluttajavalituslautakunnassa ei peritä maksua. Asianosaiset myös vastaavat itse kustannuksistaan, jotka ovat aiheutuneet asian käsittelystä kuluttajavalituslautakunnassa. Lautakunnan asuntokaupapaostossa voidaan kuitenkin erityisestä

syystä suosittaa myös vastapuolen kulujen korvaamista.

Kuluttajavalituslautakunta julkaisee ratkaisunsa, joilla on merkitystä kuluttajille ja elinkeinonharjoittajille lain soveltamisen kannalta.

Vapaaehtoisia vakuutus sopimuksia ja niihin perustuvia vakuutus korvauksia koskevissa vakuutuslaitoksen ja vakuutuksenottajana olevan kuluttajan erimielisyyksiä käsitellään *vakuutuslautakunnassa*. Sen toiminta perustuu vakuutusyhtiöiden sopimusjärjestelyihin ja kustannetaan näiden toimesta. Asian käsittely on järjestetty samojen periaatteiden mukaan kuin kuluttajavalituslautakunnassa.

Vuonna 2003 käsiteltyjä asioita oli 823, joissa annettiin 683 ratkaisusuositusta. Rautenneita asioita oli 140. Näistä useimmat, tarkasteluvuonna 111 asiaa, ovat sellaisia, joissa vakuutuslaitos suoritti vakuutuksenottajan vaatiman korvauksen sellaisenaan. Lautakunnan ratkaisusuosituksia noudatetaan lähes poikkeuksettomasti. Esimerkiksi vuonna 2003 annettiin 209 sellaista ratkaisua, jotka poikkesivat vakuutuslaitoksen päätöksestä vakuutuksenottajan eduksi. Annettujen lausuntojen muutosprosentti oli siten 32. Vakuutusyhtiöt noudattivat lautakunnan lausuntoja 99-prosenttisesti.

Alioikeuksissa käsiteltiin näihin asiaryhmiin kuuluvina saman vuonna vain 139 vakuutus sopimuksen tulkintaa ja 90 vakuutus korvauksen saamista koskenutta riitaa.

2.2. Kansainvälinen kehitys

Kuten edellä johdannossa todettiin, eri maissa on käytössä kolme mallia sovittelun niveltämiseksi oikeudenkäyntiin. Ensimmäinen malli on sovittella asiaa tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelumenettelyssä ennen kuin oikeudenkäynti pannaan vireille. Toinen malli on keskeyttää oikeudenkäynti ja osoittaa asianosaiset tuomioistuimen ulkopuoliseen riidanratkaisumenettelyyn. Kolmas malli on tuomioistuimen omatoiminen sovittelu oikeudenkäynnin yhteydessä tai tuomioistuimeen sitä varten luodussa sovintomenettelyssä.

2.2.1. *Vaihtoehtoisen riidanratkaisun kehittäminen Euroopan unionin toiminnassa*

Tampereen Eurooppa-neuvoston 15. ja 16.10.1999 puheenjohtajan päätelmien 30 kohdan mukaan jäsenvaltioiden olisi luotava tuomioistuimenmenettelylle vaihtoehtoisia riidanratkaisumenettelyjä. Komissio esitti keväällä 2002 vihreän kirjan vaihtoehtoisista riidanratkaisumenettelyistä siviili- ja kaupaoikeudellisissa asioissa KOM(2002) 196 lopullinen. Siinä selostetaan vaihtoehtoismenettelyjä edistävää kansainvälinen kehitys, tärkeimmät toimintalinjat jäsenvaltioissa ja pohditaan EY:n toiminnan tavoitteita ja sisältöä. Vaihtoehtoismenettelyille todetaan olevan tarvetta tuomioistuimenmenettelyn hitauden ja kalleuden johdosta. Sisämarkkinoiden tehostumisen myötä esiintyy enemmän rajat ylittäviä kuluttajariitoja, joiden tuomioistuimenkäsitellessä virallismenettelyn hankaluudet korostuvat jouduttaessa toimimaan vierassa säädös- ja kulttuuriympäristössä. Oikeussuojan tosiasiallisen saatavuuden turvaamiseksi tarvitaan vaihtoehtoismenettelyjä.

Valtioneuvosto on kirjelmässään E 62/2002 vp ilmoittanut kantanaan eduskunnalle, että valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti vaihtoehtoisen riidanratkaisun edistämiseen niillä aloilla ja niissä oikeussuhteissa, joissa se on tarkoituksenmukaista. Suomessa ja muissa pohjoismaissa on erityisesti kuluttajariidoissa pitkäaikaista myönteistä kokemusta asiasta. Toisaalta tulee huolehtia siitä, että tuomioistuintie on tarvittaessa tosiasiallisesti avoinna esimerkiksi oikeudenkäynnin kustannusten muodostumatta esteeksi. Niin kuin komissio vihreässä kirjassaan korostaa, vaihtoehtoihin riidanratkaisukeinoihin on sisällyttävä menettelylliset oikeusturvatakeet.

Asiasta odotetaan komission ehdotuksia mahdollisiksi yhteisön säännöksiksi tai toimenpiteiksi. Perustamissopimuksen voimassa olevan 65 artiklan c kohdan nojalla yhteisö on toimivaltainen vain rajat ylittäviä asioita koskien.

EY on jo toteuttanut toimenpiteitä vaihtoehtoisen riidanratkaisun edistämiseksi. Ensinnä on annettu komission suositus 98/257/EY, 30 maaliskuuta 1998, tuomioistuinten ulkopuolisiin kuluttajariitoja ratkai-

seviin elimiin sovellettavista periaatteista. Suositus koskee sentapaisia toimintoja kuin Suomen kuluttajavalituslautakunta, jossa tehdään ratkaisuehdotus.

Toiseksi komissio on antanut suosituksen 2001/310/EY, 4 huhtikuuta 2001, kuluttajariitojen sovitteluun osallistuvia tuomioistuinten ulkopuolisia elimiä koskevista periaatteista. Tämä koskee osapuolille tarjottavia lähentämismenettelyjä, joissa ei tehdä ratkaisuehdotusta paitsi enintään epävirallisesti.

Kuluttajaoikeuden alalla toimii vaihtoehtoisen riidanratkaisun elinten verkostoja, EEJ-Net ja FIN-NET. Perinteinen oikeudenkäynti ei ole kuluttaja-asioissa kustannustehokas vaihtoehto. Tämän vuoksi lokakuussa 2001 käynnistettiin tuomioistuinten ulkopuolisten elinten eurooppalainen verkosto maiden rajat ylittävistä yhteistyöstä, EEJNet (European Extra-Judicial Network) auttamaan rajat ylittävien kuluttajariitojen saamisessa ratkaistuksi. Verkoston toiminnan rahoittavat jäsenvaltiot ja komissio puoliksi yhteisymmärryspöytäkirjan mukaisesti.

Jäsenvaltioissa on käytössä kaikkiaan noin 400 tuomioistuinten ulkopuolista menettelyä kuluttajariitojen ratkaisemiseksi. Verkostoon kuuluu 17 selvityskeskusta, jäsenvaltioissa sekä Norjassa ja Islannissa. Selvityskeskukset välittävät alueellaan asuvien kuluttajien valituksia rajat ylittävissä asioissa käsiteltäviksi toimivaltaisessa elimessä toisessa valtiossa. Ensimmäisenä toimintavuonna 2002 verkostossa välitettiin jäsenvaltioiden kesken 1 100 asiaa, seuraavana puolivuotiskautena jo 2 182 uutta asiaa. Asioista 51 % on ratkaistu, 7 % varsinaisessa ADR-menettelyssä ja 44 lähinnä sovittelun keinoin, asiaa riidanratkaisuelimen käsittelyyn saattamatta. Asioista puolessa riidan arvo ylitti 500 €. Peräti 29 % asioista koski lomaosakkeiden kauppa, 5 % valmismatkoja, 8 % autojen myyntiä ja 2 % niiden vuokrausta.

FIN-NET on vastaava kuluttajavalitusverkosto rahoituspalvelujen alalla. Sen puitteissa kansalliset elimet toimivat yhteistyössä suoraan ilman kansallisia selvityskeskuksia. Suomesta verkostoon kuuluvat toimialan mukaan kuluttajavalituslautakunta, vakuutuslautakunta ja arvopaperilautakunta.

Sähkökauppadirektiivissä eli direktiivissä 2000/31/EY, annettu 8 päivänä kesäkuuta

2000, tietoyhteiskunnan palveluja, erityisesti sähköistä kaupankäyntiä, sisämarkkinoilla koskevista tietyistä oikeudellisista näkökohdista on 17 artiklassa säännös, jonka mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, ettei niiden lainsäädännöstä johdu estettä palvelun tarjoajan ja vastaanottajan välisten riitojen ratkaisemiselle sähköisinkään keinoin tuomioistuinten ulkopuolisissa menettelyissä, jotka ovat kansallisen lainsäädännön mukaisia.

2.2.2. Euroopan neuvoston suosituksia sovittelusta

Euroopan neuvosto on antanut sovittelusta useampia suosituksia, perheasioiden sovittelusta (Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers on family mediation), rikosasioiden sovittelusta (Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers concerning mediation in penal matters) ja sovittelusta hallinnossa (Recommendation (2001) 9 of the Committee of Ministers on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties).

Riita-asioiden sovittelusta Euroopan neuvosto on antanut suosituksen syyskuussa 2002 (Recommendation (2002) 10 of the Committee of Ministers on mediation in civil matters). Suosituksen mukaan sovittelua riita-asioissa tulisi edistää aina kun se on sopivaa. Sovittelu voidaan kuitenkin järjestää tarkoituksenmukaiseksi katsotulla tavalla joko julkisen tai yksityisen sektorin toimintana. Sovittelu voi tapahtua joko oikeudenkäynnin aikana tai sen ulkopuolella. Vaikka osapuolet turvautuisivat sovitteluun, heillä on oltava pääsy tuomioistuimeen, koska se on perimmäinen taie osapuolten oikeuksien turvaamisesta. Sovittelua suositellaan erityisesti asioissa, joissa oikeudenkäynti olisi epätarkoituksenmukainen huomioon ottaen oikeudenkäyntikulut, oikeudenkäynnin muodollisuus tai tarve säilyttää vuoropuhelu ja yhteys osapuolten välillä. Valtioiden pitäisi järjestää maksutonta sovittelua tai taata asianosaisille oikeusapua sovittelumenettelyihin.

Suosituksen mukaan sovittelijoiden tulisi olla riippumattomia ja puolueettomia ja asianosaisilla pitäisi olla yhtäläinen mahdollisuus vaikuttaa asian käsittelyyn. Sovittelun

pitäisi olla luottamuksellista niin, että sovittelussa esitettyä informaatiota ei voida käyttää myöhemmin, jolleivät asianosaiset tai kansallinen laki sitä nimenomaan salli.

2.2.3. Pohjoismaat

Vertailussa keskitytään tarkastelemaan tuomioistuimen yhteydessä tarjottavia nimenomaisia sovittelupalveluja ja tuomioistuimen toimintaa oikeudenkäyntinä vireillä olevan riidan sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Tuomioistuimen ulkopuolisia menettelyjä ei käsitellä tässä yhteydessä. Lisäksi tarkastellaan sovinnon vahvistamista tuomioistuimessa koskevaa sääntelyä.

2.2.3.1. Ruotsi

Sovinnon edistämisestä oikeudenkäynnissä on laissa samankaltaiset säännökset kuin Suomessa. Tuomioistuimen on riita-asian valmistelun yhteydessä selvitettävä, onko asian sovinnolliselle ratkaisemiselle edellytyksiä. Jos asiassa sovinto on sallittu, on tuomioistuimen, mikäli se on asian laatu ja muut seikat huomioon ottaen soveliaista, pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asia.

Ruotsin laissa mahdollistetaan myös tuomioistuimessa vireillä olevan asian osoittaminen soviteltavaksi muussa menettelyssä, ulkopuolisen sovittelijan toimesta. Esitöiden mukaan tässä menettelyssä ratkaisu voitaisiin perustaa myös yleiseen kohtuuteen (RProp. 1986/87:89 s. 208). Menettelyä käytetään suhteellisen harvoin. Syynä tähän on pidetty ennen muuta sitä, että asianosaiset vastaavat ulkopuolisen sovittelijan kuluista. Eräissä käräjäoikeuksissa kuluongelma on ratkaistu niin, että käräjäoikeudet ovat määränneet sovittelijaksi toistensa tuomareita, jotka ovat hoitaneet sovittelun virkatyönään.

Ruotsissa on valmistunut vuonna 2001 mietintö, jossa ehdotetaan sovittelun lisäämistä ja erityisen tuomioehdotusmenettelyn käyttöönottamista (En modernare rättegång. Slutbetänkande av 1999 års rättegångsutredning. SOU 2001:103, s. 297).

Sovinto oikeudenkäynnissä vahvistetaan Ruotsissa tuomiolla. Siten muutoksenhaku

tapahtuu kuten muitakin tuomioita koskien. Valitusperusteena voi olla se, ettei sovintoa olisi pitänyt vahvistaa. Lisäksi on mahdollista nostaa kanne sovintosopimuksen toteamiseksi pätemättömäksi.

2.2.3.2. Norja

Norjassa toimii kussakin kunnassa sovintolautakunta (*forliksråd*), joka käsittelee periaatteessa kaikki riita-asiat ennen niiden vireillepanoa tuomioistuimessa. Suoraan tuomioistuimessa, ilman lautakuntakäsittelyä käsitellään kuitenkin asiat, joissa asianajaja avustaa asianosaisia ja he ilmoittavat asian niin riitaiseksi, että sovittelu olisi tarkoituksetonta.

Sovintolautakuntaan kuuluu kolme maallikkoa, jotka kunnanhallitus valitsee neljän vuoden toimikaudeksi. Pääosa lautakuntien käsittelemistä asioista on riidattomia vaatimuksia, jotka ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla. Näitä oli sovintolautakuntien vuonna 2000 käsittelemistä 166 000 asiasta 115 000 eli noin 70 %. Sovintolautakunnat hoitavat tältä osin vastaavaa tehtävää kuin Suomessa käräjäoikeudet hyväksyessään riidattomia vaatimuksia kirjallisessa valmistelussa.

Sovintolautakunnat toimivat myös riitaisien asioiden sovittelueliminä. Tässä ominaisuudessa ne käsittelevät 25 500 asiaa vuonna 2000. Sovinto saavutettiin 5 700 asiassa eli noin viidenneksessä. Asiat käsitellään yleisön läsnä olematta. Osapuolet ovat velvollisia osallistumaan sovitteluistuntoon henkilökohtaisesti. Asianosaiset vastaavat omista oikeudenkäyntikustannuksistaan 655 kruunun käsittelymaksua lukuunottamatta. Sen maksaa asian hävinnyt.

Jos sovintoon ei päästä, voi sovintolautakunta antaa asiassa asianosaisen vaatimuksesta tuomion tai, asian ollessa monimutkainen, osoittaa sen alioikeuden käsiteltäväksi. Tuomiolla ratkaistiin vuonna 2000 kaikkiaan 16 000 asiaa, joista 12 000 annettiin kanteen myöntämisen perusteella ja 4 000 asianosaisen vaatimuksesta sen jälkeen, kun sovintoon ei ollut päästy. Alioikeuteen käsiteltäväksi osoitettiin 3 800 asiaa. Sovintolautakunnan antamiin tuomioihin voidaan hakea muutosta alioikeudessa. Sekä tuomiot että sovinnot

ovat täytäntöönpanokelpoisia.

Sovintolautakuntien asemasta ja tulevaisuudesta on Norjassa keskusteltu toistuvasti. Viimeksi riita-asiain oikeudenkäyntilainsäädännön kokonaisuudistusta valmistellut komitea esitti, että sovintolautakunnat säilytetäisiin jatkossakin ennen muuta sovittelueliminä. Sovintolautakunnat eivät sen sijaan enää olisi pakollinen käsittelyvaihe ennen asian saattamista tuomioistuimessa vireille. Samoin lautakuntien valtaa antaa tuomioita rajoitettaisiin nykyisestä (NOU 2001:32 s. 272).

Myös tuomioistuin kartoittaa sovinnon mahdollisuuden riita-asiassa. Perheoikeudellisissa asioissa, kuten avioeroasioissa, lapsioikeudellisissa asioissa sekä eräissä muissa asioissa tuomioistuimen on asian valmistelun aikana pyrittävä sovintoon ja järjestettävä sitä varten erityinen sovitteluistunto. Oikeudenkäynnin aikana tehtävät sovinnot ovat tavanomaisia sekä alioikeudessa että hovioikeutta vastaavassa toisessa asteessa. Sovintoja tehdään vielä korkeimmassa oikeudessaakin. Noin 40 % riita-asioista ratkaistaan sovinnolla.

Norjassa käynnistettiin vuonna 1997 viidessä alioikeudessa ja yhdessä muutoksenhakuomioistuimessa kokeilu, jossa tuomioistuimille annettiin mahdollisuus ohjata vireillä oleva riita-asia tuomioistuimen järjestämään erityiseen sovittelumenettelyyn (*rettsmekling*). Menettely ehdotetaan em. komiteamietinnössä vakinaistettavaksi.

Asian valmistelun aikana tuomioistuin harkitsee, pitäisikö asia siirtää tuomioistuinsovitteluun. Asianosaisten suostumus ei ole välttämätön. Sovittelijana toimii yleensä asiaa käsittelevä tuomari, mutta tuomioistuin voi määrätä sovittelijaksi myös muun henkilön, jolla on asiantuntemusta sovittelusta tai siltä alalta, jota riita koskee. Tuomioistuinsovittelusta ei ole yksityiskohtaisia menettelysäännöksiä, vaan asetuksen mukaan sovittelija viime kädessä päättää menettelyn yksityiskohdista. Asianosaisia voidaan kuulla erikseen tai yhdessä.

Tuomioistuinsovittelu tapahtuu oikeudenkäynnin ulkopuolella, minkä vuoksi se ei ole oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien säännösten piirissä. Sovitteluistunnot pidetään yleisön läsnä olematta. Sovittelijalla ja asian-

osaisilla on salassapitovelvollisuus sen suhteen, mitä asianosainen on sovittelun aikana esittänyt.

Jos asianosaiset pääsevät asiassa sovintoon, sovittelijana toimiva tuomari voi vahvistaa sen täytäntöönpanokelpoiseksi. Jos asiassa ei päästä sovintoon, asian käsittelyä jatketaan oikeudenkäynnissä. Sovittelijana toiminut tuomari ei osallistu asian myöhempään käsittelyyn.

Tuomioistuinsovittelun neljää ensimmäistä vuotta koskeneessa seurantatutkimuksessa (Raskere? Billigere? Vennligere. Evaluering av prøveordningen med rettsmekling. Rapport for Justisdepartementet, 2001) osoittautui, että sovittujen asioiden määrä kaikista tuomioistuinsovittelussa käsitellyistä asioista on ollut noin 80 %. Asianosaiset ja heidän avustajansa ovat olleet pääosin tyytyväisiä sovitteluun. Asiat on voitu ratkaista sovittelussa nopeammin ja edullisemmin kuin oikeudenkäynnissä.

Useimmat asiat on voitu ratkaista yhden sovitteluistunnon aikana. Sovitteluistunnot ovat kestäneet keskimäärin 3,2 tuntia. Sovittelijalta on istunnon valmisteluun kulunut 5 tuntia. Vastaavien asioiden käsittely pääkäsittelyssä olisi asianajajien ja tuomareiden arvion mukaan kestänyt keskimäärin noin 15 tuntia. Asianosaiset ovat olleet myös tyytyväisiä siihen, että sovittelu on ollut menettelynä vapaamuotoisempi kuin oikeudenkäynti. Heillä on ollut oikeudenkäyntiin verrattuna parempi mahdollisuus vaikuttaa asiansa käsittelyyn ja lopputuloksen muotoutumiseen. Myös menettelyn luottamuksellisuudella on ollut tärkeä merkitys.

Tutkimuksen perusteella on määritelty toimivan tuomioistuinsovittelun edellytyksiä. Niiden mukaan asianosaisille pitää antaa riittävästi informaatiota siitä, mitä sovittelu on. Heille pitää varata riittävästi aikaa esittää näkemyksiään ja harkita ratkaisuvaihtoehtoja. Sovittelijan on saavutettava asianosaisten luottamus eikä asianosaisia saa painostaa. Sovittelijan tärkein tehtävä on ymmärtää asianosaisten tarpeet ja odotukset sekä käynnistää sen pohjalta keskustelu, joka edistää sovinnon syntymistä. Sovittelu on ennen muuta asianosaisille tarjottava mahdollisuus, ei pakko.

Oikeudenkäynnissä vahvistettuun sovintoon

toon voidaan hakea muutosta valittamalla. Valitusperusteina tulevat kuitenkin kysymykseen ainoastaan se, että sovinto on tehty asiassa jossa se ei ole sallittu, sovintosopimus on pätemätön, sovinto on epäselvä tai ristiriitainen tai asian käsittelyssä on tapahtunut valittajan vahingoksi todennäköisesti vaikuttava virhe.

2.2.3.3. Tanska

Tanskan oikeudenkäyntilain mukaan tuomioistuimen on riita-asiaa käsitellessään pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asiaansa. Käytännössä sovittelu tapahtuu riita-asian valmistelutunnossa tai pääkäsittelyn yhteydessä. Sovittelun ajan käsittely voidaan asianosaisten vaatimuksesta pitää yleisön läsnä olematta, jos näin voidaan parantaa mahdollisuuksia sovinnon saavuttamiseen.

Asioiden ratkaiseminen sovinnollisesti on yleistä. Alioikeuksissa ratkaistiin vuonna 2001 kaikkiaan 139 000 asiaa. Ratkaisuihin suurin osa oli yksipuolisia tuomioita (84 000) ja erilaisia lopullisia käsittelyratkaisuja (30 000). Pääkäsittelyssä tehdyistä ratkaisuista sovintoja oli 8 600, eli lähes puolet. Tuomiolla ratkaistiin 11 000 asiaa.

Valmisteluvaiheen jälkeenkin asiassa koetaan saavuttaa sovinnollinen ratkaisu. Tässä käytetään apuna niin sanottua tuomioehdotusta (*dommertilkendegivelse*). Sillä tarkoitetaan tuomioistuimen pääkäsittelyn päätteeksi antamaa selostusta siitä, miten tuomioistuin tulee ratkaisemaan asian. Asianosaiset voivat hyväksyä heille selostetun lopputuloksen asian ratkaisuksi, jolloin asiassa ei kirjoiteta yksityiskohtaista tuomiota. Ratkaisunimikkeeksi tulee sen sijaan sovinto. Käytännössä suuri osa sovinnosta tehdään tuomioehdotuksen perusteella.

Tuomioehdotus ei kuitenkaan ole samalla tavalla asianosaislähtöinen sovinnollinen ratkaisu kuin se, joka saavutetaan oikeudenkäynnissä erillisessä tuomioistuinsovittelussa esimerkiksi Norjassa. Tuomioehdotus perustuu samaan oikeudenkäyntiaineistoon, myös todisteluun, jonka perusteella tuomiokin annettaisiin. Vaikka tuomioehdotukseen perustuvaa ratkaisua kutsutaan sovinnoksi, se on pikemmin suppea, pääosin suullisesti esitetty

tuomio. Menettelyn edut ovat lähinnä siinä, että ratkaisu sovinto-nimikkeensä vuoksi tulee välittömästi lainvoimaiseksi ja että tuomioistuimen ei tarvitse laatia yhtä täydellisiä perusteluja kuin tuomiolla ratkaistavissa asioissa.

Tanskassa aloitettiin keväällä 2003 norjalaistyyppistä tuomioistuinsovittelua koskeva kokeilu neljän suuren kaupungin käräjäoikeuksissa ja Vestre Landsretissä ylioikeutena. Kokeilu kestää vuoden 2004 loppuun. Sovittelu perustuu osapuolten sopimukseen ja toteutetaan kokeiluvaiheessa ilman lainsäädäntöä. Sääntelyn tarve harkitaan kokeilun jälkeen.

Kokeiltava sovittelu toteutetaan oikeudenkäynnin ulkopuolella ja on luottamuksellista. Sovittelu aloitetaan vain osapuolten toivomuksesta. Asia voidaan ottaa soviteltavaksi myös vain joltakin osaltaan. Sovittelijat ovat tehtävään koulutettuja tuomareita ja asianajajia. Osapuolet valitsevat mieleisensä sovittelijan. Menettely on vapaamuotoista ja maksutonta. Asianajajakaan ei edusta sovittelijan tehtävästä palkkiota itselleen. Asianajajan toimiessa sovittelijana sovittelu voidaan toteuttaa hänen toimistossaan. Sovittelija on esteellinen samoilla perusteilla kuin tuomari. Sovittelija ei voi myöskään käsitellä samaa asiaa myöhemmin oikeudenkäynnissä tuomarina tai, asianajajan tapauksessa, edustaa asianosaista oikeudenkäynnissä.

Sovintoon päästäessä sen ehdot voidaan tyytyä toteamaan vapaamuotoisessa sopimuksessa, tai sopimuksen mukainen velvoite vahvistaa myös sovinnoksi tuomioistuimessa.

Tuomioistuimen vahvistamaa sovintoa voidaan moittia erillisellä kanteella, joka nostetaan alioikeudessa. Moiteperusteina tulevat kysymykseen sopimuksen pätemättömyysperusteet. Asiasta voidaan myös esittää väite sovintoa koskevassa täytäntöönpanomenettelyssä. Sovinnon vahvistamisessa sattuneesta menettelyvirheestä voidaan kannella ylemmän tuomioistuimeen.

Kokeilun ensimmäisen kahdeksan kuukauden kuluessa oli 212 asiassa aloitettu sovittelu. Niistä 111 oli päättynyt. Päättäneistä asioista 54 %:ssa saavutettiin sovinto, 30 % siirtyi oikeudenkäyntiin ja 16 % päättyi muuten, sovittelun edellytysten puuttuessa tai lakatesa. Osoittautui, että oli eduksi, että osapuolia

edustivat tai avustivat asianajajat ja että nämä sitoutuivat sovittelun tavoitteisiin sekä tunsivat sen ominaispiirteet.

2.2.4. Muut maat

Katsaus Saksan, Ranskan ja eräiden maiden maiden oikeuteen sisältyy sovittelutyöryhmän mietintöön (2003:2), sen 2.2. jaksoon. Komission vihreässä kirjassa vaihtoehtoisista riidanratkaisumenettelyistä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa KOM(2002) 196 lopullinen on erityisesti 2.1. jaksossa kattavasti tarkasteltu vaihtoehtoisen riidanratkaisun, myös tuomioistuimissa tai niiden määräyksestä tapahtuvan sovittelun nykytilaa jäsenvaltioissa.

Koontavasti on todettavissa vihreän kirjan mukaisesti, että jäsenvaltioissa ei ole olemassa ADR-menettelyjä koskevaa kokonaisvaltaista lainsäädäntöä. Tämän suuntaisia kokonaisuutena on kuitenkin ryhdytty laatimaan Tanskassa, Italiassa, Itävallassa ja Portugalissa. Eri jäsenvaltioiden, esimerkiksi Saksan, Ranskan ja Italian siviiliprosessia koskevissa laeissa säädetään tuomioistuimen alaisuudessa toteutettavien ADR-menettelyjen osalta, että tuomioistuimelta on mahdollista pyytää ensisijaisesti sovitteluratkaisua tai että sovittelu on pakollinen osa oikeusmenettelyä tai kannustetaan tuomioistuimia nimenomaan aktiivisesti etsimään osapuolten välillä sovintoratkaisua. Eri jäsenvaltioissa, esimerkiksi Alankomaissa toteutetaan myös joko tuomioistuinten itsensä tai niistä vastaavien ministeriöiden aloitteesta koehankkeita, joiden tarkoituksena on yleistää ADR-menettelyjen soveltamista.

ADR-menettelyistä, joiden käsittelyn tuomioistuin ohjaa sovittelijana toimivalle kolmannelle osapuolelle, on useimmissa jäsenvaltioissa annettu yleisluontoista lainsäädäntöä tai laadittu säädösluonnoksia, joiden mukaan ADR-menettelyjen soveltaminen on joko mahdollista (esim. Belgiassa ja Ranskassa) tai suositeltavaa (Espanjassa, Italiassa, Englannissa ja Walesissa). Laissa tai tuomioistuimen päätöksessä saatetaan jopa velvoittaa soveltamaan ensin ADR-menettelyä (Saksan eräissä osavaltioissa, Belgiassa ja Kreikassa). Tuomioistuimen nimeämät sovittelijat voivat olla joko virkamiehiä tai oike-

usviranomaisten eri kriteerien perusteella valittavia ja johonkin luetteloon koottuja yksityishenkilöitä, tai heidät voidaan valita ta-pauskohtaisesti.

2.3. Nykytilan arviointi

Edeltä 2.1.1. jaksosta ilmenee, että merkittävä osa, noin kolmannes, kärjäoikeuksissa käsiteltävistä riitaisistakin riita-asioista sovitetaan. Asiassa pyydetään tuomioistuinta vahvistamaan ratkaisuksi sovinto tai sitten kanne jätetään sillensä asianosaisten ilman tuomioistuimen myötävaikutusta tekemän sopimuksen johdosta.

Tuomioistuinten toiminta sovintojen edistämiseksi oikeudenkäynnissä siis tuottaa tuloksia. Noudatetuissa menettelytavoissa on eroja. Ilman lain nimenomaista tukea ei ole selvää, missä määrin voidaan edistää sovintoja, jotka perustuvat enemmän yleiseen kohtuuteen kuin voimassa olevan oikeuden säännöksiin. Esiintyy myös eri tulkintoja siitä, voiko tuomari puolueettomuuttaan vaarantamatta neuvotella osapuolten kanssa erikseen.

Eri oikeudenaloilla, erityisesti kuluttajan-suojan osalta, on tarjolla ratkaisusuosituksiin tähtäviä, tuomioistuimen ulkopuolisia riidanratkaisupalveluja. Toiminta muistuttaa sikäli tuomioistuimen lainkäyttötoimintaa, että annetaan voimassa olevaan oikeuteen perustuva ratkaisu, jota suositetaan noudatettavaksi.

Riitojen vapaamuotoista sovittelua sen sijaan tarjoavat lähinnä kaupalliset toimijat tai järjestöt. Viranomaistoimintana sovittelua harjoitetaan vain joillakin aloilla, esimerkiksi perheoikeudellisissa asioissa.

Olisi eduksi, että tuomioistuimessa olisi nykyisin osana oikeudenkäyntiä harjoitettavan sovinnollisen ratkaisun etsinnän lisäksi käytettävissä menettely, jossa asiaa voidaan tuomioistuimessa sovitella vapaamuotoisesti, ennen kuin riita on kärjistynyt ja ilman että asianosaiset ovat esittäneet tarkat oikeudelliset perusteet vaatimuksilleen. Tällaisessa menettelyssä voitaisiin kustannustehokkaasti päästä ratkaisuun, johon osapuolet sitoutuvat.

Kansainvälinen vertailu osoittaa, että sovittelutoiminta voidaan liittää tuomioistuinten toimintaan. Riita-asioiden sovittelua tuomio-

istuimissa on harjoitettu Norjassa vuodesta 1997 lähtien ja nyttemmin myös Tanskassa. Tuomioistuinsovittelusta on saatu myönteisiä kokemuksia.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Esityksen tavoitteet

Esityksen tavoitteena on monipuolistaa tuomioistuinten tarjoamia riidanratkaisupalveluja lisäämällä niihin vapaamuotoinen sovittelutoiminta.

Voimassa olevan lain mukainen valmistelun yhteydessä tapahtuva sovinnollisen ratkaisun etsiminen ei yksin täytä tätä tarvetta, sillä valmistelun yhteydessä sovittelun lähtökohdista ovat jo oikeudellisesti täsmennetyt vaatimukset. Tällöin ei enää ole välttämättä edellytyksiä osapuolten näkökantojen lähentämiseen perustavalle sovittelulle. Tässä myöhemmässä menettelyvaiheessa ratkaisua myös yleensä etsitään voimassa olevasta oikeudesta eikä niinkään osapuolten kannalta tarkoituksenmukaisimmista lähtökohdista.

Ehdotettava sovittelu olisi menettelynä oikeudenkäynnin vaihtoehto. Päämääränä molemmissa menettelyissä kuitenkin on riidan ratkaisu ja osapuolten sitoutuminen saavutettavaan ratkaisuun. Näin myös sovittelu tavoitteidensa puolesta sopii tuomioistuimen yhteiskunnalliseen tehtävään konfliktinratkaisijana.

Niin kuin riitojen sovinnollista ratkaisemista koskevassa 1.1. jaksossa on havaittu, sovittelulla menettelynä ja siinä saavutettavalla ratkaisulla on etuja verrattuna oikeudenkäyntiin ja tuomioon. Sovittelussa osapuolten suhteet eivät kärjisty. Sovittelu on menettelynä joustava ja toteutettavissa kustannustehokkaammin kuin oikeudenkäynti, kun esimerkiksi todistelua ei tarvitse esittää. Ratkaisu voidaan perustaa yleisiin kohtuusnäkökohtiin ja siinä ottaa huomioon osapuolten asema kokonaisvaltaisesti olematta sidottu kannevaatimusten muotoiluun. Sovittelussa saavutettuun, osapuolten yhteistä tahtoa vastaavaan ratkaisuun he sitoutuvat yleensä paremmin kuin tuomioon, joka on ainakin toiselle asianosaiselle jossakin suhteessa vastainen. Sovinto voi olla myös täytäntöönpan-

vissa nopeammin kuin tuomio.

Tuomioistuimessa harjoitettavalla sovittelulla on erityisenä etunaan eräitä toimintaympäristöön leimallisesti liittyviä piirteitä. Tuomioistuinten riippumattomuus ja niiden toiminnan puolueettomuus suhteessa asianosaisiin luovat luottamuksen toiminnan asianmukaisuuteen. Tuomioistuinten erityisosaaminen koskee muun muassa juuri riitaisuuksien käsittelyä ja ratkaisemista. Näistä syistä voidaan perustellusti olettaa, että tuomioistuimissa tarjottavalle sovittelupalvelulle on käyttöä, vaikka onkin olemassa alakohtaisia yksityisten toimijoiden tai muiden viranomaisten kuin tuomioistuinten tarjoamia sovittelupalveluja. Erityinen etu tuomioistuinsovittelussa on se, että ratkaisu voidaan vahvistaa osapuolia sitovaksi niin, että siitä tulee täytäntöönpanokelpoinen.

Esityksellä on myös prosessi- ja kansantaloudellisia tavoitteita. Voimavarojen käytön ja kohdentamisen kannalta on sekä riidan osapuolten että tuomioistuinlaitoksen kannalta tarkoituksenmukaista, että riidat selvitetään ja ratkaistaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja mieluummin sovinnollisesti kuin viralliskoneiston ratkaisuna. Tämä ilmenee erityisesti tarkasteltaessa riita-asian oikeudenkäyntikuluja. Sovittelemalla ratkaistut asiat jäisivät tulematta oikeudenkäynnissä käsiteltäviksi.

Toisaalta sovittelupalvelun tarjoaminen oletettavasti edistäisi riitojen saamista käsitelyyn ja ratkaistuksi. Sovittelu toteutettaisiin oikeudenkäyntiä halvemmin kustannuksin ja nopeammassa tahdissa. Tämä mahdollistaisi sen, että sovittelussa tulisi käsiteltäviksi myös asioita, joissa tarvitaan ulkopuolista apua riidan ratkaisemiseksi mutta joissa ei esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen vuoksi olla halukkaita ryhtymään täysimittaiseen oikeudenkäyntiin. Sovittelumahdollisuus näin edistäisi oikeusturvan saatavuutta.

Sovittelu olisi kustannuksiltaan verraten edullinen. Sovittelijana toimisi tuomioistuimen tuomari virkatehtäväänään ilman eri palkkiota. Osapuolet eivät myöskään joutuisi vastuuseen toisilleen sovittelusta aiheutuneista kustannuksista.

Sovittelu olisi korostetusti asianosaislähtöinen menettely ja perustuisi kokonaan vapaaehtoisuuteen. Sovittelusäännösten estä-

mättä riidan osapuoli voi aina saattaa asiansa varsinaisena oikeudenkäyntinä käsiteltäväksi. Jäljempänä 3.2. jaksossa huomautetaan myös, että soviteltaviksi eivät olisi soveliaita asiat, joissa toisella osapuolella on selvästi oikeutettu oikeusturvaodotus, joka voidaan täyttää parhaiten voimassa olevan oikeuden mukaisella tuomioistuinratkaisulla.

Asiaa soviteltaisiin tuomioistuimissa vain osapuolten yhteisestä tahdosta. Osapuoli päättäisi siten aina siitä, haluaako hän asiaa soviteltavan tai aloitettua sovittelua enää jatkettavan.

Sovittelussa tavoitellaan asian sovinnollista ratkaisua osapuolten omista lähtökohdista. Toisin kuin oikeudenkäynnissä, toiminta ei näin sisällöllisesti ole riitojen ratkaisemista voimassa olevaa oikeutta soveltamalla. Siksi sovittelijan tehtävä myös on osaksi eri kuin tuomarin oikeudenkäynnissä. Sovittelijan tulee ensi sijassa edistää osapuolten omia sovintopyrkimyksiä ja auttaa heitä pääsemään yhteisymmärrykseen luomalla suotuisa keskusteluilmapiiri. Sovittelija ei tarjoile osapuolille tietynsisältöistä ratkaisua, vaan sovittelijan tehtävässä korostuu neuvottelutaito, keskusteluyhteyden luominen ja osapuolten odotusten ja intressien pohjalta rakennettava vuorovaikutus.

Ehdotuksesta ei johtuisi muutoksia siihen menettelyyn, jossa osana oikeudenkäyntiä edistetään asian sovinnollista ratkaisemista. Ehdotuksella luotaisiin tämän lisäksi uudenlainen menettelyvaihtoehto. Ehdotus ei myöskään vaikuttaisi muualla kuin tuomioistuimissa tapahtuvan vaihtoehtoisen riidanratkaisun käytettävyyteen.

Ehdotettava uusi menettely kuitenkin osaltaan selkeyttäisi oikeudenkäynnin osana tapahtuvan sovinnon etsimisen asemaa. On ollut eri käsityksiä esimerkiksi siitä, voiko tuomari riita-asian valmistelun yhteydessä neuvotella sovinnosta asianosaisten kanssa erikseen tai tehdä tai vahvistaa sovintoehdotuksen, joka perustuu enemmän yleisiin kohtuussääntöihin kuin voimassa olevien oikeussääntöjen soveltamiseen. Ehdotettavassa sovittelumenettelyssä nämä menettelyt olisivat selvästi mahdollisia. Asia, jota on eduksi käsitellä näitä menettelytapoja noudattaen, ohjautuisikin vastedes uuteen sovittelumenettelyyn.

3.2. Keskeiset ehdotukset

3.2.1. *Sovittelu tuomioistuimissa*

Ehdotetaan säädettäväksi laki, jonka mukaan tuomioistuimissa voitaisiin riita-asian oikeudenkäynnin vaihtoehtona sovittella asioita. Joissakin vertailumaissa sovittelu perustuu sopimusjärjestelyihin, tuomioistuimen antamiin ohjeisiin tai asetuksen tasoiseen sääntelyyn. Suomessa on kuitenkin lähtökohdista, että tuomioistuimien järjestysmuotoa ja toimivaltaa koskevista asioista säädetään lailla (lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi 9/1998 vp s. 6). Koska ehdotuksessa on kysymys oikeusturvan toteuttamiseen liittyvästä palvelusta, sen antamisen perusteet ja noudatettavat menettelytavat on asianmukaista säännellä laissa.

Ehdotettava menettely olisi oikeudenkäynnille vaihtoehtoinen keino riitaisuuksien ratkaisemiseen. Tämän vuoksi asiasta ei säädettäisi oikeudenkäymiskaassa vaan erillislaissa. Laki koskisi yleisiä tuomioistuimia, ennen muuta käräjäoikeuksia, mutta vireillä olevan asian sovittelu olisi mahdollista myös hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa. Lakia ei sovellettaisi hallinto-oikeuksissa eikä erityistuomioistuimissa. Sovittelusta hallintolainkäytössä todetaan tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä (KM 2003:3, s. 327), että asiasta tulisi erikseen laatia perusselvitys, ja että hallintoasioissa tuomioistuinmenettelylle vaihtoehtoista sovittelua voitaisiin hyödyntää vain rajoitetusti.

Laissa säädettäisiin ensinnä siitä, missä tuomioistuimissa ja missä asioissa ja millä edellytyksillä asioita soviteltaisiin. Sovittelijan kelpoisuus ja tehtävät sekä sovittelussa noudatettavan menettelyn keskeiset periaatteet säänneltäisiin myös. Lakiin sisältyisi myös säännökset sovinnon vahvistamisesta sekä menettelyn kustannusten jaosta.

Ehdotettava tuomioistuinsovittelu ei rajoitaisi mahdollisuutta saada asia käsitellyksi oikeudenkäynnissä, vaan ehdotuksella luotaisiin asianosaisten käyttöön oikeudenkäynnille vaihtoehtoinen menettely, jossa asiaa voitaisiin käsitellä riidan osapuolten niin halutessa. Koska sovittelu rakentuu osapuolten luottamukselle, osapuoli voisi milloin tahan-

sa yksipuolisesti keskeyttää sovittelun ja saada asiansa käsiteltäväksi oikeudenkäynnissä. Tämän vuoksi ehdotus ei heikentäisi oikeusturvaa, vaan monipuolistaisi käytettävissä olevia menettelyvaihtoehtoja.

Oikeusturvan saatavuuden varsinaisen oikeudenkäynnin muodossa varmistaisi erityisesti myös se, että sovittelupalvelua tarjottaisiin niissä rajoissa kuin se on mahdollista oikeudenkäyntiasioiden käsittelyn häiriintymättä. Asioita soviteltaisiin tuomioistuimissa siten siinä laajuudessa kuin vireillä olevien oikeudenkäyntiasioiden käsittely antaa myöden. Laissa asia ilmaistaisiin niin, että puhutaisiin yleisesti sovittelumahdollisuudesta eikä osapuolen oikeudesta saada halutessaan sovittelupalveluja tuomioistuimesta.

3.2.2. *Sovittelussa käsiteltävät asiat*

Sovittelua voitaisiin käyttää ensinnäkin ennen kuin riitaa koskeva oikeudenkäyntiasia on tullut vireille. Tässä vaiheessa, ennen kuin asianosaisten on ollut muotoiltava ja oikeudellisesti perusteltava täsmälliset vaatimuksensa, heidän näkökantojensa lähentämiseen sovittelun keinoin voi olla paremmat edellytykset kuin oikeudenkäynnin jo vireillä ollessa.

Ei kuitenkaan ole syytä torjua mahdollisuutta, että vireillä olevaa kanneasiaa ryhdytään sovitteluun asianosaisten niin halutessa. Tällöin oikeudenkäynti keskeytyy siksi aikaa kun asiaa sovitellaan, vaikka kanneasia tietyksi pysyykin vireillä.

Laki mahdollistaisi siten asioiden sovittelun molemmissa tilanteissa, ennen oikeudenkäynnin vireille tuloa ja asiassa, jossa jo on pantu kanne vireille.

Sovittelavaa asiaa koskisivat seuraavat sisällölliset edellytykset.

Sovittelu olisi mahdollista yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä riita-asioissa. Sovitteluun soveltuisivat ennen muuta sellaiset riita-asiat, joissa asianosaiset voivat tehdä tuomioistuinta sitovan sovinnon. Tällaisia ovat useimmat yksityisoikeudelliset asiat, jotka voivat liittyä esimerkiksi sopimussuhteisiin, perhe- ja perintöoikeudellisiin suhteisiin tai vahingonkorvaukseen.

Ehdotuksella ei kuitenkaan ole haluttu rajata menettelyn ulkopuolelle niitä riita-asioita,

joissa asianosaisten sopimusvapautta on rajoitettu. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat, joissa on otettava huomioon lapsen etu. Lapsen edun rajoissa asiasta voidaan kuitenkin sopia.

Rikosasiat ja rikosoikeudellinen sovittelu sen sijaan on jätetty ehdotuksen ulkopuolella. Niitä koskevia ehdotuksia valmistellaan rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallistamista koskevan, 2.1.3.2. jaksossa esitellyn hankkeen yhteydessä.

Sovittelu olisi mahdollista vain molempien osapuolten sitä halutessa. Sovittelua voidaan myös jatkaa vain niin kauan, kuin molemmat osapuolet pitävät sitä tarkoituksenmukaisena. Näin ollen sovittelu päättyisi välittömästi, jos jompikumpi osapuoli ilmoittaa, ettei halua jatkaa sovittelua.

Osapuolilla ei yhteisesti halutessaankaan olisi oikeutta tuomioistuinta sitovasti päättää, että asiaa sovitellaan.

Ensinnäkin tuomioistuimen on voitava ensi sijassa turvata oikeudenkäyntiasioiden käsittelyyn tarvittavat voimavarat ja tämän vuoksi sillä on oltava harkintavaltaa sen suhteen, aloitetaanko sovittelu.

Toiseksi tuomioistuimen tulee voida harkita, soveltuuko tarjottu asia soviteltavaksi. Riita-asioiden käsittelyssä noudatettavasta määräämisperiaatteesta johtuu, että yleensä tuomioistuimen tulee, oikeudenkäyntiasioiden käsittelyn sen salliessa, ryhtyä sovitteluun asiaa, jos riidan osapuolet sitä pyytävät.

On kuitenkin tilanteita, joissa osapuolten tahdosta huolimatta sovittelu ei ole tarkoituksenmukaista. Näin on erityisesti silloin, kun osapuolet eivät ole tasaveroisessa asemassa ja oikeudellisen asiantuntemuksensa tai taloudellisten voimavarojensa puolesta heikommalla osapuolella on sellainen etu kysymyksessä, joka on asianmukaisimmin ratkaistavissa oikeudenkäynnissä voimassa olevaa oikeutta soveltamalla. Sovittelulla ei siten saa syrjäyttää kummankaan osapuolen oikeusturvatarpeita. Tuomioistuimen on tarvittaessa kieltäydyttävä asian sovittelusta tällaisessa tilanteessa.

Asia voi myös olla sillä tavoin hahmottomaton, että ei ole edellytyksiä sen sovitteluksi tuomioistuimessa. Tuomioistuimet

ovat olemassa riitaisuuksien ratkaisemista varten. Jotta riidan käsittely tuomioistuimessa olisi tarkoituksenmukaista, on voitava edellyttää, että kysymyksessä on tietystä oikeussuhteesta tai oikeussuhteiden kokonaisuudesta johtuvat erimielisyydet ja että nämä erimielisyydet on muotoiltavissa sellaisiksi vaatimuksiksi, jotka tarkoittavat jotakin oikeudellisesti toteutettavissa olevaa seuraamusta.

Siten esimerkiksi kauppasuhteessa ei yleensä olisi aihetta sovitteluun tuomioistuimessa ainoastaan sillä perusteella, että ostaja ilmoittaa olevansa tyytymätön ostamiinsa tavaroihin tai palveluksiin, vaan tulee olla selvää, että hän katsoo toimitetuissa tavaroissa olleen tietynlaisia virheitä joiden vuoksi ne eivät ole täysin kelvanneet käyttötarkoitukseensa ja hän siksi haluaa hyvitystä. Sovittelun aloittamisen edellytyksenä ei sen sijaan olisi välttämättä, että ostaja jo tässä vaiheessa esittäisi rahamääräisiä vaateita tai vaatisi jotakin nimettyä oikeusseuraamusta, esimerkiksi kaupan purkua ja vahingonkorvausta.

Sovittelussa käsiteltäisiin pääasiassa sellaisia asioita, jotka muuten tulisivat käsiteltäväksi oikeudenkäynnissä tai jossakin muussa menettelyssä. Lisäksi tuomioistuimessa voisi tulla soviteltaviksi joitakin sellaisia asioita, joissa erimielisyydet ilman tätä mahdollisuutta jäisivät kokonaan selvittämättä. Sovittelu olisi siten yhtäältä eräs vaihtoehtoinen riidanratkaisun muoto. Toisaalta sovittelu auttaisi saamaan ratkaistuksi myös asioita, joissa oikeusturvatieta ei käytännössä muuten olisi.

Ehdotuksen tavoitteena ei kuitenkaan ole se, että tuomioistuimissa käsiteltävien asioiden laatu merkittävästi muuttuisi. Ei ole esimerkiksi tarkoituksenmukaista, että pienimpiä kuluttajansuoja-asioita alettaisiin käsitellä ensi vaiheessaan tuomioistuimissa kuluttajaviranomaisiin ja kuluttajavalituslautakuntaan turvautumisen sijasta.

3.2.3. Menettely

Sovittelu aloitettaisiin riidan osapuolten yhteisestä tahdosta. Aloitteen voisi tehdä vain toinenkin osapuoli.

Lakiehdotuksessa käytetään sovitteluun

osallistujista nimitystä osapuoli eikä asianosainen. Tällä ilmennetään osaltaan sitä, että käsittelyssä voi olla eri henkilöiden tilannetta suhteessa toisiinsa koskevia kysymyksiä vähemmän kuin oikeudenkäynnissä. Lain tarkoittamia sovittelun osapuolia ovat siten ne henkilöt, joita asia tosiasiallisesti koskee. Näitä voivat olla ne henkilöt, jotka asiaa oikeudenkäynnissä käsiteltäessä olisivat asianosaisia samoin kuin oikeudenkäynnissä mahdollisesti kuultavan asemassa olevat muut henkilöt.

Jos asia ei ole tuomioistuimessa oikeudenkäyntinä vireillä, sovittelua pyydetäisiin erillisellä hakemuksella. Tällöin riittäisi, että hakemuksessa lyhyesti kuvataan, mitä erimielisyys koskee ja mitä edellytyksiä asian sovittelemiselle olisi. Sovitteluhakemukselta ei vaadittaisi yhtä tarkkoja perusteluja ja yksilöintiä kuin haastehakemukselta. Vaatimusten tiukka täsmentäminen ennen sovittelua voisi häiritä sovittelun onnistumista sikäli, että osapuolet eivät enää olisi halukkaita tinkiään näin ilmoittamistaan vaatimuksista.

Sovittelu voitaisiin aloittaa myös asiassa, joka on jo tuomioistuimessa vireillä oikeudenkäyntiasiana. Myös näissä asioissa voi hyvin olla edellytyksiä sovittelulle. Kanne on voitu esimerkiksi panna vireille kannemääräajan kulumisen keskeyttämiseksi mutta asianosaisilla silti on sovintohalukkuutta. Sovittelussa olisivat tällöin käsillä haastehakemuksessa ilmoitetut yksityiskohtaiset vaatimukset perusteineen. Norjan sovittelukokeilussa on myös havaittu, että laajemmassa riidassa on eduksi, että sovittelija saa suhteellisen perusteelliset tiedot käsiteltävästä asiasta voidakseen valmistautua sovitteluun.

Asianosainen voisi pyytää sovittelua jo haastehakemuksessa, mutta vireillä olevassa asiassa myös tuomioistuimella voisi ottaa esille sovittelumahdollisuuden.

Sovittelijana toimisi asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari. Tämä on tarkoituksenmukaista nimenomaan tuomioistuimen määräyksestä käytävässä sovittelussa. Jos osapuolet haluavat muun henkilön sovitteluun riitaansa, he voivat käyttää muuta, tuomioistuimen ulkopuolista sovittelupalvelua.

Tuomarille ei maksettaisi sovittelusta palkkiota, vaan hän sovittelee asioita virkatehtävään. Tuomarien valikoituminen sovitteli-

joiksi järjestettäisiin tuomioistuimen sisäisin päätöksin, tuomarien kiinnostuksen ja työtilanteen mukaan.

Ulkopuolista henkilöä ei sen sijaan voitaisi velvoittaa toimimaan sovittelijana vastikkeetta. Hänelle olisi maksettava tehtävästä palkio. Se olisi osapuolten kustannettava. Heille menettelystä johtuvat kustannukset näin liisääntyisivät.

Erityisesti asianajajan tai julkisen oikeusavustajan käyttö sovittelijana voisi itse asiassa heikentää oikeusturvan saatavuutta silloin, kun sovittelu ei onnistuisi ja asian käsittelyä olisi jatkettava oikeudenkäynnissä. Tällöin olisivat esteellisiä toimimaan asianosaisten asiamiehinä kaikki sovittelijan kanssa samassa toimistossa toimivat asianajajat tai oikeusavustajat.

Käsittelystä syistä ulkopuolista sovittelijaa ei käytettäisi asioita lain mukaan tuomioistuimessa soviteltaessa.

Yksittäisen asian menestykselliseksi sovittelemiseksi saattaa olla tarpeen tuntea asianomaisen alan käytänteitä. Tässä tarkoituksessa mahdollistettaisiin laissa se, että osapuolten suostumuksella ja kustannuksella sovittelija voisi käyttää apunaan alan asiantuntijaa.

Sovittelua varten ei säädettäisi yksityiskohtaisia menettelysäännöksiä, vaan lähtökohta olisi, että sovittelija sopii osapuolten kanssa, miten asiaa on tarkoituksenmukaista käsitellä. Sovittelun luonteeseen kuuluu, että osapuolet vapaaehtoisesti osallistuvat sovittelemiseen ja noudattavat sovittuja menettelytapoja. Jos sovittelija havaitsee sovittelun jatkamisen epätarkoituksenmukaiseksi esimerkiksi siksi, että osapuolet eivät sitoudu menettelyyn, hän voisi oma-aloitteisesti lopettaa sovittelun.

Asian sovittelu tuomioistuimessa ei ole oikeudenkäyntiä, silloinkaan kun samasta asiasta on vireillä oikeudenkäynti. Menettely ja sen toteutus sovitetään osapuolten tarpeisiin ja odotuksiin yksittäistapauksessa. Menettelyn lähemmästä järjestämisestä sovittelija päättää osapuolten toiveiden perusteella. Sen sijaan ei niinkään olisi tarkoituksenmukaista hakea menettelyohjeita oikeudenkäyntiä koskevasta lainsäädännöstä. Näin toimittaessa sovittelu ei enää olisi oikeudenkäynnin vapaamuotoinen vaihtoehto. Ainoastaan joidenkin yksityiskohtien kuten osapuolten edustamisen ja sovittelijan esteellisyyden

osalta laissa viitattaisiin oikeudenkäyntilainsäädäntöön. Muissa tilanteissa sitä ei tulisi soveltaa sovittelussa.

Oikeusturvanäkökohtien varmistamiseksi ja luottamuksen edistämiseksi sovittelutoimintaan laissa säädettäisiin yleisesti, että sovittelu on toteutettava tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen. Selvyyden vuoksi laissa nimenomaisesti mahdollistettaisiin joitakin menettelytapoja, jotka eroavat siitä, mitä totunnaisesti on käytettävissä osana oikeudenkäyntiä toteutettavassa sovinnon edistämistoiminnassa.

Ensinnäkin säädettäisiin, että tuomioistuinsovittelemisessä sovittelija voi neuvotella osapuolen kanssa muiden osapuolten läsnä olematta.

Toiseksi tarkasteltaisiin ratkaisusuositusten tekemistä ja sitä, mihin ne voidaan perustaa.

Edellä 1.2. jaksossa on tarkasteltu sovintoa edistävän fasilitatiivisen ja ratkaisusuositukseen tähtäävän evaluatiivisen sovittelun eroja. Ehdotuksen mukaan sovittelijan rooli tuomioistuinsovittelemisessä olisi ensisijaisesti sovintoa edistävä. Sovittelija ei siten oma-aloitteisesti nosta esille ratkaisuvaihtoehtoja, vaan tukee osapuolten sovintopyrkimyksiä ja pyrkii rakentamaan keskusteluyhteyttä, siltä osapuolten näkemysten välille.

Ratkaisusuositukseen tähtäävässä eli arvioivassa sovittelussa sovittelijan rooli on aktiivisempi ja hän voi arvioida asiaa ja osapuolten näkemysten vahvuuksia ja heikkouksia juridisen tai muun asiantuntemuksen perusteella. Ehdotuksen mukaan olisi mahdollista, että osapuolten pyynnöstä tai suostumuksella sovittelija voisi myös arvioida asiaa ja tehdä ehdotuksia asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi.

Sovittelussa voi osoittautua, että riidan onnistuneeksi ratkaisemiseksi on tarpeen tarkastella osapuolten suhteita laajemmin kuin yksittäisen riitakysymyksen osalta. Näin voi olla tarpeen voida saavuttaa ratkaisu, johon sisältyy muita aineksia kuin alkuperäisessä vaatimuksessa kysymyksessä olevat. Samoin voi olla tarpeen voida vahvistaa sovinto, joka pohjautuu yleisiin kohtuuskäytäntöihin eikä niinkään siihen, mitä voimassa olevan oikeuden säännöksistä asiassa seuraisi. Näistä syistä ehdotetaan, että osapuolten tahdon mukaiset kohtuuteen pohjautuvat tai muuten osapuolten tarkoituksenmukaiseksi katsomat

sovinnot olisivat mahdollisia ja myös sovittelija voisi pyydettyä sellaista ehdottaa.

3.2.4. *Sovittelun julkisuuteen ja luottamuksellisuuteen liittyvät näkökohdat*

Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan lailla turvataan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet. Niihin sisältyy lainkohdassa nimenomaan mainittuna käsittelyn julkisuus.

Nyt ehdotettava sovittelu ei ole tuomioistuimen varsinaista lainkäyttötoimintaa. Sovittelussa ei ratkaista oikeusriitoja soveltamalla niihin voimassa olevan oikeuden säännöksiä niin kuin oikeudenkäynnissä tehdään. Sen sijaan pyritään osapuolten näkökantojen lähentämiseen ja asian sopimiseen.

Sovittelua harjoitettaisiin kuitenkin tuomioistuimissa. Sovittelijoina toimisivat tuomarit virkatehtävinään. Kysymys on siten oikeuslaitoksen viranomaisena antamasta palvelusta. Sitä koskevat perustuslain vaatimukset käsittelyn järjestämisestä oikeusturvatakeiden kannalta asianmukaiseksi.

Sovittelun tulee siten olla viranomaistoimintana lähtökohtaisesti julkista. Kunkin yksittäisen asian julkisuus tai salassapito tulisi siten arvioitavaksi asiaan liittyvien tietosisältöjen kannalta erikseen nykyisten salassapitoperusteiden valossa. Asia, jota osapuolet haluavat soviteltavan ilman, että asia tulee mahdollisesti yleisön tietoon ja menettelyssä, joka ei ole lainkaan julkinen, tulee vastaavasti käsitellä muuna kuin oikeuslaitoksen palveluna annettavassa sovittelumenettelyssä. Tähän on käytettävissä yksityisiä palvelun tarjoajia.

Esityksen valmistelussa kuullut asiantuntijat ovat toisaalta korostaneet, että sovittelun tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että asiaa voidaan tarvittaessa käsitellä myös luottamuksellisesti, ilman että osapuolten tarvitsee varautua siihen, että heidän esittämänsä näkökohdat tulevat yleisesti tietoon. Julkisessa menettelyssä voi olla vaikeuksia päästä molemmille osapuolille hyväksyttävään sovintoon. Näistä syistä menettely onkin useissa vertailumaissa säädetty tapahtuvaksi kokonaankin luottamuksellisesti.

Sovittelussa, sen lähtökohtaisesta julkisuu-

desta huolimatta, saattaa näin esiintyä tilanteita, joissa julkinen käsittely ei ole perusteltua ja joissa on riittäviä syitä poiketa edellä lähtökohdaksi asetetusta julkisuusperiaatteesta. Erityisesti sovittelijan neuvotellessa osapuolen kanssa toisen osapuolen läsnä olematta voi olla asianmukaista, että myöskään ulkopuoliset henkilöt eivät voi olla tällaisessa keskustelussa läsnä.

Lisäksi voi muussakin käsittelyvaiheessa olla aihetta asian käsittelyyn yleisön läsnä olematta. Jos julkinen käsittely jossakin menettelyvaiheessa voisi vakavasti vaarantaa sovittelun tavoitteen eli sovintoon pääsemisen, asianomainen käsittelyvaihe voitaisiin toimittaa suljetuin ovin. Esimerkkinä voisi olla neuvottelu, jossa osapuolet arvioivat sovinnon ehtoja siltä kannalta, voivatko he suostua niihin.

Käsiteltyjä poikkeuksia käsittelyn julkisuuteen voidaan pitää lain tavoitteen eli asian sovinnollisen ratkaisemisen edistämisen kannalta välttämättöminä eivätkä ne myöskään horjuttaisi julkisuuden asemaa pääsääntönä. Käsittelyvaihe voitaisiin toimittaa ei-julkisena vain osapuolen sitä koskevan pyynnön johdosta.

Käsittelyä koskevien tietojen, menettelyssä esitettävien asiakirjojen ja vahvistettujen sovintojen osalta sovittelussa noudatettaisiin yleisiä säännöksiä asiakirjojen julkisuudesta. Erityissääntelyyn ei ole tarvetta.

3.2.5. *Sovittelun päätyminen*

Tuomioistuinsovittelun tavoite olisi asian ratkaiseminen sovinnollisesti. Sovinnon noudattamisen varmistamiseksi on eduksi, että se olisi suoraan täytäntöönpanokelpoinen. Voimassa olevassa oikeudessa ainoastaan vireillä olevassa oikeudenkäynnissä tehdyt, tuomioistuimen vahvistamat sovinnot ovat täytäntöönpanokelpoisia. Sen sijaan sovinto asiassa, jossa oikeudenkäyntiä ei ole vireillä tai sovinto, jota vireillä olevassa asiassa ei vahvisteta tuomioistuimessa, on vain asianosaisten välinen sopimus eikä täytäntöön pantavissa.

Laissa mahdollistettaisiin sovinnon vahvistaminen myös niissä asioissa, joita sovitellaan tuomioistuimessa ilman että oikeudenkäyntiä on vireillä.

Vahvistaminen edellyttää, että sovinnon kohteena oleva asia yksilöidään ja lopputulos on niin selkeästi muotoiltu, että se voidaan tarvittaessa panna täytäntöön. Sovinnon selkeä muotoilu myös ehkäisee epäselvyyksiä siitä, mitä oli sovittu.

Samassa yhteydessä uudistettaisiin sovintoa oikeudenkäynnissä yleisesti koskevat oikeudenkäymiskaaren 20 luvun säännökset, jotka on edellä 2.1.2. jaksossa todettu vanhentuneiksi ja aukollisiksi. Uudistamista on edellytetty oikeusyhteisön taholta eri yhteyksissä, viimeksi sovittelutyöryhmän mietinnöstä saaduissa useissa lausunnoissa. Lähempien perustelujen osalta viitataan 2. lakiehdotuksen perusteluihin.

Jos sovittelussa ei onnistuta saavuttamaan sovintoa, sovittelu päättyy eri tavoin sen mukaan, onko asiasta myös oikeudenkäynti vireillä. Jos oikeudenkäyntiä ei ole vireillä, sovittelun lopettaminen päättää asian käsittelyn tuomioistuimessa. Jos taas oikeudenkäynti on vireillä ja ollut keskeytettynä sovittelun ajaksi, palataan jatkamaan oikeudenkäyntiä. Tuomioistuin tällöin prosessinjohtotoimin huolehtii asian käsittelyn jatkamisesta. Tavallisimmin tulee tässä vaiheessa pyydettyä vastaus kanteeseen, sillä sovittelu aloitettaneen yleensä pian haastehakemuksen saapumisen jälkeen siinä tehdyn pyynnön johdosta.

Koska sovittelu perustuu osapuolten tahoon ja menettelyä kohtaan tuntemaan luottamukseen, sovittelun eri vaiheissa voi käydä niin, että tätä luottamusta ei enää ole eikä osapuoli halua jatkaa sovittelua. Silloin osapuoli voi saada sovittelun päättymään ilmoittamalla tuomioistuimelle, ettei halua enää asiaa soviteltavan. Sovittelija voi myös omasta aloitteestaan päättää lopettaa sovittelun huomattessaan, ettei sen jatkamiseksi ole edellytyksiä, esimerkiksi osapuolten lukkiutuneiden asenteiden vuoksi. Asian jatko määräytyy tässäkin tilanteessa sen mukaan, onko asiassa vireillä oikeudenkäynti vai ei.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset vaikutukset

Ehdotetulla sovittelulainsäädännöllä olisi eräitä kansantaloudellisia vaikutuksia kotita-

louksille ja yrityksille. Sen sijaan valtioneulouteen esitys ei sanottavasti vaikuttaisi. Vaikutusarviointi voidaan esittää vain suuntaantavasti, sillä ehdotettavaan menettelyyn ohjautuvien asioiden lukumäärä on vaikeasti ennakoitavissa.

Kansantaloudellisten vaikutusten arvioinnin pohjaksi tulee ottaa riita-asia- oikeudenkäynnin nykyiset kustannukset asianosaisille. Tietoa tästä on saatavissa vakuutusyhtiöiden oikeusturvavakuutusten perusteella maksamista korvauksista. Kotitalouksilla on useimmiten tällainen vakuutus osana kotivakuutusjärjestelyään, ja oikeudenkäyntiin ei ilman oikeusturvavakuutusta yleensä ryhdytä. Oikeusturvavakuutus on myös lain mukaan oikeusapuun nähden ensisijainen keino oikeudenkäynnin kustannusten kattamiseksi.

Vuonna 2001 vakuutusyhtiöt maksoivat vapaaehtoisten oikeusturvavakuutusten perusteella riita-asian oikeudenkäyntikulujen korvauksina 24,8 miljoonaa ja vuonna 2002 puolestaan 26,3 miljoonaa euroa. Vakuutus-tapahtumia oli vuosittain noin 9 000. Korvaussumma jakaantui vuonna 2002 (2001) vakuutuksenottajittain niin, että kotitalouksille korvauksista suoritettiin 66 (67) ja yrityksille 32 (30) %.

Vakuutuksen perusteella suoritetaan lähtökohtaisesti ensi vaiheessa korvaus kummankin osapuolen omista kuluista vakuutusehdoissa määrättyyn rajaan saakka. Jos vakuutuksenottajalla on oikeus saada korvaus oikeudenkäyntikuluistaan vastapuolelta, oikeus tämän korvauksen perimiseen siirtyy voittopuolen vakuutuksenantajalle. Vakuutuksen perusteella asianosaiset saavat korvauksen omista kuluistaan myös niissä asioissa, jotka sovitaan tuomioistuimessa tai jäävät sovittuina sillensä.

Edellä on todettu, että kärjäoikeuksissa käsiteltävistä laajoista riita-asioista noin kolmasosa päättyy muuten kuin tuomioon, nimenomaisesti tai tuomioistuimen asiaa tietämättä sovittuina. Kustannukset tällaisen asian ajamisesta saattavat olla vähäisemmät kuin tuomioon asti käsiteltävästä asiasta, jossa pääkäsittelyvaiheesta johtuu merkittäviä lisäyksiä asiamiehen tai avustajan palkkioon sekä todistelukustannuksia.

Siten voidaan varovasti arvioida, että oikeusturvavakuutuksista suoritetuista oikeuden-

käyntikulujen korvauksista noin viidesosa eli noin 5 miljoonaa euroa vuosittain koskisi sovintoon päättyviä asioita.

Ehdotettava tuomioistuinsovittelu olisi tarkoitettu osapuolille aiheutuville kustannuksiltaan edullisemmaksi menettelyksi kuin oikeudenkäynti. Osapuolet voisivat hoitaa asiaa sovittelussa usein itse ja vastaisivat kumpikin vain omista kuluistaan ilman oikeudenkäyntiasian häviämiseen liittyvää vastuuta vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. Osapuolilla olisi myös menettelyn vapaamuotoisuudesta johtuen mahdollisuus vaikuttaa siihen, mihin kustannuksia aiheuttaviin toimiin sovittelussa ryhdytään.

Myös jotkin tuomioon päättyvistä asioista johtuvat asianosauskustannukset jäisivät ehdotetun menettelyn ansioista pois, sillä sovittelun johdosta oletettavasti myös välttäisiin oikeudenkäynniltä sellaisissa asioissa, jotka olisi muuten ratkaistu oikeudenkäynnissä tuomiolla. Toisaalta sovitteluun tulisi ilmeisesti myös jonkin verran asioita, jotka eivät nykyisellään tule tuomioistuimissa lainkaan käsiteltäviksi. Varovasti voitaisiin siten arvioida, että pienehkö osa, ehkä joitakin prosentteja oikeusturvavakuutuksen menoista saattaisi jäädä sovittelun johdosta aiheutumatta ja tästä aiheutuisi vastaava säästö asianosaisina oleville kotitalouksille ja yrityksille.

Asianosaisten kannalta on myös huomionarvoista, että sovittelussa kumpikin osapuoli vastaa menettelystä itselleen aiheutuvista kustannuksista ilman korvausvelvollisuutta vastapuolelle. Tällöin hänellä on mahdollisuus saada asiaa koskevan sopimuksen ehtojen mukaisesti korvaus sovittelukustannuksista oikeusturvavakuutuksestaan. Kuluriski on siis vähäisempi kuin oikeudenkäynnissä, jossa oikeusturvavakuutus ei kata vastapuolelle häviötapauksessa suoritettavaa oikeudenkäyntikulujen korvausta.

Valtiontaloudellisia suoranaisia vaikutuksia esityksellä ei olisi, koska sovittelua tarjottaisiin julkisena palveluna virkatuomarien toimesta tuomioistuimiloissa ja vain siinä laajuudessa kuin tuomioistuimen muu työtilanne mahdollistaa. Samoin kuin oikeudenkäyntiasioista, palvelusta perittäisiin vähäinen käsittelymaksu. Tällä ei olisi hallinnonalan tulo- ja menoarvion kannalta merkitystä, sillä

vastaavasti osa nykyisistä oikeudenkäyntiasioiden käsittelymaksuista jäisi asioiden sovittelun johdosta kertymättä.

4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Sovittelua harjoitettaisiin olemassaolevan tuomioistuinorganisaation puitteissa ja siinä laajuudessa kuin se on mahdollista oikeudenkäyntiasioiden käsittelyn häiriintymättä.

Sovittelu yhtäältä vähentäisi tarvetta käsitellä asioita oikeudenkäynnissä. Sovittelussa sovitut asiat eivät tulisi oikeudenkäyntiasioina tuomioistuimiin. Toisaalta sovittelumahdollisuudesta voisi johtua, että sovittelumenettelyssä tulisi käsiteltäviksi jonkin verran asioita, joita ei olisi ajettu oikeudenkäyntiasioina. Nämä kehityssuuntaukset tasapainottaisivat toisiaan, eivätkä tuomioistuinten kokonaisasiamäärät siten esityksen johdosta oletettavasti juurikaan muuttuisi.

Voidaan siten lähteä siitä, että esityksellä ei ole organisaatio- eikä henkilöstövaikutuksia.

4.3. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan

Ehdotettava sovittelumahdollisuus on tarkoitettu parantamaan oikeusturvan saatavuutta. Riita-asian oikeudenkäyntien kustannus on muodostunut esteeksi ryhtyä toteuttamaan oikeuksia tuomioistuintietä. Sovittelun kevyempi kustannusrakenne oletettavasti vaikuttaisi niin, että ainakin jossakin määrin siinä saatettaisiin ratkaistaviksi asioita, joita ei oikeudenkäyntiasioina ryhdyttäisi ajamaan. Tämä myönteinen vaikutus koskisi oletettavasti lähinnä kotitalouksia.

5. Asian valmistelu

Hallituksen esitys on valmisteltu oikeusministeriön 3.6.2002 asettaman sovittelutyöryhmän mietinnön (työryhmämietintö 2003:2) ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta.

Mietinnöstä pyydettiin lausunnot 35 ja saatiin 29 tuomioistuimelta, muulta viranomaiselta, järjestöltä tai muulta asiantuntijalta. Lausunnon antoivat valtiovarainministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, eduskunnan apulaisoikeus-

sasiamies, valtioneuvoston oikeuskansleri, Helsingin ja Kouvolan hovioikeudet, Espoon, Helsingin, Kuopion, Oulun, Rovaniemen, Tampereen, Vaasan ja Vantaan käräjäoikeudet, kuluttajavirasto, Turun oikeusaputoimisto, Espoon sosiaali- ja terveyslautakunta, Käräjäoikeustuomarit ry, Julkiset oikeusavustajat ry, Suomen Asianajajaliitto, Suomen Lakimiesliitto ry, Kuluttajat — Konsumenterna ry, Suomen Yrittäjät, professorit Antti Jokela ja Jyrki Virolainen, Ihmisoikeusliitto ry, Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliitto sekä Asumisterveysliitto Aste ry.

Lausunnonantajat suhtautuivat pääosin myönteisesti ehdotettuun uuteen sovittelumenettelyyn. Sääntelystä toivottiin kuitenkin työryhmän ehdotusta selkeämmin ilmenevän, mitä lisäarvoa ehdotettava menettely tuo verrattuna voimassa olevan lain mukaan osana oikeudenkäyntiä tapahtuvaan sovinnon etsintään. Joissakin lausunnoissa katsottiin, että voimassa olevan lain mukainen sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä riittäisikin täyttämään ehdotukselle asetetut tavoitteet. Näitä kysymyksiä käsitellään edellä 3.1. jaksossa ja jäljempänä 1. lakiehdotuksen 19 §:n perusteluissa.

Esitys poikkeaa työryhmän mietinnöstä ainoastaan kahdessa suhteessa.

Mietinnöstä poiketen ehdotetaan, että sovittelijana voisi toimia ainoastaan asianomaisen tuomioistuimen tuomari. Työryhmän mietinnön mukaan sovittelijana olisi voinut osapuolten suostumuksella toimia muukin henkilö, jos tämä olisi ollut asiantuntemuksen tai sovittelupalvelun saatavuuden kannalta perusteltua. Ulkopuoliselle sovittelijalle osapuolet olisivat olleet velvolliset suorittamaan palkkiota.

Useat lausunnonantajat kiinnittivät huomiota siihen, että ulkopuolisen sovittelijan käyttöön liittyy ongelmia. Hänen johdollaan käytynä menettely tulisi osapuolille kalliimmaksi, koska hänelle olisi suoritettava palkkiota. Erityisesti julkisten oikeusavustajien ja asianajajien käyttö sovittelijoina olisi pulmallista, koska sovittelun epäonnistuessa kumpikaan osapuoli ei voisi esteellisyssyistä saada avustajaa siitä oikeusapu- tai asianajotoimistosta, jossa sovittelijana ollut henkilö toimii. Vakuutusyhtiöiden keskusliitto huo-

mauttaa, että ulkopuolisen sovittelijan palkkiota ei korvattaisi osapuolten oikeusturvavakuutuksesta.

Työryhmän mietinnön mukaan myös kärjäviskaalit olisivat voineet toimia sovittelijoina. Ottaen huomioon, että sovittelussa on yleensä eduksi, että sovittelijalla on laajempaa ammattikokemusta ja että kärjäviskaalin kelpoisuus käsitellä asioita tuomarina on rajoitettu ja tästä voisi johtua toimivaltaongelmia sovittelussa, kärjäviskaalit eivät ehdotuksen mukaan toimisi sovittelijoina.

Toiseksi ehdotetaan menettelyn julkisuutta koskien, että sovitteluun lähtökohtaisesti sovellettaisiin viranomaistoiminnan julkisuutta koskevaa sääntelyä. Julkisuudesta voitaisiin poiketa vain tietyissä menettelyvaiheissa. Käsitteily voisi tällöinkin olla luottamuksellista vain osapuolen pyynnöstä. Asiaa käsitellään edellä 3.2.4. jaksossa ja jäljempänä 1. lakiehdotuksen 12 §:n perusteluissa.

Menettelyvaiheita, jotka voitaisiin käydä yleisön läsnä olematta, olisivat ensinnäkin neuvottelut osapuolten kanssa erikseen. Lisäksi olisi mahdollista päättää toimittaa tietty muukin, sovintoon pääsemisen kannalta herkkä menettelyvaihe yleisön läsnä olematta, jos osapuolet sitä pyytävät eikä painava syy kuten oikeudenhoitoa kohtaan tunnettavan luottamuksen säilyttäminen edellytä julkista käsittelyä. Työryhmän enemmistö oli sitä vastoin katsonut, että menettelyn tulisi kauttaaltaan olla luottamuksellista ja käsitteilytilaisuuksien avoimia yleisölle vain jos osapuolet niin tahtovat. Työryhmän vähemmistö edellytti menettelyn lähtökohtaista julkisuutta.

Lausuntopalaute oli tältä osin voimakkaasti jakautunutta. Esimerkiksi valtioneuvoston oikeuskansleri, Helsingin ja Kouvolan hovioikeudet, Kuopion ja Vantaan käräjäoikeudet, asianajajaliitto ja lakimiesliitto, Käräjäoikeustuomarit ry, Suomen Yrittäjät ja vakuutusyhtiöiden keskusliitto hyväksyivät työryhmän enemmistön kannan menettelyn luottamuksellisuudesta. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies, Espoon, Helsingin, Tampereen ja Vaasan käräjäoikeudet sekä Ihmisoikeusliitto sitä vastoin katsoivat, että viranomais toimintana tuomioistuimissa harjoitettavan sovittelun tulee lähtökohtaisesti olla julkista.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. *Soveltamisala.* Pykälässä määritettäisiin lain soveltamisala niin, että sen mukaan voidaan sovittaa yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviä riita-asioita.

Säännöksessä käytettäisiin tuomioistuinaisioiden yhteydessä vakiintuneesti käytettyä ilmaisua riita-asia. Tällä ilmennettäisiin, että lain mukaan soviteltaviksi voisivat tulla erimielisyydet, jotka johtuvat jostakin oikeudellisesta suhteesta osapuolten välillä ja ovat sen laatuista, että niitä voitaisiin käsitellä riita-asioina tuomioistuimen lainkäyttötoiminnassa. Jotta asiaa voitaisiin sovittaa lain mukaisessa menettelyssä, osapuolten vaatimusten tulee olla sellaisia, että ne voidaan toteuttaa tuomioistuimen ratkaisulla. Edelleen sanamuodosta johtuisi, että ainoastaan yksityisoikeudellisia suhteita koskevat riidat kuuluisivat lain soveltamisalan piiriin.

Niin kuin 4 §:stä ilmeni, sovittelu olisi mahdollista jo ennen kuin asia on tuomioistuimessa vireillä oikeudenkäyntinä. Tämä huomioon ottaen riita-asia olisi säännöksessä ymmärrettävä niin, että sillä tarkoitetaan sekä jo oikeudenkäyntinä vireillä olevia asioita että niitä, joista ei vielä ole oikeudenkäyntiä vireillä.

Riita-asialla tarkoitettaisiin tässä yhteydessä myös sellaisia riitaisia asioita, jotka tuomioistuimessa käsitellään tai käsiteltäisiin hakemusasioina. Nämä asiat muistuttavat varsinaisia riita-asioita ja niiden käsittely riita-asioiden tapaan on perusteltua (hallituksen esitys laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsitteilyä sekä hakemusasioiden käsitteilyä koskevien säännösten muuttamisesta 32/2001 vp s. 63). Myös sovittelumahdollisuuden ulottaminen näihin asioihin on siten tarpeen. Monet näistä asioista ovat perheoikeudellisia. Asioiden laadun vuoksi niiden

ratkaiseminen sovinnollisesti olisi yleensä asiaan osallisten edun mukaista.

Säännöksessä ei rajattaisi sovittelun mahdollisuutta nimenomaisesti ainoastaan niihin asioihin, joissa sovinto on sallittu. Nämä kuitenkin muodostaisivat sovittelun varsinaisen käyttöalan. Sillä sovittelu ehdotuksen mukaisessa mielessä eli asianosaisten näkökantojen lähentämiseksi ja yhteen sovittamiseksi on tarkoituksenmukaisinta asioissa, joista asianosaiset voivat määräämisvaltansa puitteissa vapaasti sopia. Tällöin myös asiaan liittyvät erimielisyydet voidaan kokonaan ratkaista osapuolten sopimuksella.

On olemassa enenevässä määrin oikeussuhteita, joissa on sopimuksenvaraista ja pakottavasti säänneltyä ainesta. Esimerkiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan sopia edellyttäen, että lapsen etu samalla toteutuu. Kuluttajakauppaa ja työsuhteita koskien on sopimussuhteen heikommaksi oletettua osapuolta, kuluttajaa ja työntekijää suojaavia pakottavia säännöksiä, vaikka asioihin liittyvistä riidoista voidaankin tehdä sovinto.

Asioiden jaottelusta sen mukaan, onko sovinto sallittu vai ei, ei siten välttämättä ilmene se, missä määrin osapuolet voivat sopia oikeussuhteensa ehdoista.

Jotta sovittelu olisi käytettävissä kaikissa tarkoituksenmukaisissa tilanteissa ja menettelyä voitaisiin näin hyödyntää kaikissa asioissa, joiden käsittelylle siitä on odotettavissa etua, sovittelu mahdollistettaisiin kaikissa riita-asioissa, myös niissä joiden ratkaisusta osapuolet eivät voi kaikilta osiltaan vapaasti sopia.

Jäljempänä 18 §:ssä säädettäisiin siitä, mitä sellaisia asioita, joissa on turvattava lapsen etu, voidaan sovittaa lain mukaisesti, ja että käsittelyssä ja ratkaisussa on näissä asioissa huolehdittava lapsen edun toteutumisesta.

Rikokseen perustuvista yksityisoikeudellisista vaatimuksista, joita ovat lähinnä vaatimus rikoksella aiheutetun vahingon korvaamisesta, voidaan sopia. Tällainen vaatimus voidaan erottaa rikosasiasta käsiteltäväksi erikseen. Yleensä kuitenkin korvausvaatimukset on tarkoituksenmukaista käsitellä

syyteasian yhteydessä, rikosasian oikeudenkäyntijärjestystä noudattaen. Erikseen käsitteleminen voi olla perusteltua lähinnä, jos vaatimuksen todentamiseksi tarvittaisiin laajaa näyttöä korvattavan vahingon osoittamiseksi.

Silloin kun yksityisoikeudellista vaatimusta käsitellään syyteasian yhteydessä, ehdotettavan lain mukainen sovittelumenettely ei olisi tarkoituksenmukainen. Jos tällaista vaatimusta asianomistaja ja vastaaja haluavat sovittelavan, sen käsittely tulee erottaa rikosasian oikeudenkäynnistä ja jättää odottamaan sovittelun tuloksia. Ottaen huomioon rikokseen perustuvien yksityisoikeudellisten vaatimusten laatu, menettely olisi ilmeisesti käytettävissä vain rajoitetusti.

Niistä sisällöllisistä edellytyksistä, joilla yksittäinen asia voidaan ottaa soviteltavaksi, säädettäisiin 3 §:ssä.

Uusi menettely on suunniteltu lähinnä kärjäoikeuksia silmällä pitäen, mutta ehdotuksen mukaan olisi mahdollista, että lakia sovellettaisiin muunkin asteisissa yleisissä tuomioistuimissa.

Hovioikeuksissa menettelylle voi olla käyttöä niiden käsiteltävissä asioissa. Jos molemmat asianosaiset ovat valittaneet hovioikeuteen toistaen kaikki alkuperäiset vaatimuksensa ja asia on siten koko laajuudessaan hovioikeuden tutkittavana, voi olla eduksi sovittella sitä asianosaisten lähtökohdista ehdotettavan lain mukaisesti. Jos sitä vastoin muutoksenhaku koskee vain osaa kärjäoikeuden ratkaisusta tai muutosta hakee vain toinen asianosainen, sovittelun käyttöala jäisi varsin rajoitetuksi. Näissä tilanteissa tarkoituksenmukaisempi tapa etsiä sovinnollista ratkaisua muutoksenhakemukseen saattaakin olla sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä 26 luvun 7 §:n 6 kohdan mukaisesti.

Estettä ei myöskään olisi asian sovitteluun vielä korkeimmassa oikeudessa, joskaan menettelylle ei siellä ole odotettavissa erityistä tarvetta ottaen huomioon, että asianosaisten kannat ovat tuohon oikeusasteeseen mennessä yleensä varsin vakiintuneet ja tutkittavana lähinnä oikeuskysymyksiä.

2 §. *Sovittelun tavoite.* Pykälän mukaan sovittelun tavoite olisi ratkaista asia sovinnollisesti. Se merkitsisi siten vaihtoehtoa oikeudenkäynnille, jossa ratkaisu saadaan tuomio-

istuimen lainkäyttötoiminnan tuloksena.

Sovitteluun ryhdyttäessä tavoitteena tulisi olla, että asiasta neuvotellaan koko laajuudessaan ja siitä koetetaan päästä sopimukseen kaikilta osiltaan. Siksi ei säädettäisi erikseen, että menettelyä voitaisiin käyttää vain asian osaa koskienkin. Sovittelun kestäessä voi kuitenkin osoittautua, että sovinnollinen ratkaisu saavutetaan vain joistakin muttei kaikista riitakysymyksistä. Jos asia on myös oikeudenkäyntinä vireillä, avoimiksi jäävien kysymysten käsittelyä jatketaan tällöin oikeudenkäynnissä. Asiaa tarkastellaan jäljempänä 9 §:n 1 momentin ja 2. lakiehdotuksen 4 §:n 2 momentin perusteluissa.

Vaikka sovittelu ei johtaisi tavoitteen mukaiseen tulokseen, asian sopimiseen, asian sovitteluun olisi usein hyötyä sikäli, että asian käsittely oikeudenkäynnissä sujuvoituisi. Näin olisi esimerkiksi silloin, jos osapuolet pääsisivät yksimielisyyteen jostakin esikysymyksen luonteisesta seikasta, josta muuten olisi esitettävä laajaa selvitystä oikeudenkäynnissä.

3 §. *Sovittelun edellytykset.* Edellä 1 §:n perusteluissa on esitetty, että sovittelu olisi käytettävissä riita-asioissa, niissä joissa sovinto on kauttaaltaan sallittu sekä myös niissä, joiden osalta asianosaisten sopimusvapaus on rajoitettu. Nyt esillä olevassa pykälässä säädettäisiin niistä edellytyksistä, joiden tulee olla olemassa, jotta yksittäistä asiaa voidaan sovittella.

Laissa asia ilmaistaisiin yleisluonteisesti niin, että sovittelun edellytyksenä on, että asia soveltuu soviteltavaksi ja sovittelu on muuten tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden.

Säännöksestä johtuisi, että olisi ensinnä harkittava asian laadun, sen mukaan mitä asia koskee, onko sovittelu tarkoituksenmukaista. Jos riitakysymys koskee asiaa, josta asianosaiset voivat sopia, sovittelun voidaan olettaa edistävän sopimista ja olevan siten lähtökohtaisesti tarkoituksenmukaista.

Myös niissä riita-asioissa, joissa asianosaisten sopimusvapautta on rajoitettu, sovittelusta on odotettavissa etua osapuolten katsantokantojen lähentämiseksi ja sovinnollisen ratkaisulinjan löytämiseksi. Tältä kannalta soviteltaviksi sopisivat eräät lapsen asemaa ja oikeutta koskevat asiat. Asiaa käsitel-

lään jäljempänä 18 §:n perusteluissa.

Soveltuakseen sovittelavaksi riidan ei tule olla niin kärjistynyt, että sovittelulle ei olisi edellytyksiä osapuolten lukkiutuneiden asenteiden vuoksi. Sovitteluun tulisi ryhtyä lähinnä silloin, kun asiassa on mahdollisuuksia lain 2 §:n mukaiseen tavoitteeseen, sovinnolliseen ratkaisuun pääsemiseksi.

Vaikka asia saattaisi sisältönsä puolesta soveltua sovittelavaksi, sovitteluun ei kuitenkaan ryhdyttäisi, jos sovittelu olisi muuten epätarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden. Seuraavassa havainnollistetaan eräin esimerkein näitä tapauksia.

Säännöksen nojalla torjuttaisiin sovittelun piiristä ensinnäkin asiat, joissa osapuolella on verraten selviä oikeusturvaodotuksia, joiden toteuttamiseksi oikeudenkäynti ja siinä saatava voimassa olevaan oikeuteen perustuva tuomio ovat asianmukaisimmat keinot. Sovittelua ei siten tulisi käyttää niin, että osapuolen pääseminen oikeusjärjestyksen mukaisiin oikeuksiinsa sen johdosta viivästyisi tai esytyisi. Näin on etenkin silloin, jos vastapuoli on menetellyt moitittavasti, osapuolen oikeuksia ilmeisen tietoisesti loukaten.

Toiseksi säännöksen perusteella voitaisiin olla aloittamatta sovittelua asioissa, joissa osapuolet eivät ole tasaveroisessa asemassa ja tästä johtuen on mahdollista, että osapuoli ei osaa sovittelumenettelyssä asianmukaisesti valvoa etuaan.

Kolmanneksi sovittelu ei olisi lainkohdan mukaisesti tarkoituksenmukaista silloin, kun sovittelavaksi tarjottu asia on niin jäsentymätön, ettei siitä hahmotu riitaa, jonka sovittelu nimenomaan tuomioistuimessa olisi paikallaan. Asia voi olla sellainen, ettei siinä ole varsinaisesti oikeudellisia aineksia. Voi myös olla niin, että osapuolella ei ole täsmällisiä vaatimuksia tai selvää perustetta niille. Tämä esteperuste koskisi ymmärrettävästi lähinnä sellaisia asioita, joita tarjotaan sovittelaviksi ilman että asia on samanaikaisesti oikeudenkäyntinä vireillä.

Neljäs tilanne, jossa asian sovittelu ei ehkä olisi tarkoituksenmukaista, voisi olla se, että asiassa kysymyksessä oleva etu tai vaatimus on taloudelliselta merkitykseltään niin vähäinen, että sen sovittelu tuomioistuimessa olisi odotettavissa olevaan työmäärään ja asiasta aiheutuvaan käsittelymaksuun nähden

epäsuhteessa. Sovittelu ei olisikaan tarkoitettu korvaamaan esimerkiksi kuluttaja-asioissa tarjolla olevia oikeussuojakeinoja, erityisesti kuluttajaneuvontaa ja käsittelyä kuluttajavaltuslautakunnassa.

Lainkohdassa tarkoitettuja sisällöllisiä edellytyksiä asian sovitteluun ja sitä, milloin asian sovittelu ei olisi tarkoituksenmukaista, käsitellään myös yleisperustelujen 3.2.2. jaksossa.

Tässä yhteydessä on syytä todeta myös, että sovittelu on tarkoitus toteuttaa käräjäoikeusorganisaation puitteissa ja niin, että sovitteluun antaminen ei vaaranna oikeudenkäyntiasioiden viivytyksetöntä ja myös muissa suhteissa oikeudenmukaista käsittelyä. Tämän vuoksi lain 4 §:ssä säädettäisiin, että säädettyjen edellytysten vallitessa sovitteluun voidaan ryhtyä. Sovittelun aloittaminen olisi aina harkinnanvaraista. Osapuolilla ei olisi laista johtuvaa oikeutta saada asiansa sovittelavaksi tuomioistuimessa. Yhdenvertaisuuden ja yhtenäisen soveltamiskäytännön saattamiseksi voitaisiin kuitenkin hakea muutosta hovioikeudelta niihin ratkaisuihin, joilla sovittelupyyntö on hylätty. Tästä säädettäisiin 16 §:ssä.

2 luku. Menettely

4 §. *Sovittelun aloittaminen.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että sovitteluun ryhdytään riidan osapuolen yksin tai osapuolten yhdessä esittämästä pyynnöstä. Tuomioistuimella ei siten voisi aloittaa sovittelua ilman osapuolen aloitetta. Tuomioistuimessa vireillä olevassa oikeudenkäyntiasiaa tuomioistuimella voisi kuitenkin harkintansa mukaan tiedustella asianosaisilta, haluaisivatko nämä asiaa sovittelavan lain mukaisesti. Jos osapuolet ilmaisevat näin haluavansa, sovitteluun voidaan ryhtyä.

Sovittelun onnistumisen kannalta olisi yleensä eduksi, että riidan molemmat osapuolet yhdessä pyytävät sovittelua. Puheena olevan 1 momentin mukaan olisi kuitenkin mahdollista, että aloitteen tekijänä esiintyy vain joku tai jotkut osapuolista.

Sovitteluun voidaan lainkohdan mukaan kuitenkin ryhtyä vain kaikkien osapuolten suostumuksin. Silloin kun eivät jo yhdessä pyydä sovittelua aloitettavaksi, heidän kun-

kin on nimenomaisesti suostuttava sovittelun aloittamiseen. Näin ehdotetaan säädettäväksi siksi, että sovittelulla, johon kaikki osapuolet eivät olisi sitoutuneet, ei ilmeisestikään olisi onnistumisen edellytyksiä.

Pykälän seuraavissa momenteissa säädettäisiin, miten sovittelu aloitetaan toisaalta asiassa, joka ei ole samanaikaisesti tuomioistuimessa oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä (2 momentti), ja toisaalta tuomioistuimen käsiteltävänä jo olevassa tällaisessa asiassa (3 momentti).

Sovittelua pyydetäisiin asiassa, josta ei ole oikeudenkäyntiä vireillä, 2 momentin mukaan kirjallisella hakemuksella. Hakijana voisi esiintyä 1 momentin mukaisesti riidan osapuoli tai osapuolet yhdessä.

Hakemuksessa olisi lainkohdan mukaan ensinnäkin selostettava, mitä riita koskee. Koska kysymys ei olisi vielä vireillä olevasta oikeudenkäyntiasiana, voitaisiin verraten vapaamuotoisesti kuvata, mistä osapuolten suhteesta on kysymys ja millaisia riitakysymyksiä siihen liittyy ja mistä ne johtuvat. Selostuksesta tulee näin ilmetä osapuolten näkemyserot ja hakijan odotukset asiassa.

Tarkoitus ei ole laatia haastehakemuksen kaltaista asiakirjaa, jossa seikkaperäisesti esittäisiin ja perusteltaisiin osapuolen vaatimukset. On tarkoituksenmukaista pitää sovitteluhakemus suppeana, jotta asianosaisten välit eivät tarpeettomasti kärjisty ja sovittelun edellytykset siten heikkene. Erityisesti näin voi olla eduksi toimia silloin, kun osapuoli esiintyy hakijana yksin.

Oikeussuhde ja riita on kuitenkin kuvattava siten täsmällisesti, että tuomioistuin voi arvioida, kuuluuko asia lain 1 §:n mukaiseen soveltamisalaan, lähinnä että erimielisyydet koskevat oikeudellisesti merkityksellistä asiaa. Tuomioistuimen olisi myös voitava todeta riidasta hakemuksessa annettavan kuvauksen perusteella, onko se 10 §:n mukaisesti toimivaltainen käsittelemään asiaa.

Hakemuksessa annettavien tietojen perusteella olisi voitava myös saada käsitys siitä, soveltuuko asia 3 §:n mukaisesti soviteltavaksi ja onko sovittelu tarkoituksenmukaista. Tämän osalta hakemuksen perusteluina voitaisiin esittää esimerkiksi, että osapuolten käsityksen mukaan asiassa olisi edellytyksiä saavuttaa sovinnollinen ratkaisu sovittelijan

avustuksella vaikka osapuolet eivät siihen olekaan toistaiseksi keskenään päässeet.

Momentin viimeisen virkkeen mukaisesti hakemuksessa olisi ilmoitettava riidan osapuolet ja heidän yhteystietonsa noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 2 momentissa (768/2002) säädetään.

Sovittelu on vapaamuotoinen menettely. Menettelyn käynnistämiseksi laadittavan hakemuksen sisältö vaihtelisi käsiteltävän asian mukaan, eivätkä sitä koskisi samanlaiset yksityiskohtaiset vaatimukset kuin haastehakemusta. Laissa ei tämän vuoksi myöskään säädettäisi täydennyttämistä sovitteluhakemuksen puutteellisuuksien korjauskeinoksi eikä tutkimatta jättämistä puutteiden seuraamukseksi. Tuomioistuintoimintaan kuuluvan palveluperiaatteen mukaisesti tuomioistuimen tulee hakemusta käsitellessään muutenkin kiinnittää tarvittaessa hakijan huomio hakemuksen puutteisiin ja varata hänelle tilaisuus täydentää hakemusta. Jos täydennetykään hakemuksen perusteella ei olisi edellytyksiä aloittaa sovittelua, on ilmeistä, että asia on sisällöllisesti soveltumaton soviteltavaksi, ja hakemus tulee hylätä. Tutkimatta jättäminen tulisi kysymykseen lähinnä vain silloin, kun tuomioistuin ei ole asiassa toimivaltainen.

Esityksessä ei ehdoteta muutoksia vanhentumista ja sen katkaisemista koskevaan lainsäädäntöön. Näin pyyntö asian sovitteluun tai sovittelun aloittamiseen asiassa, joka ei ole tuomioistuimessa vireillä haastehakemuksen johdosta, ei vaikuta kanteen nostamiselle säädettyjen tai kanteella katkaistavien määräaikojen kulumiseen. Vanhentumisen katkaisevan vaikutuksen liittäminen sovittelupyynnöön tai sovittelun aloittamiseen olisi ongelmallista erityisesti siihen nähden, että erillisessä sovittelupyynnössä ei 2 momentin mukaisesti olisi yksilöitävä riitaa ja vaatimuksia samalla tarkkuudella kuin haastehakemuksessa.

Selvyyden vuoksi on paikallaan todeta, että vaikka tässä momentissa tarkoitettu asia ei ole oikeudenkäyntinä samanaikaisesti vireillä, se tulee sovitteluhakemuksen johdosta sovittelemisena vireille ja merkitään sellaisena tuomioistuimen diaariin.

Pykälän 3 momentti koskisi sitä, miten so-

vittelua pyydetään asiassa, joka jo on asianomaisessa tuomioistuimessa oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä. Näissäkin asioissa voi olla edellytyksiä sovittelulle. Kanne on voinut olla tarpeen panna vireille erityisten kanteen vireillepanoa varten säädettyjen määräaikojen vuoksi tai saamisooikeuden vanhentumisen estämiseksi, vaikka tosiasiasaasi-anosaiset voivat olla halukkaita neuvottelemaan asian sovinnollisesta ratkaisemisesta.

Oikeudenkäyntinä vireillä olevassa asiassa sovittelua voitaisiin pyytää vapaamuotoisesti. Tämä on mahdollista, koska asia ja siinä esiintyvät riitakysymykset ilmenevät jo haastehakemuksesta ja asiassa mahdollisesti kertyneestä muusta oikeudenkäyntiaineistosta. Vapaamuotoisuutta ilmentäisi myös lainkohdassa käytettävä nimitys pyyntö sovittelun aloittamisesta.

Pyyntö sovittelun aloittamisesta oikeudenkäyntiasiasaasi voitaisiin tehdä jo haastehakemuksessa. Kantaja voisi harkintansa mukaan pyytää ensi sijassa sovittelua ja esittää kannevaatimuksensa vain siltä varalta, että sovittelu ei vastoin luuloa onnistuisikaan, tai sitten ehdottaa, että vaikka asia onkin edennyt kannevaatimukseen saakka, voitaisiin ennen kanteen lähempää käsittelyä koettaa sovittella asiaa.

Puheena olevan momentin mukaan asian sovittelemista voitaisiin pyytää kanneasian myöhemmässäkin käsittelyvaiheessa, aina siihen saakka, kunnes asiassa on valmistelu todettu asianomaisessa tuomioistuimessa päättyneeksi. Aikaraja on sopusoinnussa sen kanssa, että valmistelussa on selvitettävä, onko edellytyksiä asian sovinnolliselle ratkaisemiselle. Ensi sijassa tämä tarkoittaa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:n mukaisesta sovinnon edistämistä osana oikeudenkäyntiä. Mutta estettä ei olisi sillekään, että ehdotettavan lain mukainen vapaamuotoinen sovittelu aloitettaisiin vielä myöhemmin valmistelun aikana.

Menettelyn tällainen myöhempi käynnistäminen edellyttäisi onnistuakseen, että asianosaiset ovat vakavasti sitoutuneet sovittelun tavoitteisiin, työstämään sovinnollista ratkaisua. Tuomioistuimen tulisi kyselemällä selvittää tätä ennen menettelyn aloittamista tällaisessa tilanteessa varmistuakseen siitä, että sovittelu on 3 §:ssä tarkoitettu tavoin

tarkoituksenmukaista, eikä sitä ole esimerkiksi pyydetty vain käsittelyn viivyttämiseksi ilman tosiasiallista pyrkimystä sovintoon.

Pykälän 2 ja 3 momenttia yhteisesti koskien on syytä todeta, että useimmiten sovittelun tavoitteet toteutunevat sitä paremmin, kunta aikaisemmassa asian käsittelyn vaiheessa sovittelu aloitetaan. Osapuolten valmiudet ennakkoluulottomasti ja luovasti etsiä sovinnollista ratkaisua neuvotteluihin ovat lähtökohdallisesti paremmat silloin, kun asia ei ole vielä kärjistynyt kannevaatimusten asteelle. Tähän nähden voisi usein olla eduksi pyytää asian sovittelua jo ennen kuin se on tuomioistuimessa haastehakemuksen johdosta vireillä. Sovittelu näin aikaisin aloitettaessa kummankaan osapuolen ei tarvitse tuntea joutuvansa perääntymään esittämistään vaatimuksista ja edellytykset sovinnolliseen ratkaisuun pääsemiseen voivat siten olla erityisen hyvät.

On kuitenkin varmasti myös asioita, joissa sovittelu on tarkoituksenmukaista käynnistää vielä oikeudenkäynnin jo tultua vireillekin. Tällaisia voivat olla ensinnäkin ne asiat, joissa edellä 3 momentin perusteluissa viitatuin tavoin on pantu kanne vireille oikeudenmenetykseltä välttymiseksi ilman, että oli ehditty perusteellisesti selvittää sovinnollisen ratkaisun mahdollisuutta.

Myös muunlaisissa asioissa voi olla käynyt niin, että asianosaiset eivät ole omatoimisesti paneutuneet koettamaan sopia asiaa. He ovat esimerkiksi saattaneet ajatella, että halukkuus sovintoneuvotteluihin antaisi vastapuolelle viestin heikkoudesta, eikä kumpikaan siksi ole ehdottanut neuvotteluja. Tällöin tuomioistuimen taholta tuleva tiedustelu asian valmistelussa siitä, haluaisivatko asianosaiset, että heidän asiaansa soviteltaisiin ehdotettavan lain mukaisesti, voi hyvinkin saada vastakaikua ja johtaa menestyksellisen sovittelumennettelyn aloittamiseen.

Pykälän 4 momentissa säädetäisiin toisten osapuolten kuulemisesta silloin, kun sovittelu pyytää vain joku tai jotkut mutteivät kaikki asian osapuolet. Tätä varten sovittelu-pyyntö olisi tarkoituksenmukaisella tavalla toimitettava kuultavien tiedoksi ja heitä kuultava pyynnön johdosta. Myös kuuleminen voisi tapahtua vapaamuotoisesti, esimerkiksi puhelimitse. Vastaavasti valmistelun istunto voidaan nykyisin toimittaa tällä tavoin va-

paamuotoisesti oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d §:n (768/2002) mukaisesti. Riittää, että tuomioistuin ja toiset osapuolet voivat varmistua siitä, että aidosti saadaan selvityksi osapuolen suhtautuminen sovittelun aloittamiseen.

Päätöksen sovittelun aloittamisesta tai siitä, että sovittelua ei sitä koskevasta pyynnöstä huolimatta aloiteta, tekisi *5 momentin* mukaisesti tuomioistuin.

Osapuolet eivät näin voisi tuomioistuinta velvoittavasti päättää sovittelun aloittamisesta. Tuomioistuimen olisi lain 1 ja 3 §:n mukaisesti tutkittava, että soviteltavaksi pyydetty asia kuuluu lain soveltamisalaan, soveltuu soviteltavaksi ja että sen sovittelu muuten on tarkoituksenmukaista. Epätarkoituksenmukaisesti aloitettu sovittelu tuskin olisi tuloksellista, ja osapuolten sekä tuomioistuimen voimavaroja hukkaantuisi tarpeettomasti.

Sovittelua koskevan pyynnön ratkaiseminen olisi lainkäyttöratkaisu sikäli, että ratkaisussa huomioon otettavat seikat ilmenevät edellä todetuin tavoin laista, ja tuomioistuin arvioi näiden sovittelun edellytysten täytymistä esillä olevassa asiassa. Ratkaisu olisi siten perusteltava asianmukaisesti siinä tapauksessa, että pyydettyä sovittelua ei aloiteta. Sovitteluun ryhtymistä sen sijaan ei tarvitsisi erityisesti perustella, koska sovittelu edellyttää kaikkien osapuolten nimenomaista suostumusta.

Sikäli kuin soviteltavaksi otettaisiin oikeudenkäyntinä vireillä oleva asia, oikeudenkäynti jätettäisiin oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 4 §:n (690/1997) mukaisesti lepäämään sovittelun tuloksia odotellessa. Jos asiassa saavutetaan sovinto ja se vahvistetaan tuomioistuimessa, lepäämään jätetty oikeudenkäyntiasia myös päättyy tähän sovintoon. Jos asiassa ei vahvisteta sovintoa, oikeudenkäyntiä palataan yleensä jatkamaan. Tästä säädetäisiin jäljempänä 9 §:n 3 momentissa.

5 §. *Sovittelija*. Pykälän *1 momentin* mukaan asiaa sovitteluun määrätään sovittelija. Tuomioistuin antaa tämän määräyksen päättäessään sovittelun aloittamisesta.

Momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan sovittelijana toimisi asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari. Muut henkilöt eivät olisi tehtävään kelpoisia. Niin kuin yleispe-

rustelujen 3.2.3. jaksossa on todettu, tämä on tarkoituksenmukainen järjestely tuomioistuimen antamana palveluna toteutettavassa sovittelussa. Tuomarilla on myös tehtäväänsä valmiuksia riitaisuusien käsittelyyn. Hänen virkaansa kuuluu olennaisesti puolueettomasti ja tasapuolisesti toimiminen. Näitä ominaisuuksia tarvitaan myös sovittelussa.

Se, kuka tuomioistuimen tuomareista valikoituisi sovittelijaksi kussakin asiassa, määrytyisi lähtökohtaisesti niin kuin tuomioistuimen lainkäyttöasioidenkin käsittelijät. Riidan osapuolilla ei siten olisi mahdollisuutta ehdottaa tiettyä tuomaria ja asettaa tämän valitseminen sovittelijaksi sen ehdoksi, että he suostuvat sovitteluun.

Menestyksellinen toiminta sovittelijana edellyttää kiinnostusta tehtävään ja osaksi erilaisia valmiuksia kuin lainkäyttöasioiden käsittely. Erityisesti vuorovaikutustaidot korostuvat. Osapuolten tulee myös tuntee luotamusta sovittelijaan, jotta sovittelu edistyisi hyvin.

Näistä syistä olisi tärkeää, että sovittelijoina toimisivat sellaiset tuomarit, jotka tuntevat kiinnostusta tehtävään. Mahdollisuuksien mukaan tuomareita tulisi halukkuutensa perusteella kouluttaa tehtävään.

Sovitteluasiat voitaisiin siten keskittää joidenkuiden tuomareiden hoidettaviksi ilman, että ne olisi välttämättä jaettava kaikkien asianomaisen tuomioistuimen tuomarien kesken. Jos sovitteluasioita ei jaeta tuomioistuimessa tuomarien kesken tasan, muita asioita heidän käsiteltäväkseen jaettaessa on otettava huomioon se, että jotkut heistä ovat käsitelleet sovitteluasioita, toiset taas eivät, ja tasattava työmäärä tämän mukaisesti.

Pykälän *2 momentin* mukaan olisi mahdollista, että osapuolten suostumuksella sovittelija käyttäisi avustajaa. Avustajaa käytettäisiin sovittelun kohteena olevassa asiassa tarvittavan asiantuntemuksen turvaamiseksi tai sovittelun edistämiseksi muuten.

Asianomaisen alan asiantuntijalla voi olla erityisedellytykset paremmin ymmärtää riidan erityispiirteet ja mahdolliset ratkaisutavat. Esimerkiksi Norjassa on saatu hyviä kokemuksia tuomioistuinsovittelusta, jossa tuomarin apuna toimii osapuolten hyväksymä asiantuntija siltä erityisalalta, jota riitakysymys koskee.

Osapuolet vastaisivat lain mukaan avustajan palkkiosta ja mahdollisista muista kustannuksista. Lähempiä säännöksiä kustannusten jaosta ei lakiin sisältyisi. Näin ollen osapuolten vastuu sovittelijan avustajalle olisi yhteisvastuullista. Keskinäisessä suhteessaan kumpikin osapuolista vastaisi puolesta kustannuksista, jolleivät he sovi kustannusten jaosta toisin. Jos samalla puolella on useita myötäpuolia, kustannukset jaettaisiin heidän keskenään pääluvun mukaan, jolleivät he muuta sovi.

Avustaja perisi palkkion ja kulujensa korvauksen suoraan osapuolilta, ilman että palkkion määrä vahvistettaisiin tuomioistuimessa. Jos osapuolet eivät hyväksy vaadittua palkkiota, menetellään niin kuin yleensäkin, kun yksityisoikeudellisesta palkkiosaatavasta tulee riitaa.

Palkkio- ja kuluvastuun vuoksi olisi välttämätöntä, että avustajaa voidaan käyttää vain osapuolten suostumuksella. Suostumuksen tulisi koskea avustajan käyttöä sinänsä ja tämän henkilöä. Ainoastaan osapuolten luottamusta nauttivalla henkilöllä on edellytykset tehtävään. Suostumus olisi saatava ennen avustajan kutsumista.

Käytännössä meneteltäisiin ilmeisesti niin, että sovittelijana toimiva tuomari ilmoittaisi osapuolille, että hänen nähdäkseen olisi eduksi saada tietyn alan erityistuntemusta edustava avustaja mukaan sovitteluun. Suostuessaan ehdotukseen osapuolet oletettavasti keskustelisivat ja sopisivat tehtävään sopivasta henkilöstä, minkä jälkeen ja suostumuksensa tehtävän vastaan ottamiseen annettuaan tämä aloittaisi tehtävässään.

Sovittelijan avustaja voisi hoitaa monenlaisia tehtäviä sovittelijan apuna, sen mukaan kuin he keskenään ja yhdessä osapuolten kanssa lähemmin sopivat. Lain 6 §:n 4 momentin mukaan sovittelija päättäisi menettelyn lähemmästä järjestämisestä osapuolten kanssa neuvoteltuaan. Avustajan käytöstä ja avustajan tehtävistä on syytä sopia verraten tarkkaan osapuolten kanssa, sillä he kustantavat avustajan toiminnan.

Sisällöllisesti avustaja voisi hoitaa useimpia sovittelijan tehtäviä. Hän esimerkiksi kävisi osapuolten kanssa neuvotteluja, erityisesti sellaisista kysymyksistä tai sellaisiin käsitteleväihin liittyen, joissa hänellä on

asiantuntemusta.

Jos asiassa saavutetaan sovinto ja osapuolet haluavat tuomioistuimen vahvistavan sen, tämä kuuluisi aina sovittelijan itsensä tehtäväksi. Kysymys on tuomioistuimen ratkaisusta ja kuuluu sellaisena tuomarin tehtäväksi.

6 §. *Sovittelun toteutus.* Pykälässä todettaisiin eräitä sovittelumenettelyn keskeisiä periaatteita ja käytänteitä. Menettelyä ei yksityiskohdittain säänneltäisi laissa, sillä tavoitteisiin pääsemiseksi eli asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi osapuolten lähtökohdista menettely tulee voida käydä verraten vapaa-omatoisesti ja sovittaa osapuolten tarpeisiin kyseisessä asiassa.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että sovittelu on toteutettava tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen. Vaatimus kohdistuu ensi sijassa sovittelijan toimintaan. Sovittelija tehtävässään johtaa menettelyä ja ohjaa osapuolten psykologisia prosesseja toiminnallaan. Onnistuakseen tehtävässä sovittelijan tulee saavuttaa molempien osapuolten luottamus. Tärkeää on avoimuus ja kyky ymmärtää osapuolten asema ja tilanne. Sovittelijan joustava, osapuolia kuunteleva ja heidän tarpeensa huomioon ottava toiminta luo ilmapiirin, jossa neuvottelut sujuvat luottamuksen vallitessa ja avoimesti perustellen. Tällöin on edellytykset myös saavuttaa riidan sovinnollinen ratkaisu.

Periaatteet merkitsevät yleisesti, oikeudenkäynnissä ja myös sovittelussa, että osapuolia on kohdeltava yhdenvertaisina, sallittava heidän yhtä lailla esittää kantojaan ja vastata toistensa näkemyksiin. Menettelyn johtaja ei saa omaksua ennakkollista kantaa siitä, miten asia olisi ratkaistava.

Oikeudenkäynnin kulku ja vaiheistus on laissa säännelty verraten yksityiskohtaisesti. Tämä osaltaan turvaa menettelyn tasapuolisuuden ja sen, että asiat käsitellään keskenään yhdenvertaisesti. Sovittelu sen sijaan toteutettaisiin 4 momentin mukaisesti pääasias-
 se osapuolten ehdotusten ja toiveiden mukaan etenevinä heidän keskinäisinä neuvotteluina, joita sovittelija tarvittavassa määrin ohjaa ja edistää. Lähemmät menettelytavat siis omaksuttaisiin kuhunkin tapaukseen sopiviksi.

Menettelyn järjestämiseen liittyikin tasa-

puolisuuden yksi erityisvaatimus sovittelussa. Sovittelijan tulee tiedustella ja kuunnella molempien osapuolten ehdotuksia ja toiveita siitä, miten asiaa käsiteltäisiin. Hänen ei tule taivuttaa osapuolia noudattamaan toimintatapa, jota itse haluaisi soveltaa ilman että varmistuu siitä, että se vastaa molempien osapuoltenkin toiveita. Muussa tapauksessa osapuolet tai toinen heistä voi tuntea, että menettely toteutetaan epätasapuolisesti, ja sovittelun tavoitteet siten vaarantuvat.

Toinen tasapuolisuuden ja puolueettomuuden erityisvaatimus sovittelussa verrattuna oikeudenkäyntiin koskee suhtautumista käsiteltävän asian sisältöön. Tuomarin puolueettomuuteen oikeudenkäynnissäkin kuuluu olennaisesti, että hän ei muodosta itselleen ennakkokäsitystä ratkaistavasta asiasta. Kuitenkin tuomarin tehtäviin lainkäyttöasian käsittelyssä voi kuulua lain säännösten ja todistustaakkaa koskevien määräysten selostaminen asianosaisille siltä kannalta, mikä asianosaisen oikeusasema lain mukaan voi olla tai mitä hänen tulee näyttää toteen vaatimuksensa toteuttamiseksi. Tämä tuomarin neuvonta-tehtävä tulee ajankohtaiseksi erityisesti, kun osapuolet ovat epätasa-arvoisessa asemassa toisiinsa nähden.

Sovittelija ei fasilitatiivisessa sovittelussa tule ratkaisemaan asiaa vaan auttaa osapuolia itse sopimaan asian. Sovittelijalla ei voi olla etukäteen käsitystä, miten asia olisi ratkaistava. Lisäksi hänen on varjeltava sovittelun onnistumisen edellytyksenä olevaa neuvotteluilmapiiriä niin, että hän varoo, nimenomaisesti tai hiljaisesti, osoittamasta osapuolelle, miten hän suhtautuu osapuolen vaatimuksiin. Jos sovittelija ilmoittaa tai antaa ymmärtää, että hän pitää osapuolen vaatimusta perusteltuna tai perusteettomana, rakentavaa neuvotteluilmapiiriä tuskin enää saavutetaan hänen johdolla. Se osapuoli, jonka sovittelija on antanut ymmärtää olevan väärässä, alkaa suhtautua epäillen menettelyyn ja sen tavoitteisiin. Osapuoli, jolle on ilmoitettu tai vihjattu hänen olevan oikeassa puolestaan voi suhtautua sovitteluun ylimielisesti eikä ole halukas aidosti neuvottelemaan ratkaisusta.

Jos sovittelun aloittamista koskevaa pyyntöä käsiteltäessä tuomioistuimien arvioi, että kysymyksessä olisi asia, jossa toisella osapuolella on perusteltu oikeusturvaodotus, joka on

asianmukaisinta toteuttaa oikeudenkäynnissä ja siinä annettavalla tuomiolla, asia ei 3 §:n mukaisesti soveltu soviteltavaksi eikä sovittelua tällaisessa asiassa tule aloittaa.

Pykälän 2 ja 3 momentissa säädettäisiin eräistä sovittelussa mahdollisista menettelytavoista.

Sovittelussa ei ole kysymys vaatimusten toteen näyttämisestä niiden hyväksymistä silmällä pitäen eikä siten lähtökohtaisesti tarvetta todisteluun. Siltä varalta, että selvitys soviteltavasta asiasta edistäisi sen sovinnollista ratkaisemista, henkilö- tai asiakirjaselvityksen esittäminen sovittelussa olisi 2 momentin mukaan kuitenkin mahdollista.

Edellytyksenä olisi, että molemmat osapuolet pitävät selvityksen esittämistä asianmukaisena. Sovittelun tavoitteisiin ei soveltu sellainen menettely, että ainoastaan toinen osapuoli haluaa esittää selvitystä ja esittää sen, vaikka toinen osapuoli ei pidä selvityksen esittämistä tarpeellisenä.

Molempien osapuolien suostumus selvityksen esittämiseen on tarpeen myös siihen nähden, että menettely on yleensäkin tarkoitus järjestää osapuolten toiveiden mukaisesti. Toiseksi osapuolet kustantavat menettelyn itse. Myöskään riita-asiaa oikeudenkäynnissä käsiteltäessä tuomioistuimien ei yleensä omasta aloitteestaan määrää esitettäväksi todistelu.

Sovittelussa selvitystä voitaisiin lainkohdan mukaisesti esittää kuulemalla osapuolia tai näiden edustajia. Kuuleminen voisi koskea esimerkiksi riidan perusteena olevia tapahtumia. Osapuolten ja heidän edustajiensa kuuleminen selvityksen saamiseksi käytännössä limittynee sovittelun muuhun kulkuun eikä sitä välttämättä ole tarpeen erottaa omaksi käsittelyvaiheeksi. Myös muita henkilöitä voitaisiin kuulla. Näitä voisivat olla esimerkiksi osapuolen sidosryhmien edustajat selvityksen saamiseksi liikesuhteita koskevan, riitaan liittyvän sopimuksen taustosta ja tarkoituksesta.

Myös asiakirjaselvitystä voitaisiin esittää. Kysymyksessä olevaan asiaan liittyvien keskeisten asiakirjojen esittäminen olisikin otaksuttavasti usein tarpeen riidan hahmottamiseksi.

Selvityksen esittämisessä noudatettavasta menettelystä ei ehdoteta lähempiä säännöksiä. Näin ollen sovittelussa olisi sovittava sii-

tä, mitä selvitystä esitetään ja missä käsittelyvaiheessa. Yksityiskohtien osalta olisi sovitettava siitä, kuinka kuultavat henkilöt kutsutaan kuultaviksi ja kuinka heidän mahdollisesti pyytämänsä palkkio suoritetaan.

Kuultavat henkilöt olisivat eri asemassa kuin todistajat oikeudenkäynnissä myös siinä suhteessa, että heitä kuultaisiin vapaasti eikä valan tai vakuutuksen velvoituksin. Heillä ei myöskään olisi oikeutta saada palkkiota tuomioistuimeen kuultaviksi saapumisesta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että sovittelija voi neuvotella osapuolen kanssa muiden osapuolten läsnä olematta. Säännöksellä osoitettaisiin, että tällainen neuvottelu on osa sovittelun keinovalikoimaa. Niin kuin 12 §:n 2 momentista ilmenee, tällainen neuvottelu voitaisiin osapuolen pyynnöstä toimittaa yleisönkään läsnä olematta.

Sovittelijan mahdollisuus neuvotella osapuolen kanssa vastapuolen läsnä olematta ja saamatta tietoa neuvottelun sisällöstä on tärkeä keino tehostaa sovittelua. Luottamuksellisesti osapuoli voi esimerkiksi kertoa sovittelijalle asiassa kysymyksessä olevista eduistaan ja tavoitteistaan sekä valottaa toimintansa perusteita avoimemmin kuin vastapuolen läsnä ollessa. Näin sovittelija saa sellaista tietoa, joka auttaa häntä ymmärtämään osapuolen lähtökohtia ja odotuksia riidassa. Saamansa ymmärryksen varassa sovittelija voi onnistua tehtävässään paremmin kuin ilman näitä luottamuksellisesti esitettyjä tietoja.

Siitä, että sovittelija neuvottelee osapuolten kanssa erikseen vastapuolen läsnä olematta, tulee sopia heidän kanssaan yhteisesti. Neuvotteluun yksin toisen osapuolen kanssa ei tule ryhtyä ilman, että molemmat osapuolet ovat tietoisia tästä menettelytavasta ja hyväksyvät sen tietyssä menettelyvaiheessa käytettäväksi. Muunlainen menettely heikentäisi osapuolten luottamusta sovittelun asianmukaisuuteen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin edellisiä momenteja täydentävästi, että menettelyn lähemmästä järjestämisestä sovittelija päättää osapuolten kanssa neuvoteltuaan.

Sovittelu on osapuolten tarpeista konkreettisessa tilanteessa lähtevää vapaamuotoista ja joustavaa menettelyä, jota käydään asian soinnolliseksi ratkaisemiseksi. Tähän nähden on asianmukaista, että menettelytavat vaihte-

levät ja sovitetaan kulloinkin käsiteltävään asiaan ja osapuolten odotuksiin.

Edellä 1 momentin yhteydessä onkin todettu, että sovittelijan tasapuolisuusvelvoitteen kuuluu myös se, että hän selvittää osapuolten sitä koskevat toiveet, kuinka menettely olisi järjestettävä, ja mahdollisuuksien mukaan noudattaa niitä.

Tarkasteltavasta 4 momentin säännöksestä ilmenee tämä lähtökohta. Sovittelija neuvottelee osapuolten kanssa siitä, kuinka sovittelu heidän tapauksessaan toteutettaisiin. Neuvottelussa esiin tulleiden näkökohtien perusteella hän laatii suunnitelman, miten hän järjestää asian käsittelyn, ja esittelee sen osapuolille. Suunnitelmaa voidaan tarkistaa osapuolilta saatavan palautteen johdosta. Toivottavaa olisikin, että osapuolet ja sovittelija saavuttaisivat yksimielisyyden asiassa tarkoituksenmukaisesta toimintatavasta.

Jos yksimielisyyttä käsittelyn järjestämisestä ei kuitenkaan saavutettaisi, sovittelu ei kariutuisi välittömästi tähän. Sovittelija päättäisi tällöin, miten asiassa toimitaan. Jos valittu toimintatapa poikkeaisi siinä määrin osapuolen odotuksista, että hän ei enää katsoisi voivansa sitoutua menettelyyn, hän voisi ilmoittaa, ettei näin ollen halua asiaa enää soviteltavan. Sovittelu päättyisi tällöin 9 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesti tähän.

Sovittelun onnistuminen edellyttää sitä, että sovittelijalla on selkeä näkemys sovittelun etenemisestä ja sen vuoksi sovittelija viime kädessä päättäisi menettelytavoista. Sovittelijan tulee kyetä kannustamaan osapuolet yhteistyöhön ja keskusteluun, ja samalla säilyttämään itsellään tietty etäisyys riidassa kysymyksessä olevaan asiaan.

Sovittelu voi olla tarkoituksenmukaista vaiheistaa esimerkiksi niin, että siinä on aloitusvaihe, selvitysvaihe, sovitteluvaihe ja lopetusvaihe. Näin toimitaan esimerkiksi Oslon käräjäoikeudessa (Rettsmekling i praksis, Oslo 2001). Myös Tanskassa menettely suositetaan järjestettäväksi tähän tapaan (Notat om en forsøgsordning med retsmægling 2002-749-0057).

Aloitusvaiheessa pidetään aloituskokous, jossa esitellään osapuolet, selostetaan sovittelun tarkoitus ja sovitaan aikataulusta sekä menettelystä. Selvitysvaiheessa osapuolet selvittävät suullisesti ja kirjallisesti omia

odotuksiaan ja tavoitteitaan sovittelussa. Tärkeää olisi saada esille osapuolten tosiasialliset odotukset ja tarpeet.

Sovitteluvaiheessa etsitään ratkaisuvaihtoehtoja ja neuvotellaan sovinnon yksityiskohdista. Lopetusvaiheessa sovinnon ehdot kirjataan sopimusasiakirjaksi ja sovinto voidaan mahdollisesti vahvistaa.

Osapuolten sovittelumyönteisyys ja valmius noudattaa sovittuja menettelysääntöjä ovat sovittelun olennaisia tekijöitä, joita tulee harkita jo sovittelua aloitettaessa. Sovitun menettelyn laiminlyöntiä ei säännellä poissaolotai muilla seuraamuksilla, vaan jos osapuolet eivät myötävaikuta sovitteluun, se voidaan sovittelijan toimesta tästä syystä lopettaa.

7 §. *Sovinnon aikaansaaminen.* Pykälän 1 momentissa todettaisiin sovittelun edellä 2 §:ssä tarkasteltujen tavoitteiden mukainen sovittelijan tehtävä auttaa osapuolia heidän pyrkimyksessään päästä yhteisymmärrykseen ja sovinnolliseen ratkaisuun. Säännös ilmentäisi sitä yleisperustelujen 3.2.3. jaksossa ja edellä 6 §:n yhteydessä käsiteltyä seikkaa, että sovittelu on lähinnä osapuolten omia, sovinnollista ratkaisua tavoittelevia pyrkimyksiä tukevaa toimintaa eikä ratkaisun tarjoamista heidän riitaansa ulkoa päin.

Pykälän 2 momentissa mahdollistettaisiin kuitenkin, että sovittelija voisi osapuolten pyynnöstä tai suostumuksella tehdä ehdotuksen asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Säännöksen perusteella, osapuolten pyytäessä tai heidän suostumuksellaan, sovittelija voi ottaa myös aktiivisemman roolin lopputuloksen suhteen ja arvioida asiaa sekä vaikuttaa sovinnon suuntaan ja sisältöön omilla aloitteillaan ja ehdotuksillaan.

Arvioivaan sovitteluun liittyy kuitenkin sellainen vaara, että liian aikaisin tai suoraan käytettynä se voi johtaa sovittelun epäonnistumiseen. Siksi menettelyä käytettäisiin ehdotuksen mukaan vain toissijaisesti. Sillä, että ehdotus voidaan tehdä vain osapuolten pyynnöstä tai heidän kaikkien ainakin suostuessa siihen, että ehdotus tehdään, varmistettaisiin, ettei ehdotus tule osapuolille yllätyksenä.

Ottaen huomioon, että sovittelussa edistetään osapuolten omaehtoista pyrkimystä löytää riitaansa sovinnollinen ratkaisu, sovittelijan tekemiin ratkaisuehdotuksiin ei useinkaan

olisi tarvetta. Osapuolilla on itsellään valmius etsiä ratkaisua ja he odottavat sovittelijalta lähinnä luottamuksellisen neuvotteluilmapiirin luomista ja ylläpitämistä sekä neuvottelujen sujumisesta huolehtimista. Lähinnä voidaan olettaa olevan eduksi, että sovittelija vain ohjailee käsittelyä sen suhteen, mitä aihepiirejä ja miltä kannalta käsitellään.

Osapuolet eivät yleensä sen sijaan ole pyytäneet sovittelua saadakseen sovittelijan arviota, miten asia kuuluisi ratkaista. Voidaan lähteä siitä, että jos he ensisijaisesti haluaisivat tätä ja nimenomaan tuomioistuimelta, he olisivat panneet asian vireille kanteella.

Toisaalta tuomioistuimella on erityisosaamista nimenomaan riitojen ratkaisemisessa. Tähän nähden pidetään myös etuna, että tuomioistuimella on valmius sovittelussakin, verraten varhaisessakin menettelyvaiheessa arvioida asiaa ratkaisuehdotuksen muodossa (*early neutral evaluation*). Ehdotus voi edistää sovittelua erityisesti niin, että osapuolet sen perusteella hahmottavat tilanteensa oikeista lähtökohdista. Tällaisen, sovittelun verrattain aikaisessa vaiheessa tehtävän arvioivan ehdotuksen pääasiallinen viitekehys on ymmärrettävästi lähinnä voimassa olevan oikeuden määräykset.

Yleensä ratkaisuehdotus tulee kuitenkin rakentaa osapuolten odotusten varaan. Tämä johtuu siitä, että sovittelun tavoitteena on, että osapuolet omista lähtökohdistaan sopivat asiansa. Osapuolten odotukset tulee asettaa ratkaisuehdotuksen perusteeksi erityisesti silloin, kun sovittelussa ollaan edistytty alkuvaihetta pidemmälle, ja erilaisia mahdollisuuksia asiassa etenemiseksi on jo tarkasteltu. Osapuolet eivät tällöin ratkaisuehdotusta pyytäessään ilmeisestikään odota ensi sijassa ennakkotietoa siitä, miten voimassa olevaa oikeutta olisi sovellettava asiassa. Pikemmin voi olla kysymys siitä, että neuvottelutilanteessa osapuolet eivät onnistu muotoilemaan heille molemmille hyväksyttävää sopimusta ja odottavat tähän ratkaisuksi sovittelijan ehdotuksia.

Asiassa edistymiseksi saattaa olla tarpeen sopimuksessa tarkastella osapuolten suhteisiin vaikuttavia muitakin seikkoja kuin niitä, joista riidassa oli alun perin kysymys. Luovat, osapuolille hyväksyttävät ja heille molemmille kunniallisen ulospääsyn tilanteesta

mahdollistavat ratkaisut voivat olla välttämättömiä. Nämä ratkaisut voivat olla muita kuin niitä, joita johtuisi voimassa olevasta oikeudesta. Tietenkään ne eivät silti voi olla lain tai hyvän tavan vastaisia tai loukata siviillisen oikeutta.

Kuvatuin tavoin luovien sovintosopimusten mahdollistamiseksi sovittelussa momentin jälkimmäisessä virkkeessä säädettäisiin, että ehdotus asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi voitaisiin perustaa siihen, minkä sovittelija harkitsee kohtuulliseksi. Kohtuullisella ymmärrettäisiin lainkohdassa samaa kuin välimiesmenettelystä annetun lain (967/1992) 31 §:n 3 momentissa, jossa mahdollistetaan se, että välimiehet voivat asianosaisten sopimuksen mukaisesti perustaa ratkaisunsa kohtuuskäytäntöön. Ehdotus ei olisi sidottu voimassa olevan oikeuden tahdonvaltaisiin määräyksiin, niihin, joista osapuolet voivat sopimuksellaan poiketa. Lain ehdottomia säännöksiä sen sijaan ei sovintoehdotuksessa voitaisi sivuuttaa.

Säännös tarvittaisiin osoittamaan, että sovittelussa tehtävä sovintoehdotus voidaan sisällöltään muotoilla vapaammin kuin sovintoehdotus oikeudenkäynnissä. Yleisperustelujen 2.1.1. jaksosta ilmenee, että voimassa olevan oikeuden lähtökohta on se, että oikeudenkäynnissä tehtävien sovintoehdotusten tulee sisällöltään vastata aineellisen oikeuden määräyksiä.

Asiaan liittyisi myös 8 §:n 2 momentin säännös mahdollisuudesta vahvistaa sovinto niin, että siihen sisältyy myös muita kuin osapuolten alkuperäisiä vaatimuksia koskevia määräyksiä.

8 §. *Sovinnon vahvistaminen.* Pykälässä säädettäisiin sovinnon vahvistamisesta sovittelun yhteydessä.

Jotta sovittelu täyttäisi siihen kohdistuvat oikeusturvaodotukset ja tuottaisi osapuolille pysyvän ratkaisun heidän ongelmaansa, on tarpeen, että saavutettava sovinnollinen ratkaisu voidaan vahvistaa osapuolten sovinnoksi joka sitoo heitä ja on täytäntöön pantavissa samoin kuin oikeudenkäynnissä vahvistettu sovinto.

Asiasta säädettäisiin *1 momentissa* ensinnä, että sovittelumenettelyn yhteydessä voidaan tuomioistuimessa vahvistaa osapuolten hyväksymä sovinto. Säännös on tarpeen erityi-

sesti niitä asioita varten, joita sovitteluaan tuomioistuimessa ilman että asiasta on myös oikeudenkäynti vireillä.

Pykälän *2 momentin* mukaan sovinnon vahvistamisesta ja sovinnosta sovittelussa olisi vastaavasti voimassa, mitä laissa säädetään sovinnosta oikeudenkäynnissä. Viitatus säännökset sovinnon vahvistamisesta sisältyvät 2. lakiehdotuksessa uudistettavaksi ehdotettavaan oikeudenkäymiskaaren 20 lukuun. Niiden sisällön osalta viitataan siten 2. lakiehdotuksen perusteluihin. Vahvistetun sovinnon täytäntöönpanosta puolestaan säädetään ulosottolain 2 luvun 12 §:ssä. Sovittelussa vahvistetuista sovinnosta tulee näin välittömästi täytäntöönpanokelpoisia.

Momentin jälkimmäisessä virkkeessä säädettäisiin lisäksi, että sovittelussa vahvistettava sovinto voisi sisältää myös määräyksiä, jotka koskevat muuta kuin osapuolten alkuperäiset vaatimukset. Tämä merkitsisi laajennusta verrattuna oikeudenkäynnissä vahvistettaviin sovintoihin, sillä niiden osalta katsotaan yleensä, että sovinto ei saisi sisältää enempää tai muuta kuin kanteessa on vaadittu. Asia voi oikeudenkäynnissä olla sovinnon kohteena vain siinä laajuudessa kuin se on tuomioistuimessa vireillä.

Edellä 7 §:n 2 momentin perusteluissa on tarkasteltu tarvetta luoviin sovintoratkaisuihin sovittelumenettelyssä. Näiden mahdollistamiseksi ja sovittelun käytettävyyden turvaamiseksi tulee siten sallia laissa, että sovittelu päätteeksi vahvistettava sovinto voi koskea laajempaa tai osin toista asiakokonaisuutta kuin asiassa alun perin esitetyt vaatimukset. Jotta tällainen sovinto voidaan vahvistaa, on kiinnitettävä huomiota siihen, että sovinto muotoillaan riittävän täsmällisesti niin, että se on vaikeuksitta pantavissa täytäntöön. Sovinnon täsmällinen muotoilu on tarpeen myös sen toteamiseksi, minkä sisältöisenä ja missä laajuudessa asia on sovittu niin, ettei sitä enää voida tutkia myöhemmin oikeudenkäynnissä.

Sovinnon vahvistaisi käräjäoikeudessa sovittelijana toiminut tuomari. Myös hovioikeudessa sovinnon voi vahvistaa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 3 momentin (381/2003) mukaisesti valmistelusta vastaava jäsen yksin.

9 §. *Sovittelun päätyminen.* Pykälässä sää-

dettäisiin, miten sovittelu menettelynä päättyy.

Pykälän 1 momentin mukaan sovittelu voisi päättyä kolmella eri tavalla.

Momentin 1 kohdan mukaan sovittelu päättyisi ensinnäkin, kun asiassa vahvistetaan sovinto tai osapuolet ilmoittavat sovittelijalle, että ovat muuten sopineet asian.

Näissä tilanteissa sovittelu olisi ollut tulokSELLISTA niin että asiassa olisi saatu sovinnollinen ratkaisu. Ratkaisu on voitu 8 §:n mukaisesti vahvistaa tuomioistuimessa osapuolten sovintona noudatettavaksi, tai he tyytyvät jättämään sen keskinäiseksi sopimukseen pyytämättä sille tuomioistuimen vahvistusta. Välttämättä, esimerkiksi halutessaan, etteivät sovinnon ehdot voi tulla sivullisten tietoon, he eivät tällöin myöskään ilmaise sen sisältöä tuomioistuimelle.

Jos eri tavoin sovintoon, vahvistettuun tai sopimuksen varaiseen, päättyvässä asiassa on ollut myös oikeudenkäynti vireillä, sekin päättyy. Sovinto, joka vahvistetaan sovittelussa on tällöin samalla sovinto oikeudenkäyntiasiansa. Jos taas sovinto todetaan vain asianosaisten sopimuksessa ilman, että sitä vahvistetaan tuomioistuimessa, samaa asiaa koskeva oikeudenkäynti yleensä jätetään silensä asianosaisten ilmoituksen johdosta.

Jos kuitenkin sovinto koskee vain osaa siitä asiasta, joka on oikeudenkäyntinä vireillä, asian jäljelle jäävän osan käsittelyä lähtökohteisesti jatketaan oikeudenkäynnissä.

Momentin 2 ja 3 kohta koskevat sovittelun päättymistä tuloksettomana.

Jotta sovittelua ei tarpeettomasti voimavaroja hukaten jatkettaisi enää sen jälkeen kun menettelyn edellytykset ovat rauenneet, menettely tulee voida tarvittaessa päättää.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin näin, että sovittelu päättyy, kun osapuoli ilmoittaa sovittelijalle, että ei halua asiaa enää sovittelavan. Ilmoitus voitaisiin sovittelun vapaamuotoisuus huomioon ottaen tehdä eri tavoin, suullisestikin. Koska sovittelu perustuu osapuolten tahtoon, osapuolen ei tarvitse esittää sovittelijalle perustetta sovittelun päättämistä koskevalle ilmoitukselleen. Sovittelu päättyisi ilmoituksen johdosta suoraan. Toinen osapuoli ei voi vaatia sovittelun jatkamista.

Momentin 3 kohdan mukaan sovittelija

voisi myös omasta aloitteestaan lopettaa sovittelun. Hän voisi menetellä näin lähinnä silloin, kun osoittautuu, että osapuolet eivät noudata sovittua menettelyä tai osallistu aktiivisesti sovitteluun ja sovittelija näkee sovittelun jatkamisen perusteettomaksi. Voi myös ilmetä, että sovittelun jatkaminen olisi vastoin toisen osapuolen etua siitä syystä, että tämä ei tiedollisten valmiuksiensa puutteiden vuoksi kykene asianmukaisesti valvomaan etuaan menettelyssä ja vastapuoli koettaa hyödyntää tätä epäyhdenvertaisuutta. Voi olla myös muita tilanteita, joissa sovittelija näkee, ettei sovittelun jatkaminen ole perusteltua. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, kun sovittelu ei ole edistynyt oletetulla tavalla.

Sovittelija ei saisi lopettaa sovittelua yllätyksenä osapuolille. Niinpä lainkohdan mukaan sovittelija voisi viran puolesta lopettaa sovittelun vasta osapuolia asiasta kuultuaan. Kuuleminen voisi tapahtua vapaamuotoisesti. Sovittelijan olisi tällöin ilmoitettava osapuolille, että hänen nähdäkseen sovittelu olisi asianmukaista lopettaa ja ilmoittaa peruste tähän. Osapuolille olisi annettava tilaisuus ilmoittaa käsityksensä sovittelun lopettamisesta. Jos kuulemisessa ilmenisi, että sovittelijan otaksuma lopettamisperuste poistuu, esimerkiksi sovittelussa alkaa tapahtua edistymistä, sovittelua voitaisiinkin jatkaa.

Pykälän 2 momentissa velvoitettaisiin sovittelija huolehtimaan siitä, että osapuolet saavat tiedon sovittelun päättymisestä 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaisissa tilanteissa eli silloin, kun toinen osapuoli on ilmoittanut, ettei halua jatkaa sovittelua, tai sovittelija on päättänyt lopettaa sovittelun.

Selkein menettelytapa olisi ilmeisesti lähettää osapuolille ilmoitus, jossa sovittelun päättyminen todetaan. Tosiasiassa osapuolilla yleensä olisi tieto sovittelun päättymisestä jo muutenkin. Jos osapuoli ilmoittaa sovittelijalle, ettei halua sovittelua enää jatkettavan, hän otaksuttavasti tekee saman ilmoituksen vastapuolelleenkin. Sovittelijan on puolestaan tiedusteltava osapuolten suhtautumista siihen, että hän omasta aloitteestaan lopettaa sovittelun. Päätöksensä sovittelun lopettamisesta hän tällöin tehnee samassa yhteydessä ja osapuolet saavat siten siitä tiedon. Selvyyden vuoksi on kuitenkin aiheellista antaa osapuolille momentissa tarkoitettu nimen-

omainen ilmoitus sovittelun päättymisestä.

Jos asiassa on oikeudenkäynti vireillä, ilmoituksessa on paikallaan todeta myös, että sitä palataan jatkamaan 3 momentin mukaisesti.

Koska osapuolet vastaisivat 14 §:n mukaan sovittelusta aiheutuvista kustannuksistaan kumpikin itse, sovittelun tuloksettomanaakaan päättymisen yhteydessä ei tulisi käsiteltäviksi heidän kulujaan koskevia vaatimuksia. Tähän nähden on tärkeää, että osapuolten kuluja ei lisätä tarpeettomasti jatkamalla menettelyä, jonka onnistumiselle ei enää ole edellytyksiä.

Pykälän 3 momentissa olisi säännös siitä, että silloin kun sovittelu päättyy tuomioistuimessa oikeudenkäyntinäkin vireillä olevassa asiassa muulla tavalla kuin asian sopimiseen, oikeudenkäyntiä jatketaan. Tämä vastaa sääntelyä asian lepäämään jättämistä koskevassa oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 4 §:ssä. Sääntely ei ymmärrettävästi koske niitä asioita, joita soviteltiin ilman, että asiasta oli samaan aikaan oikeudenkäynti vireillä. Tällaisen asian käsittely päättyy samalla kuin sovittelukin.

Tuomioistuin jatkaisi oikeudenkäyntiasian valmistelua siitä, mihin sovittelu aloitettaessa oli jääty. Useimmiten ilmeisesti oltaisiin siinä vaiheessa, että olisi pyydetty vastausta kanteeseen. Sillä jos sovittelua on pyydetty haastehakemuksessa ja se aloitettu, oikeudenkäynti ei ole edennyt tätä pidemmälle.

Tuomioistuimessa on huolehdittava siitä, että välittömästi sovittelun päätyttyä niin, että oikeudenkäyntiä on jatkettava, asiaa käsittelemään määrätään uusi tuomari. Sovittelijana toiminut tuomari on ehdotettavan 15 §:n 2 momentin mukaan esteellinen jatkamaan käsittelyä.

3 luku. Erinäisiä säännöksiä

10 §. *Toimivaltainen tuomioistuin.* Pykälässä olisi säännöksiä tuomioistuimen toimivallasta ja toimivaltaisesta kokoonpanosta sovitteluasiassa.

Pykälän 1 momentin mukaan asiaa sovittelemaan olisi toimivaltainen se tuomioistuin, joka on toimivaltainen käsittelemään asian oikeudenkäynnissä.

Säännös kattaisi sekä ne tapaukset, joissa sovittelua pyydetään ilman että asiasta on oi-

keudenkäyntiä vireillä että ne, joissa oikeudenkäynti asiasta on vireillä.

Niitä asioita koskien, joita pyydetäisiin soviteltaviksi ilman, että asia on oikeudenkäyntinä vireillä, toimivaltainen olisi se käräjäoikeus, joka olisi toimivaltainen käsittelemään samaa asiaa koskevan kanteen.

Riita-asiassa oikeuspaikka on pääosin tahdonvaltainen. Kysymys tuomioistuimen toimivallasta ei tule esille, jollei vastaajataho tee asiasta väitettä. Myöskään sovitteluhakemusta käsiteltäessä ei näin lähtökohtaisesti tarvittaisi erityistä selvitystä tuomioistuimen toimivallasta

Eräissä asiaryhmissä oikeuspaikkasäännökset ovat kuitenkin ehdottomia. Näin määräytyy toimivaltainen tuomioistuin esimerkiksi kiinteistö- ja perintöriidoissa. Tällaisia ehdottomia oikeuspaikkasäännöksiä tulisi noudattaa myös sovitteluasiassa.

Silloin, kun samasta asiasta on oikeudenkäynti vireillä, on tarkoituksenmukaista, että sovittelu tapahtuu samassa tuomioistuimessa. Vaikka olisi rinnakkaisestikin toimivaltaisia tuomioistuimia, oikeudenkäynnin vireillä ollessa sovittelu tulisi aloittaa siinä tuomioistuimessa, joka jo entuudestaan käsittelee asiaa.

Edellytyksenä on, että tuomioistuin on oikeudenkäyntiasiansa toimivaltainen. Jos kante on pantu vireille tuomioistuimessa joka ei lain tai asianosaisten sopimuksen mukaan ole toimivaltainen, sovitteluunkaan ei ryhdytä tuossa tuomioistuimessa. Molemmat asiat, kante ja sovittelupyynnö jätetään tällöin tutkimatta.

Tuomioistuimen toimivaltaisesta kokoonpanosta sovittelupyynnön käsittelyssä ja sovittelessa säädettäisiin 2 momentissa, että nämä asiat voitaisiin käsitellä samassa kokoonpanossa, jossa tuomioistuin päättää asian valmisteluun liittyvistä toimista. Käräjäoikeudessa olisi näin yksin puheenjohtaja oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisesti. Hovioikeudessa asiat käsiteltäisiin valmistelusta vastaavan jäsenen yksin muodostamassa kokoonpanossa luvun 8 §:n 3 momentin mukaisesti.

Puheena olevassa kokoonpanossa tuomioistuin käsitelisi sovittelun aloittamista koskevan pyynnön, päättäisi sovittelun aloittamisesta tai pyynnön hylkäämisestä samoin

kuin sovittelun lopettamisesta ja vahvistaisi sovittelussa saavutetun sovinnon.

Edeltä 5 §:n säännöksestä johtuu, että sovittelijana toimisi ja siihen sisältyvät tehtävät suorittaisi asianomaisen tuomioistuimen yksi tuomari.

11 §. *Osapuolten edustaminen.* Yleisperustelujen 3.2.3. jaksossa on todettu, ettei sovittelu ole oikeudenkäyntiä eikä menettelyyn tulisi siksi soveltaa oikeudenkäyntiä koskevaa lainsäädäntöä muuten kuin silloin, kun siihen jonkin osakysymyksen osalta nimenomaan viitattaisiin.

Yksi tällainen aihepiiri, joka on tarkoituksenmukaista järjestää viittaamalla laissa oikeudenkäymiskaaren sääntelyyn, on osapuolten edustaminen sovittelumenettelyssä. Yhtä lailla sovittelussa kuin oikeudenkäynnissäkin on tarpeen, että osapuolen edustus on järjestetty niin, että edustaja on mahdollisuuksien mukaan oikeutettu päättämään menettelyssä esiin tulevista asioista.

Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin siten, että osapuolten edustamisesta sovittelussa noudatetaan, mitä laissa säädetään asianomaisen puhevallan käyttämisestä oikeudenkäynnissä. Viitatu säännökset ovat luonnollisten henkilöiden osalta oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1—5 a §:ssä, erinäisten oikeushenkilöiden osalta niiden edustamista koskevissa asianomaisten lakien kohdissa, esimerkiksi osakeyhtiölain 8 luvun 12 ja 13 §:ssä, joiden mukaan yhtiön edustaminen asian merkityksen mukaan kuuluu toimitusjohtajan tai hallituksen toimivaltaan.

Pykälän 2 *momentin* mukaan myös osapuolen oikeudesta käyttää sovittelussa avustajaa ja asiamiestä sekä avustajan ja asiamiehen kelpoisuudesta noudatettaisiin, mitä laissa säädetään oikeudenkäyntiavustajasta ja asiamiehestä riita-asiassa. Säännökset sisältyvät oikeudenkäymiskaaren 15 lukuun.

Osapuolet saisivat siten käyttää asiamiestä, jollei sovittelija määrää heitä saapumaan sovitteluun henkilökohtaisesti, tai muiden kuin luonnollisten henkilöiden kysymyksessä ollessa, laillisten edustajiensa edustamina. Tällöin heillä voisi olla avustaja. Avustajan ja asiamiehen tulisi lähtökohtaisesti olla lainopinut niin kuin oikeudenkäynnissäkin.

Tilanteittain tulisi harkittavaksi, miten edustettuina osapuolet osallistuvat sovitte-

luun. Menettelyn tarkoitus on osapuolten sitoutuminen omaehtoiseen sovinnolliseen ratkaisuun. Tähän pääsemiseksi heidän välitön osallistumisensa menettelyyn on lähtökohtaisesti eduksi. Näin osapuolten olisi hyvä yleensä olla itse henkilökohtaisesti ja yhteisömuotoiset osapuolet laillisen edustajansa välityksellä saapuvilla. Osapuolet voivat tällöin välittömästi muodostaa ja ilmaista kantansa esiin tuleviin kysymyksiin ja sovittelu etenee sujuvasti.

Sovittelun tavoitteiden kannalta voi myös olla eduksi, että osapuolilla on sovittelutoimintaan ja/tai asianajoon perehtynyt avustaja. Ammattipätevyytensä nojalla hän voi arvioida asiaa objektiivisemmin kuin osapuoli itse.

Toisinaan, erityisesti tulehtuneissa tilanteissa, voi olla perusteltua käydä sovittelua pelkästään asiamiesten välityksellä ilman että osapuolet ovat itse läsnä. Sovittelun se tavoite että osapuolet sopivat riitansa huomioon ottaen näin tulisi ilmeisesti kuitenkin toimia lähinnä poikkeuksellisesti ja vain käsittelyn jonkin vaiheen osalta.

On syytä huomata, että sovittelussa ei sovellettaisi säännöksiä, jotka koskevat asianomaisen poissaolon ja siihen rinnastuvan sen seikan seuraamuksia, että hän saapuu väärin edustettuna tuomioistuimeen. Osapuolen jääminen pois sovittelutilaisuudesta tai edustamista koskevien sovittelijan ohjeiden noudattamatta jättäminen tulisi arvioitavaksi siltä kannalta, osoittaako se, ettei asiassa olisi osapuolen vähäisen sitoutumisen vuoksi enää tuloksekkaan sovittelun edellytyksiä ja olisi ko sovittelu siksi lopetettava.

12 §. *Menettelyn julkisuus.* Yleisperustelujen 3.2.4. jaksossa on päädytty siihen, että viranomaistoimintana tuomioistuimessa toteutettavan sovittelun tulee olla julkista vastavasti kuin oikeudenkäyntimenettely on. Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin siten, että sovittelun julkisuudesta noudatetaan, mitä laissa säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta.

Sovitteluasian käsittelemiseksi tuomioistuimessa järjestettävät käsittelytilaisuudet olisivat siten lähtökohtaisesti julkisia. Yleisöllä olisi näin mahdollisuus seurata sovittelutilaisuuksia. Tämä palvelee oikeudenhoidon demokraattista kontrollia siinä, että ylei-

sö voi toimintaa seuraamalla varmistua sen asianmukaisuudesta. Julkisuus osaltaan varmistaa näin sovittelijan toiminnan tasapuolisuuden ja puolueettomuuden. Siten se palvellee myös sovittelun osapuolten etua.

Koska palvelu kustannetaan julkisista varoista, on myös asianmukaista, että yleisö voi sovittelussa läsnä olemalla seurata, millaisia asioita sovitellaan ja siten arvioida voimavarojen tähän palveluun käyttämisen tarkoituksenmukaisuutta ja tehokkuutta.

Ehdotettavan säännöksen mukaan tulisivat sovellettaviksi myös oikeudenkäynnin julkisuutta koskevassa lainsäädännössä säädetty julkisuuden rajoittamisperusteet.

Voimassa olevassa oikeudenkäynnin julkisuudesta annetussa laissa (945/1984) säädetään eräistä tilanteista, jolloin käsittely toimitetaan suljetuin ovin eli yleisön läsnä olematta. Lain 5 §:ssä säädetään harkinnanvaraisista julkisuuden rajoittamisperusteista. Näistä liittyvät riita-asioihin ja siten ehdotettavan lain soveltamisalaan lähinnä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetut perheoikeudelliset asiat, joissa tulee esiin erityisen arkaluonteisia henkilön yksityiselämään liittyviä seikkoja. Lisäksi muunkinlainen asia voidaan käsitellä 2 momentin 1 kohdan mukaan yleisön läsnä olematta muun muassa silloin, kun siinä esitetään salassa pidettävä asiakirja tai ilmaistaan tieto, josta on säädetty vaitiolovelvollisuus.

Käsittelyn julkisuuden rajoittaminen puheena olevan momentin nojalla voisi tulla siten kysymykseen lähinnä soviteltaessa perheoikeudellisia asioita, joissa tulee esiin osapuolten yksityiselämään liittyviä arkaluonteisia tietoja, ja käsiteltäessä sovittelussa liikesalaisuuksia sisältäviä asiakirjoja. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan uudistuksen tavoitteiden mukaisesti julkisuutta tulisi rajoittaa vain sen verran kuin se on tarpeen, esimerkiksi sitä sovittelustuntoa koskemaan, jossa rajoitusperusteena olevia seikkoja käsitellään. Tällainen julkisuuden täsmällinen ja osittainen rajoittaminen on oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun voimassa olevan lain 5 §:nkin mukainen menettely.

Puheena olevan momentin yleissäännöksen mukaan myös sovittelussa esitettävien asiakirjojen ja asian käsittelytietojen julkisuus määräytyisi samoin kuin oikeudenkäynneissä.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun voimassa olevan lain 9 §:n 2 momentin mukaisesti voidaan määrätä oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapidosta, jos asia on kokonaan tai osaksi käsitelty yleisön läsnä olematta tai siinä on esitetty salassa pidettävä asiakirja tai tieto.

Jos sovittelussa saavutettu sovinto vahvistetaan 8 §:n mukaisesti tuomioistuimessa, sovinnon julkisuudesta noudatetaan, mitä tuomiosta säädetään.

Tuomio on lähtökohtaisesti kokonaisuudessaan julkinen. Voimassa olevan lain mukaan tuomioistuin voi kuitenkin oikeudenkäyntiasiakirjojen salassa pitoa koskevalla, edellä tarkastelluilla edellytyksillä määrätä myös tuomion pidettäväksi salassa. Tällöinkin tuomiolauselma ja sovelletut lainkohdat ovat kuitenkin julkisia.

Vahvistettujen sovintojen julkisuuden kannalta selostetusta oikeustilasta johtuisi, että lähtökohtaisesti sovinto olisi kokonaan julkinen. Jos sovinto sisältää salassa pidettäviä seikkoja, esimerkiksi liikesalaisuuksia, julkista olisi vähintään tuomiolauselmaan rinnastettava osa sovinnosta eli määräykset siitä, mitä osapuolet sitoutuvat suorittamaan, sietämään tai olemaan tekemättä. Nämä ovat ne tiedot, joiden perusteella sovinto on pantavissa täytäntöön.

Käytännössä kysymys sovintojen muiden kuin tuomiolauselmaan rinnastettavien osien julkisuudesta ei ole erityisen merkittävä, sillä yleensä tuomioistuimessa vahvistettaviksi pyydettyvät sovinnot laaditaan suppeasti eivätkä ne juurikaan sisällä muita kuin määräyksiä osapuolten täytäntöönpanokelpoiset sitoumukset toisiaan kohtaan.

Jos osapuolet sopivat asiansa ilman että esittävät sovintoa tuomioistuimelle vahvistettavaksi, sopimus ei tule julkiseksi vaan jää osapuolten väliseksi asiaksi.

Pykälän 2 momentissa mahdollistettaisiin pitää neuvottelut, joita sovittelija käy 6 §:n 3 momentin mukaisesti osapuolen kanssa vastapuolen läsnä olematta, myöskään yleisön läsnä olematta. Tällainen menettely edellyttäisi osapuolen pyyntöä. Tuomioistuin harkitsisi, pidetäänkö tämä käsittelyvaihe suljetuin ovin. Ottaen huomioon, että sovittelu on kokonaisuudessaan tarkoitus toteuttaa noudattaen menettelyä, josta sovitaan osa-

puolten kanssa, pyyntöön olisi yleensä aiheellista suostua. Pyyntöön torjuminen voi heikentää osapuolen luottamusta menettelyyn ja halukkuutta toimia sovittelun tavoitteiden mukaisesti.

Puheena oleva käsittelyvaihe on sellainen, että se edellyttää usein luottamuksellisuutta. Esillä on kysymys, jota osapuoli ei halua käsitellä vastapuolen läsnä ollessa ja sovittelija neuvottelee sen vuoksi siitä hänen kanssaan erikseen. Osapuoli voi tällöin esimerkiksi valottaa sovittelijalle kynnyskysymyksen luonteisia ehtojaan sovinnon aikaansaamiselle ja kertoa, mitä hän on valmis hyväksymään ja mitä ei. Tarkoitus tässä käsittelyvaiheessa on usein lisätä sovittelijan ymmärrystä riidan taustasta ja osapuolten suhteesta. Liikesuhteita koskevista riidoista tässä yhteydessä voi tulla esiin liikesalaisuuksia, joita osapuolet eivät halua paljastaa toisilleen.

Jos vastapuoli ei ole käsittelyssä läsnä, voi olla nurinkurista, että yleisö kuitenkin voisi olla seuraamassa käsittelyä. Tällainen järjestely mahdollistaisi myös väärinkäytöksiä niin, että yleisön joukossa voisi olla taho, joka kertoisi neuvottelun sisällön vastapuolelle.

Käsittely voitaisiin muissakin käsittelyvaiheissa järjestää luottamuksellisena 3 momentin perusteella. Yleisperusteluissa on mainittu esimerkkinä tilanne, jossa osapuolet yhdessä pohtivat sovinnon ehtoja siltä kannalta, mikä kummallekin on hyväksyttävää. Asian ennakkoluulottoman käsittelyn ja osapuolten sopimusvalmiuden kannalta sivullisten läsnäolo voisi olla haitallista. Yleisön läsnäoloon tilanteessa liittyy myös väärinkäytöksen vaara siinä, että esimerkiksi kilpailijat hankkisivat näin tietoa riidan osapuolten suhteissa vallitsevista odotuksista ja noudatetuista käytänteistä.

Käsittelyn julkisuutta voitaisiin lainkohdan nojalla rajoittaa sillä perusteella, että julkinen käsittely vaarantaisi sovittelun tavoitteen. Tämä tavoite on lakiehdotuksen 2 §:n mukaisesti asian sovinnollinen ratkaisu. Julkisuutta ei tällä perusteella kuitenkaan voitaisi rajoittaa, jos luottamus oikeudenhoitoon tai muu painava syy edellyttää asian julkista käsittelyä. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi silloin, kun sovittellaan asiaa, jolla on huomattava yhteiskunnallinen merkitys.

Lainkohdan mukaan käsittely toimitettai-

siin ei-julkisena ainoastaan asianomaisen vaiheen osalta ja vain osapuolen sitä koskevan pyyntöön johdosta.

Näin se, milloin julkinen käsittely vaarantaisi sovittelun tavoitteen, ilmenisi yleensä siitä, että käsittelyn asianomaisessa vaiheessa osapuoli ilmoittaisi, että tilanne on sen laatuinen, että hän ei ole valmis käsittelemään asiaa muuten kuin luottamuksellisesti. Sovittelijan olisi tällöin arvioitava, onko kysymys ensinnäkin sellainen, että sitä on tarpeen lähemmin käsitellä. Jos hän katsoo käsittelyn jatkamisen tästä aiheesta tarpeelliseksi, hänen tulee harkita, onko osapuolen pyyntöön luottamuksellisesta käsittelystä aiheutta suostua uhalla, että sovittelun tavoite ei muuten toteutu, ja ottaen huomioon käsittelyn julkisuutta puoltavat seikat.

Niin kuin edellä 2 momentin perusteluissa on todettu, osapuolen pyyntöön joka koskee käsittelyvaiheen toteuttamista luottamuksellisena, tulee mahdollisuuksien mukaan suostua, jotta menettely vastaa osapuolten toiveita ja heidän luottamuksensa menettelyyn säilyy.

13 §. *Hyväksikäyttökielto.* Pykälässä säädetäisiin sovittelun osapuolia koskeva kielto vedota asian myöhemmässä käsittelyssä siihen, mitä vastapuoli on sovittelussa esittänyt sovintoon pääsemiseksi.

Säännös turvaa sovittelun luottamuksellisuutta. Jos olisi mahdollista, että ne myönnytykset, joihin osapuoli sovittelussa ilmoittaa olevansa valmis, voitaisiin vastapuolen toimesta tuoda myöhemmin esille tämän vaatimusten perusteina, osapuolten halukkuus sitoutua sovitteluun ja toimia sen tavoitteiden saavuttamiseksi heikkenisi.

Vastaavanlainen kielto sisältyy hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 39 §:ään. Siinä kielletään asianajajaa vastapuolen suostumuksesta oikeudenkäynnissä vetoamasta tämän tekemään sovintotarjoukseen.

Myöhempi käsittely lainkohdassa tarkoittaa sovittelun kanssa samaan aikaan vireillä olevaa ja sovittelun epäonnistuttua jatkettavaa oikeudenkäyntiä sekä myös muuta, myöhemmin käynnistyvää menettelyä. Se voi olla oikeudenkäynti, jossa osapuolet tai toinen heistä on asianosaisena, tai esimerkiksi hallinnollinen menettely, johon he tai toinen heistä osallistuvat.

Vastapuoli voisi kuitenkin antaa luvan asi-

aan vetoamiseen, jolloin kiello ei olisi voimassa.

14 §. *Sovittelun kustannukset.* Pykälän *1 momentin* mukaan osapuolet vastaisivat heille sovittelusta aiheutuvista kustannuksista itse. Kustannusten jakoa niin, että kumpikin osapuoli vastaa omista kuluistaan, on pidettävä selväpiirteisenä ja sovittelun tavoitteen sopivana ratkaisuna. Sovittelussa ei ole tarkoitus osoittaa toisen osapuolen olevan oikeassa ja toisen väärässä, vaan päästä heille yhteisesti hyväksyttävään ratkaisuun. Tätä edistäisi, että he eivät saisi toisiltaan korvusta menettelyn kustannuksista.

Myös osapuolelle annettavan oikeusavun puitteissa määrättävän avustajan palkkion määräämisen samoin kuin sen oikeusturvavakuutusedun kannalta, johon osapuolella saattaa olla oikeus, on selvintä, että kummallakin osapuolella on menettelystä vain omia kuluja ilman korvausvelvollisuutta vastapuolelle.

Sovittelusta aiheutuvilla kustannuksilla tarkoitettaisiin lainkohdassa ensinnäkin menettelyn viranomaiskustannuksia, jotka muodostuvat lähinnä 17 §:n mukaan perittävästä käsittelymaksusta. Sen olisi velvollinen suorittamaan se, joka pyytää asian sovittelusta, ja jos osapuolet pyytävät sitä yhdessä, he yhteisesti.

Sovittelun kustannusten pääasiallinen erä olisivat avustajan tai asiamiehen käyttämisestä osapuolelle aiheutuvat kustannukset. Nämä kustannukset koostuvat avustajan tai asiamiehen palkkiosta ja kulujen korvauksesta.

Oikeusapulain (257/2002) mukaan oikeusapua voidaan antaa henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa. Oikeusapuun kuuluu oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet sekä avustaminen tuomioistuimissa. Oikeusapua voitaisiin tämän mukaan antaa myös tuomioistuimissa soviteltavassa asiassa.

Oikeusapulain 8 §:n mukaan tuomioistuinasiassa avustajaksi voidaan määrätä paitsi julkinen oikeusavustaja myös yksityinen avustaja. Hallituksen esityksessä oikeusapulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 82/2001 vp määritellään lain tarkoittama tuomioistuinasiaksi, jota jo käsitellään tuomioistuimissa tai joka on tarkoitus saattaa

esimerkiksi haastehakemuksella tai valittamalla hallintoviranomaisen päätöksestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Toisaalta todetaan, että oikeusapua saatetaan tarvita myös muissa, ns. ulkoprosessuaalisissa asioissa. Ulkoprosessuaaliset asiat ovat esityksessä omaksumat käsitteistön mukaan joko sellaisia, joita ei ylipäänsä ole mahdollista saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi tai erilaisissa lautakunnissa ja vastaavissa elimissä käsiteltäviä hallinto- tai hallintolainkäyttöasioita.

Selostetun jaottelun valossa sovitteluasiat olisivat oikeusapulain mukaisia tuomioistuinasioita. Siten niissä voitaisiin käyttää avustajana muutakin kelpoista henkilöä kuin julkista oikeusavustajaa. Tällaiselle avustajalle tulevan palkkion ja korvauksen vahvistaisi sovitteluasiaa käsittelevä tuomioistuin avustajan tehtävän päättyessä. Jos kuitenkin sovittelu päättyisi tuloksettomana ja asia olisi samaan aikaan oikeudenkäyntinä vireillä, palkkio ja korvaus voitaisiin vahvistaa oikeudenkäynnissä.

Siitä, että osapuolet vastaavat kumpikin itse sovittelusta aiheutuvista kuluistaan, joutuisi myös, että oikeusapulain nojalla maksettu korvaus osapuolen avustajalle jää valtion vahingoksi.

Koska sovittelijana toimisi tuomioistuimen tuomari virkatyönään, hän ei edusta tehtävästään itselleen palkkiota. Tällaista kuluerää ei siten tuomioistuimessa harjoitettavasta sovittelusta aiheudu osapuolille. Ainoastaan, jos sovittelija osapuolten suostumuksella käyttää avustajaa 5 §:n 2 momentin mukaisesti, osapuolet kustantavat avustajan käytöstä johtuvat kustannukset.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tarkennuksena 1 momentin mukaiseen periaatteen, että kumpikin osapuoli vastaa sovittelussa itse kuluistaan, että osapuoli ei voi vaatia oikeudenkäynnissä vastapuolelta korvausta hänelle sovittelusta aiheutuneista kustannuksista. Osapuoli ei voisi siten takautuvasti saada tuomioistuimissa vastapuolelta hyvitystä sovittelukustannuksistaan. Yleisesti pidetään haitallisena, sovitteluhaluukkuutta vähentävänä, jos myöhemmässäkin yhteydessä voidaan vaatia vastapuolelta korvausta epäonnistuneen sovittelun kustannuksista.

Oikeudenkäynti tarkoittaisi lainkohdassa sekä sellaista oikeudenkäyntiä, joka on ollut

sovittelu aloitettaessa jo vireillä ja jatkuu sovittelun epäonnistuttua, että muuta, myöhemmin vireille tulevaa oikeudenkäyntiä.

15 §. *Sovittelijan esteellisyys.* Pykälän 1 momentin mukaan esteellisyydestä sovittelijan tehtävään olisi voimassa, mitä tuomarin esteellisyydestä säädetään. Tämä on perusteltua, koska sovittelijan on toimittava tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen. Sovittelussa on ensiarvoisen tärkeää, että osapuolet voivat luottaa sovittelijan toimivan näitä periaatteita noudattaen. Sovittelua harjoitetaan tuomioistuimessa ja sovittelijoina toimivat tuomioistuimen tuomarit. Myös tähän nähden on perusteltua, että heitä koskevat sovittelussa samat esteellisyyssperusteet kuin heidän lainkäyttötoiminnassaan.

Samat esteellisyyssperusteet kuin sovittelijaa itseään koskisivat lainkohdan mukaan myös hänen 5 §:n 2 momentissa tarkoitettua avustajaansa.

Pykälän 2 momentissa puolestaan säädetäisiin, että sovittelija ei saa käsitellä tuomarina oikeudenkäynnissä asiaa, jossa hän on toiminut sovittelijana. Henkilö, joka on toiminut sovittelijana koettaen auttaa osapuolia pääsemään yhteisymmärrykseen ja sopuun riidassaan, on siinä määrin sitoutunut edistämään asiasta sopimista, että hän ei ole sopiva käsittelemään samaa asiaa oikeudenkäyntinä, jossa se ratkaistaan oikeussäännösten perusteella. Osapuolten luottamus hänen toimintaansa on myös saattanut kärsiä siitä, että sovintoon ei ole hänen johtamassaan sovittelussa päästy, vaan asiaa joudutaan käsittelemään oikeudessa.

Ehdotettava malli, että sovittelija ei toimi samassa asiassa tuomarina, on selkeä ja vastaa vertailumaiden yleistä käytäntöä.

Oikeudenkäynti, jota lainkohdassa tarkoitetaan, voi olla sovitteluasiassa myös jo vireillä olleen oikeudenkäyntiasian käsittelyn jatkaminen tai samaa asiaa koskeva myöhemmin vireille tuleva oikeudenkäynti.

Eriyistä säännöstä sovittelijan avustajan esteellisyydestä asian jatkokäsittelyssä ei sisältyisi lakiin. Tätä ei ole katsottu tarpeelliseksi, koska avustajan on tarkoitus olla lähinnä jonkin erityisalan asiantuntija eikä siten ole todennäköistä, että hän myös tuomarina voisi myöhemmin joutua asian kanssa tekemisiin. Jos näin kuitenkin olisi, oikeu-

denmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista ja oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n (441/2001), erityisesti sen 3 momentin säännöksestä johtuu, että myöskään sovittelijan avustaja ei saisi tuomarina käsitellä asiaa.

16 §. *Muutoksenhaku.* Pykälän 1 momentissa säädetäisiin, mihin sovitteluasiassa tehtäviin ratkaisuihin ei saa hakea muutosta. Näitä olisivat päätös, jolla sovittelu päätetään aloittaa, sovittelua koskeva pyyntö hylätään asiassa, joka on jo oikeudenkäyntiasiana tuomioistuimessa käsiteltävänä, ja päätös, jolla sovittelu todetaan päättyneeksi.

Sovittelu voidaan aloittaa vain kaikkien osapuolten suostumuksella, joten kenelläkään ei ole tarvetta hakea muutosta ratkaisuun, jolla sovittelu päätetään aloittaa.

Oikeussuojan tarvetta ei ole myöskään sovittelupyynnön hylkäävän päätöksen osalta asiassa, joka on oikeudenkäyntinä vireillä tuomioistuimessa. Kysymys on asian käsittelyjärjestystä koskevasta ratkaisusta. Asia on jo tuomioistuimen käsiteltävänä oikeudenkäyntiasiana, jonka käsittelyssä on noudatettava oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita. Oikeudenkäyntiasian käsittelyn yhteydessä myös vielä selvitetään mahdollisuus sovintoon.

Muutoksenhakuoikeutta ei olisi myöskään päätöksestä, jolla sovittelu todetaan päättyneeksi. Edellä 9 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädettyvät sovittelun päättymisperusteet ovat senlaatuista, että muutoksenhaku niiden johdosta tehtyyn sovittelun lopettamispäätökseen ei ole tarkoituksenmukaista.

Koska sovittelu edellyttää kaikkien osapuolten sitoutumista menettelyyn ja sen tavoitteisiin, yhdenkin osapuolen ilmoitus, ettei halua jatkaa sovittelua, tekee menettelyn jatkamisen tarkoituksettomaksi. Muutoksen hakeminen päätökseen, jolla sovittelu on tällä perusteella lopetettu, ei palauttaisi sovittelun edellytyksenä olevaa luottamusta, ja sivuuttaisi myös sovittelun lopettamista haluavan osapuolen tahdon.

Jos taas sovittelija omasta aloitteestaan lopettaa sovittelun siksi, ettei sen jatkaminen ole perusteltua, päätös perustuu lähinnä johonkin asiasta tai osapuolista johtuvaan seikkaan, jonka johdosta sovittelulle ei enää ole edellytyksiä. Myöskään näitä edellytyksiä ei muutoksen hakeminen lopettamispäätökseen

toisi takaisin.

Jos sovittelu on päättynyt 9 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti niin, että asia on ratkaistu sovinnollisesti, muutosta ei myöskään voisi hakea siihen, että menettely on päättynyt. Menettelyssä on nimittäin päästy osapuolten tahtoa vastaavaan lopputulokseen eikä heillä siten ole perustetta vaatia menettelyä jatkettavaksi. Jos asiassa on vahvistettu sovinto, tähän sovinnon vahvistamiskäyttöön saa tarvittaessa hakea muutosta valittamalla 2. lakiehdotuksen 5 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 momentissa sen sijaan sallittaisiin hakea muutosta ratkaisuun, jolla on hylätty pyyntö sovittelun aloittamisesta sellaisessa asiassa, joka ei ole oikeudenkäyntinä vireillä tuomioistuimessa. Muutoksenhaussa noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetään muutoksen hakemisesta käräjäoikeuden ratkaisuihin. Tällainen ratkaisuhan voidaan tehdä ainoastaan käräjäoikeudessa, sillä vain siellä on asioita, joita pyydetään soviteltaviksi ilman, että ne ovat samalla vireillä oikeudenkäyntiasioina.

Muutoksenhaku olisi mahdollinen, jotta osapuoli voisi saattaa ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi lain soveltamisalaan tai sovittelun edellytyksiin liittyvät sellaiset tulokset, joiden perusteella on katsottu, että asiaa ei voitaisi sovittaa. Näin varmistettaisiin soveltamiskäytännön yhdenmukaisuus näissä kysymyksissä.

17 §. *Käsittelymaksu.* Tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetusta laista (773/1993), sen 2 §:stä ilmenee, että käsittelymaksua voidaan periä oikeudenkäyntimaksuna tai hakemusmaksuna. Oikeudenkäyntimaksua peritään lain 3 §:n mukaan oikeudenkäyntiasioina tuomioistuimessa käsiteltävissä asioissa. Lain nojalla tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun asetuksen (774/1993) 3 §:n mukaan hakemusasian käsittelystä käräjäoikeudessa peritään lain 4 §:ssä tarkoitettua hakemusmaksua. Maksujen suuruudet on säädetty asiaryhmittäin ja käsittelyvaiheittain.

Pykälässä säädetäisiin, että asian sovittelmista ehdotettavan lain mukaisesti tarkoitettavan hakemuksen tai pyynnön käsittelemis-

sestä peritään hakemusmaksu. Tähän on perusteena se, että asiaa ryhdytään sovitteluun osapuolten erillisestä aloitteesta, hakemuksesta tai pyynnöstä. Näin on myös silloin, kun asia on jo oikeudenkäyntinä vireillä.

Hakemusmaksu perittäisiin siten kaikista asian sovittelmista koskevista hakemuksista ja pyynnöistä, sekä tuomioistuimessa jo oikeudenkäyntiasioina käsiteltävinä olevissa että niissä asioissa esitetyistä, joissa ei ole oikeudenkäyntiä vireillä.

Tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan maksuvelvollinen on asian vireillepanija. Sovitteluasiassa tämä merkitsee, että hakemusmaksun on velvollinen suorittamaan se tai ne, jotka pyytävät asian sovittelmista. Heidän tätä tarkoittavan pyyntönsä johdosta ehdotettavan lain mukainen sovitteluasia tulee vireille. Pykälän 3 momentista johtuu, että osapuolten pyytäessä yhteisesti asiansa sovittelmista, heiltä peritään vain yksi käsittelymaksu, jonka suorittamisesta he vastaavat pykälän 4 momentin mukaan yhteisesti.

Sovittelua koskeva hakemusmaksu perittäisiin tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun asetuksen 9 §:ään lisättävän uuden 2 momentin mukaan silloin, kun annetaan ratkaisu sovittelun aloittamista koskevaan hakemukseen tai pyyntöön eli päätettäessä sovittelun aloittamisesta tai siitä, että sitä ei aloiteta.

Maksun periminen tässä vaiheessa niissä asioissa, joissa sovittelu aloitetaan, edistäisi osapuolten sitoutumista sovittelumenehtelyyn. Niissä asioissa puolestaan, joissa sovittelu ei aloiteta, sovittelua koskevan hakemuksen tai pyynnön käsittely asianomaisessa tuomioistuimessa päättyy ja maksu on tarpeen periä välittömästi.

Asetuksella säädetäisiin hakemusmaksun suuruudeksi sovittelua käräjäoikeudessa koskien 100 euroa niissä asioissa, joissa sovittelu päätetään aloittaa, ja 40 euroa niistä asioista, joissa sovittelua ei aloiteta. Ehdotettava 100 euron maksu aloitettavasta sovittelusta vastaa suuruudeltaan oikeudenkäyntimaksua niissä riita-asioissa, jotka päättyvät suullisessa valmistelussa, esimerkiksi sovintoon selvi-

tettäessä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:n mukaisesti asian sovinnollisen ratkaisun mahdollisuutta valmistelun yhteydessä.

Hylättävästäkin sovitteluhakemuksesta tai -pyynnöstä on perusteltua periä hakemusmaksu, jotta riidan osapuolia ohjataan riittävästi harkitsemaan sovittelun edellytyksiä ennen sitä koskevan hakemuksen tekemistä. Näistä asioista, joissa sovittelua ei aloiteta, perittävää 40 euron hakemusmaksu vastaa suuruudeltaan useiden muiden hakemusasioiden maksua.

Jos asiaa pyydetäisiin soviteltavaksi hovioikeudessa, suoritettavaksi tulisi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun asetuksen 5 §:n mukainen hakemusmaksu 65 euroa. Maksu olisi sama siitä riippumatta, aloitetaanko sovittelu vai hylätäänkö pyyntö. Sovittelun onnistuessa ja valituksen jäädessä sillensä tämä jäisi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain 3 §:n 3 momentista johtuen asian ainoaksi käsittelymaksuksi hovioikeudessa. Jos taas sovittelua ei pyynnöstä huolimatta aloitettaisi hovioikeudessa tai aloitettu sovittelu jäisi tuloksettomaksi ja asia olisi ratkaistava tuomiolla, tulisi lisäksi perittäväksi hovioikeuden oikeudenkäyntimaksu, 160 euroa.

Edellä on todettu, että hakemusmaksun tarkoitus on ohjata osapuolia harkitsemaan, onko asian sovitteluun edellytyksiä, vai onko tarkoituksenmukaisempaa saattaa se suoraan haastehakemuksella riita-asiana viireille.

Samalla tavalla osapuolten harkintaa ohjaavasti vaikuttaisi ehdotettavan pykälän jälkimmäisen virkkeen säännös. Sen mukaan samanaikaisesti oikeudenkäyntiasiana viireillä olevassa asiassa peritään lisäksi oikeudenkäyntimaksu sen mukaan kuin siitä erikseen säädetään. Viitattu sääntely sisältyy tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain 3 §:ään. Sen 1 momentin mukaan riita-asioiden käsittelystä käräjäoikeudessa peritään oikeudenkäyntimaksua vähimmillään 70 ja enimmillään 160 euroa sen mukaan, missä käsittelyvaiheessa asia päättyy. Myös niistä asioista, jotka jäävät käräjäoikeudessa sillensä sen jälkeen kun haaste on

annettu, peritään käsittelymaksu. Näihin asioihin sisältyy paljon asianosaisten keskenään sopimia asioita.

Sääntelyllä tarkoitetaan tehostaa osapuolten sitoutumista sovitteluun. Heidän tulee ensin harkita sovittelun aloittamista koskevan pyynnön tekemistä ja pyytää sovittelua vain asiassa, jossa katsovat siihen olevan edellytyksiä.

Sääntely ohjaa myös pyytämään sovittelua asian verrattain aikaisessa vaiheessa, jolloin siihen on suhteellisen hyvät edellytykset siksi, etteivät osapuolten asenteet vielä ole erityisen lukkiutuneet.

Tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain 3 §:n 3 momentin mukaan käsittelymaksua ei peritä, jos riita-asia päättyy ennen kuin haaste on annettu. Jos asiassa vasta myöhemmin saavutetaan sovinto ja vahvistetaan se tai jätetään asia sovintosopimuksen johdosta sillensä, käsittelymaksu kuitenkin peritään.

Ehdotettava sääntely merkitsee käytännössä sitä, että soviteltavassa asiassa riittää pelkän sovittelusta johtuvan hakemusmaksun suorittaminen, jos asiaa pyydetään soviteltavaksi jo ennen kuin se on tuomioistuimessa riita-asiana viireillä, tai viimeistään haastehakemuksessa, ja sovittelu onnistuu ja päättyy sovintoon. Myöhemmässä riita-asian käsittelyvaiheessa aloitettavan samoin kuin epäonnistuvan sovittelun tapauksessa tulevat lisäksi suoritettaviksi oikeudenkäyntimaksut riita-asian käsittelystä.

18 §. *Lapsen asemaa ja oikeutta koskevat asiat.* Yleisperustelujen 3.2.2. jaksossa ja 1 §:n perusteluissa on päädytty katsomaan, että ei ole tarpeen rajata ehdotettavan sovittelun mahdollisuutta ainoastaan niihin asioihin, joista asianosaiset voivat kaikilta osiltaan vapaasti sopia, vaan että sovittelussa voi olla tarkoituksenmukaista käsitellä myös sellaisia asioita, joista voidaan sopia lain asettamissa rajoissa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi lapsen elatusta sekä huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin näin ollen, että eräitä lapsen asemaa ja oikeutta koskevia asioita voitaisiin sovittaa ehdotettavan lain mukaisesti. Sovittelu olisi käytettävissä niissä asioissa, jotka koskevat lapsen huoltoa

ja tapaamisoikeutta sekä lapsen elatusta. Näillä tarkoitetaan kaikkia niitä asioita, joista säädetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa sekä lapsen elatuksesta annetussa laissa. Huoltoa koskevana asiana pidetään siten myös kysymystä siitä, kumman vanhemman luona lapsen tulee asua. Sovittelu ei sen sijaan olisi mahdollista esimerkiksi isyyttä tai lapseksiottamista eikä edunvalvojan määräämistä tai vapauttamista koskevassa asiassa.

Säännös ei koskisi tapauksia, joissa lapsi on osapuolena tavallisessa varallisuusoikeudellisessa riidassa, kuten velkomusta, vahingonkorvausta tai perintöä koskevassa asiassa. Se, että alaikäinen on osapuolena tällaisessa asiassa, ei vaikuta asian ratkaisemiseen muutoin kuin siten, että alaikäistä edustaa asiassa edunvalvoja. Jos sovittelu on tarpeen tällaisessa asiassa, se toimitetaan ehdotetun lain yleisiä säännöksiä noudattaen.

Nyt tarkasteltavan säännöksen piiriin kuuluvat asiat poikkeavat muista sovittelun piiriin tulevista asioista sikäli, että ne koskevat perheoikeudellisia kysymyksiä, joissa vanhemmilla ei ole täydellistä sopimusvapautta. Sopimusvapauden puuttuminen johtuu siitä, että asia koskettaa paitsi vanhempia myös kolmatta osapuolta, lasta, jonka etu on otettava huomioon. Sovinnolliseen ratkaisuun pyrkiminen on näissä asioissa silti tärkeä tavoite. Se, että vanhemmat hyväksyvät ratkaisun, parantaa huomattavasti heidän edellytyksiään yhteistoiminnalle lasta koskevissa asioissa. Sovittu ratkaisu myös toteutuu yleensä paremmin käytännössä kuin sellainen päätös, jota toisen on vaikea hyväksyä. Sovittelu edistää näin lapsen etua vähentämällä ristiriitoja hänen kasvuympäristössään.

Lapsen elatuksesta samoin kuin huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan lain asettamissa rajoissa päättää vanhempien sopimuksella, jonka sosiaaliviranomainen vahvistaa. Nykytilan kuvauksesta 2.1.3.2. jaksosta ilmenee, että valtaosa asioissa tarvittavista järjestelyistä toteutetaan näin.

Voi kuitenkin esiintyä asioita, joissa on edellytyksiä sovinnolliselle ratkaisulle mutta asia on tarkoituksenmukaisempaa käsitellä muuten kuin sosiaalityön keinoin. Käsitteily tuomioistuimessa vaikka ei oikeudenkäynnissä voi luoda sopivat puitteet sovinnon syn-

tymiselle. Tuomioistuimen toiminta, erityisesti siinä korostuva puolueettomuus ja tasa-puolisuus voivat ratkaisevasti edistää sovintoratkaisuun pääsemistä.

Oikeudenkäynnin vaihtoehtona sovittelulle puolestaan voisi olla käyttöä erityisesti elatusapua tai sen muuttamista koskevissa asioissa. Nykyisin noudatettavista oikeudenkäyntikulussäännöksistä (KKO 2003:104) johtuen näiden asioiden käsittely oikeudenkäynnissä muodostuu verraten raskaaksi osapuolille. Sovittelussa asia olisi oletettavasti käsiteltävissä vähäisemmin kustannuksin.

Lapsen edun turvaamistavoite vaikuttaisi lapsen asemaa ja oikeutta koskevissa asioissa sekä sovittelumenettelyyn, että siihen, voidaanko sovinto vahvistaa.

Momentin toisen virkkeen mukaan sovittelu olisi toteutettava niin, että lapsen etu turvataan. Sovittelumenettely olisi siten suunniteltava sellaiseksi, ettei siitä aiheudu lapselle haittaa ja että lapsen edun arvioimiseksi välttämättömät seikat saadaan siinä esille.

Säännöksestä johtuu ensinnäkin, että osapuolten tulee toimia tämän tavoitteen mukaisesti sovitteluun osallistuessaan.

Toiseksi sovittelijana toimivan tuomarin on huolehdittava siitä, että menettely järjestetään lapsen etu turvaten. Jos lapsen etu vaarantuu jonkin menettelyn kulkuun liittyvän seikan vuoksi, sovittelijan on omasta aloitteestaan lopetettava sovittelu 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisesti.

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevassa asiassa lapsi itse olisi lain tarkoittama sovittelun osapuoli silloinkin kun vaatimusta ei oikeudenkäynnissä ajettaisi hänen nimessään tai häntä vastaan. Lapsen sovittelun osapuolena liittyy kuitenkin hänen kehitystasostaan johtuvia erityiskysymyksiä. Ensinnäkin hänen puhevaltaansa käyttää eli vaatimuksia esittää hänen nimessään ja niihin hänen puolestaan vastaa lapsen henkilöä koskevassa asiassa hänen huoltajansa. Lapsella, joka on täyttänyt 15 vuotta, on kuitenkin huoltajan kanssa rinnakkainen puhevalta.

Erityisesti silloin, kun lapsen puhevaltaa käyttää hänen huoltajansa ja huoltaja on myös omakohtaisesti asian osapuoli esimerkiksi niin, että toinen vanhempi tahtoo tulla yksin lapsen huoltajaksi, sovittelussa on huolehdittava siitä, että asianmukaisesti selvite-

tään lapsen oma kanta. Erityisesti tämä koskee sovittelun aloittamista ja asian ratkaisemista. Lapsen kuuleminen on järjestettävä siten, ettei siitä aiheudu lapselle järkytystä.

Sovittelun aloittamista 3 §:n mukaan harkittaessa tulisi soveltuvalla tavalla selvittää, miten lapsi, jonka elatuksesta tai huollosta ja tapaamisoikeudesta on kysymys, suhtautuu sovitteluun, sikäli kuin tämä selvittäminen on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Jos lapsi, joka kehitystasonsa perusteella on riittävän kypsä muodostamaan mielipiteensä, vastustaa sovittelua, asia tuskin soveltuu soviteltavaksi, ja se on perustellumpaa ratkaista oikeudenkäynnissä.

Lapsen elatusta tai huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia voi olla muustakin syystä kuin lapsen kielteisen suhtautumisen vuoksi sopimaton soviteltavaksi. Vanhemmat voivat olla epäyhdenvertaisessa asemassa toisiinsa nähden ja tämän vuoksi edellytykset sovittelulle puuttua. Sovittelu voisi tällaisessa tilanteessa vaarantaa lapsen edun sitä kautta, että toinen vanhempi olisi valmis myöntymään ratkaisuihin, jotka saattaisivat olla vastoin lapsen etua.

Asia sen sijaan ei olisi soviteltavaksi sopimaton ainoastaan siksi, että sitä ei olisi onnistuttu sopimaan sosiaaliviranomaisen myötävaikutuksella. Edellä todettiin, että sovittelun lähtökohdat ja toteutustapa voivat tuomioistuimessa olla jossakin määrin toiset kuin sosiaaliviranomaisessa. Tähän nähden voi olla perusteltua sovitella tuomioistuimessa asiaa, vaikka siitä ei olisi päästy sopimukseen sosiaaliviranomaisessa.

Sovittelussa voisi olla toisinaan eduksi, että sovittelijaa avustaisi 5 §:n 2 momentin mukaisesti sosiaalityön ammattilainen. Tähän voisi olla perusteita erityisesti silloin, kun sovittelussa tulee selvittäväksi lapsen suhtautuminen eri ratkaisuvaihtoehtoihin. Asia voidaan useimmiten kuitenkin hoitaa sosiaaliviranomaiselta saatavalla, 6 §:n 2 momentin mukaisesti esitettävällä selvityksellä.

Edellä on todettu, että lapsi on asemaansa ja oikeuttaan koskevassa asiassa itse sovittelun osapuoli. Häntä voidaan näin 6 §:n 2 momentin mukaisesti kuulla henkilökohtaisesti hänen suostumuksellaan. Sovittelija voi myös viitaten pykälän 3 momentin mukaisesti neuvotella hänen kanssaan muiden osa-

puolten läsnä olematta. Tämä voi olla hyödyksi sen selvittämiseksi, miten lapsi itse toivoisi asia ratkaistavan. Lapsen kuuleminen ja hänen kanssaan erikseen neuvottelemineen on kuitenkin mahdollista vain, jos tähän on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 15 §:n mukaiset lapsen kehitystasoon perustuvat edellytykset.

Koska sovittelu toteutetaan verraten vapaamuotoisena menettelynä, lasta voitaisiin todettujen edellytysten täytyessä kuulla tarvittaessa yksin niin, että sekään osapuoli, joka on hänen huoltajansa, ei olisi saapuvilla, vaikka hän oikeudenkäyntiasiassa käyttäekin puhevaltaa lapsen puolesta tai rinnalla. Kuuleminen on toteutettava niin, että se ei heikennä osapuolten luottamusta sovittelijan toiminnan asianmukaisuuteen.

Ehdotettavan lain 6 §:n 2 momentin säännöksessä tarkoitettuna muuna selvityksenä voitaisiin sovittelussa sinänsä esittää sosiaaliviranomaisen lausunto silloin kun se on tarpeen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa. Lausuntoa kuitenkin yleensä tarvitaan asiassa, jossa sovinnon edellytykset ovat vähäiset. Lausunnon saaminen myös kestää jonkin aikaa. Tähän nähden voi olla tarkoituksenmukaisempaa lopettaa sovittelu 9 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla, jos asiassa tulisi hankittavaksi sosiaaliviranomaisen lausunto lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta, ja siirtyä käsittelemään asiaa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäyntiasioina käsiteltävät lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat on yleensä ratkaistu tuomioistuimessa päätöksellä tai tuomiolla silloinkin, kun ratkaisu perustuu asiaan osallisten sopimukseen. Näin on menetelty, koska lapsen edun huomioon ottaminen rajoittaa sopimisen vapautta.

Sen sijaan silloin, kun asiaa sovitellaan ehdotettavan lain mukaisesti ja sovittelussa saavutetaan sovinto, se voitaisiin 8 §:n perusteella vahvistaa ratkaisuksi tällä nimikkeellä.

Harkitessaan, voidaanko lapsen asemaa ja oikeutta koskevassa asiassa saavutettu sovinto vahvistaa, tuomioistuimen olisi momentin viimeisen virkkeen mukaisesti kuitenkin aina otettava huomioon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain sekä lapsen elatuksesta annetun lain säännökset. Sovinnon tulisi siten toteuttaa lapsen etu yhtä hy-

vin kuin se on mainittujen lakien mukaan otettava huomioon tuomioistuimen päättäessä asiasta.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 10 §:n mukaan ratkaistava ennen muuta lapsen edun mukaisesti. Mainittu pykälän 2 momentin osoittamissa tapauksissa tuomioistuin voisi kuitenkin luottaa vanhempien sopimukseen, jollei ilmene mitään mikä antaisi aiheen olettaa, että sovittu ratkaisu olisi vastoin lapsen etua.

Lapsen elatusta koskevissa asioissa tuomioistuimen tehtävät lapsen edun valvojina ovat vähäisemmät kuin lapsen huoltoa koskevissa asioissa. Vallitsevan käsityksen mukaan tuomioistuimen tehtävänä lapsen elatusta koskevassa asiassa on ainoastaan ratkaista vanhempien riita, mistä seuraa, että se ei voi määrätä suurempaa elatusapua kuin on vaadittu eikä pienempää elatusapua kuin mihin elatusvelvollinen on suostunut. Kun asia tuodaan riitaisena sovitteluun, tuomioistuimen on kuitenkin pyrittävä selvittämään lapsen elatuksesta annetun lain 1 ja 2 §:ssä tarkoitettu lapsen tarvetta ja vanhempien elatuskykyä koskevat seikat voidakseen arvioida, miltä pohjalta sovintoa olisi asianmukaista yrittää.

Lisäksi tapauksissa, joissa pyritään vahvistamaan sovinto elatustukea pienemmästä elatusavusta, tuomioistuimen olisi selvitettävä, johtuuko tämä elatusvelvollisen puutteellisesta elatuskyvystä ja tarvittaessa merkittävä sovintoon tieto siitä, että näin on asia. Tämä on lapsen kannalta tärkeää, koska lapsella on tässä tapauksessa oikeus saada elatustukena täysimääräisen elatustuen ja elatusavun välinen erotus vain, jos syynä sille, että elatusapu vahvistettiin elatustuen määrää pienemmäksi oli elatusvelvollisen puutteellinen elatuskyky.

Jos vahvistettavaksi tarjottu sovinto ei lapsen asemaa ja oikeutta koskevassa asiassa täytä tarkasteltuja edellytyksiä, tuomioistuimen on sovintoa vahvistamatta lopetettava sovittelu tuloksettomana 9 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin 8 §:n 2 momentin säännöstä täydentäen selvyyden vuoksi, että lapsen elatusta tai huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa vahvistettava sovinto rinnastuu tuomioistuimen pää-

tökseen tai tuomioon näissä asioissa.

Tuomioistuimen olisi näin tehtävä lapsen huoltoa koskevasta sovittelusta vahvistetusta ratkaisusta ilmoitus väestötietojärjestelmään tuomioistuimen ilmoituksista väestötietojärjestelmään annetun asetuksen (808/1995) mukaisesti.

Säännös myös osoittaisi ratkaisujen kanssa tekemisissä oleville tahoille, erityisesti täytäntöönpanoa silmällä pitäen, että kysymys on sitovuudeltaan yhtä velvoittavasta ratkaisusta kuin oikeudenkäyntiasiaassa annettu tuomio tai päätös.

19 §. *Suhde muihin säännöksiin.* Pykälässä säädettäisiin selvyyden vuoksi, että ehdotettavan lain estämättä noudatetaan, mitä muualla laissa säädetään sovinnon aikaansaamisesta ja vahvistamisesta oikeudenkäynnissä.

Säännöksellä tarkoitetaan todeta, että ehdotettavasta laista ei johdu muutoksia sovinnon edellytysten kartoittamiseen ja sovinnon aikaansaamispyrkimykseen oikeudenkäyntiasiana käsiteltävän riita-asian valmistelun yhteydessä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 19 §:n 4 kohdan ja 26 §:n mukaisesti.

Niin kuin yleisperusteluissa on esitetty, sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä perustuu paljolti erilaisiin lähtökohtiin kuin nyt ehdotettava sovittelumenettely. Oikeudenkäynnissä asianosaiset ovat joutuneet ilmoittamaan täsmälliset vaatimuksensa, esittämään niiden oikeudelliset perusteet ja nimeämään todisteet, joilla aikovat näyttää vaatimuksensa toteen. Riita on siten yleensä tuolloin kärjistyneempi ja osapuolten näkökohdat pidemmälle oikeudellistuneet kuin siinä vaiheessa, kun tulisi harkittavaksi asian sovittelu nyt ehdotettavan lain mukaisesti.

Ehdotettavassa sovittelussa koetetaan auttaa osapuolia pääsemään sopuun ennen kuin riita kärjistyy. Oikeudenkäynnissä sovintoa koetetaan edistää, jotta ratkaisu perustuisi uudelleen lieventyneisiin näkökohtiin siihen verrattuna, mitä oikeudenkäynnissä on jo esitetty. Sovittelu siis edeltäisi riidan kulminaatiota, sovinnon edistäminen oikeudenkäynnissä sen sijaan ajoittuu sen jälkeen.

Ehdotettavasta säännöksestä johtuisi myös, että osana oikeudenkäyntiä toteutettavassa sovinnon edistämiseksi noudatettavaan menettelyyn ei tulisi muutoksia.

Nyt ehdotettavaan lakiin sisältyvät säännökset erityisesti siitä, että sovittelija voi neuvotella osapuolten kanssa erikseen ja että sovinto voi perustua yleisiin kohtuuskäyttöön ja koskea muitakin seikkoja kuin niitä, joista on ollut kysymys alkuperäisissä vaatimuksissa, koskisivat siten ehdotettavaa uutta sovittelumenettelyä.

Osana oikeudenkäyntiä toteutettavassa sovinnon edistämisessä sen sijaan tulisi edelleen toimia niin, että asianosaisilla säilyy luottamus siihen, että asianomainen tuomari tarvittaessa ratkaisee asian lakia soveltaen puolueettomasti. Tuomarin tulee siten sovintoa osana oikeudenkäyntiä edistäessään huolehtia siitä, että hänen toimintansa ei anna asianosaisille aiheutta epäillä, että hänellä olisi ennakkokäsitys asian ratkaisusta tai hänen puolueettomuutensa muuten vaarantunut.

Se, mitkä menettelytavat ovat hyväksyttävissä ehdotettavassa sovittelussa toisaalta ja oikeudenkäynnin osana tapahtuvassa sovinnon etsinnässä toisaalta, voisi siten vaihdella. Tätä ilmentäisi myös esteellisyyssääntely, jonka mukaan sovittelija ei saisi tuomarina käsitellä samaa asiaa. Sen sijaan oikeudenkäynnissä, osana asian valmistelua, sovintoa edistämässä ollut tuomari ei tämän toimintansa vuoksi tule lähtökohtaisesti esteelliseksi jatkamaan asian käsittelyä ja ratkaisemaan asiaa.

Pykälä viittaisi myös niihin joissakin asiarhmissä sovellettaviin sovittelumenettelyihin, joista säädetään muualla laissa. Näin lain estämättä olisi noudatettava esimerkiksi, mitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 2 luvussa säädetään täytäntöönpanon sovittelusta.

20 §. *Voimaantulo.* Lakia sovellettaisiin voimaan tulostaan lukien. Lain mukaan voitaisiin siten ryhtyä sovitteluun myös asioita, jotka ovat lain voimaan tullessa vireillä tuomioistuimessa, jos lain mukaiset sovittelun edellytykset ovat asiassa käsillä.

1.2. Laki oikeudenkäymiskaaren 20 luvun muuttamisesta

Luvun otsikko. Luku koskee sovinnon vahvistamista oikeudenkäynnissä. Säännökset ovat oikeudenkäymiskaaren alkuperäisiä lu-

kuunottamatta 1 §:ää, joka on sekin vuodelta 1868. Säännökset ovat ilmaisultaan pahoin vanhentuneita ja sisältävät ainesta, joka ei ole enää voimassa olevan oikeutta kuten 3 §:ssä ilmaistu kielto sovinnolla luovuttaa veronalaista viljelysmaata. Sääntely on myös aukollista niin, että sovinnon käyttöala ja sen vahvistamisessa noudatettava menettely eivät selvästi ilmene laista.

Sovintoa oikeudenkäynnissä koskevat säännökset ehdotetaan tässä yhteydessä uudistettaviksi. Uudistus koskisi pääasiassa säännösten ryhmittelyä ja ilmaisun havainnollistamista ja ajantasaistamista. Uutta olisi lähinnä muutoksenhaun järjestäminen sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa annettuihin ratkaisuihin.

Luvun otsikon sanamuoto muutettaisiin oikeudenkäymiskaaren muiden säännösten kirjoitustapaa vastaten yksikköön.

1 §. Pykälässä säädettäisiin, että sovinto voidaan vahvistaa ratkaisuksi vireillä olevassa oikeudenkäynnissä sen mukaan kuin käsillä olevassa luvussa lähemmin säädetään.

Säännöksestä ilmeni näin, että se koskee vain sovintoa, joka tehdään vireillä olevaa oikeudenkäyntiasiaa koskien. Toiseksi sääntely koskisi näistä sovinnosta ainoastaan niitä, jotka asiaa käsittelevä tuomioistuin vahvistaa ratkaisuksi vireillä olevaan asiaan. Nämä sääntelyn rajoitukset vastaavat voimassa olevaa oikeutta.

Sääntelyn ulkopuolelle jäävät vahvistamatomat sovintosopimukset olisivat yksityisoikeudellisia sopimuksia ja niiden oikeusvaikutukset sen mukaisia. Jos sovintosopimuksen osapuoli ei noudata sopimusta, toinen osapuoli voi vaatia sopimuksen noudattamista ja tarvittaessa nostaa tätä koskevan kanteen.

Se mitä oikeudenkäynnissä käsiteltävää asiaa oikeudenkäynnissä vahvistettava sovinto voi sisällöllisesti koskea, määräytyisi 2 §:n säännöksen mukaan.

Puheena olevan 1 §:n säännöksen sanamuodon mukaisesti sovinto olisi vahvistettavissa niin kauan kuin asia on vireillä eli sitä ei ole lopullisesti ratkaistu tuomioistuimessa. Sovinto on säännöksen mukaisesti vahvistettavissa minkä tahansa oikeusasteen tuomioistuimessa, joka käsittelee asiaa.

Erytistilanteena olisi mahdollista vahvistaa sovinto myös silloin, kun asia on 1. lakiehd-

tuksen mukaisessa menettelyssä soviteltu tuomioistuimessa ilman, että se on ollut siellä kanteen johdosta vireillä. Tällaisessa asiassa saavutettu sovinto voidaan 1. lakiehdotuksen 8 §:n 1 momentin mukaisesti vahvistaa tuomioistuimessa. Vahvistamisessa noudatetaan tällöinkin oikeudenkäymiskaaren 20 luvun säännöksiä.

2 §. Pykälässä säädettäisiin, mitä asioita tai kysymyksiä oikeudenkäynnissä vahvistettava sovinto voi koskea. Määritelmän mukaisesti sovinto voi koskea vain asiaa, jossa sovinto on sallittu. Näillä tarkoitetaan niin sanottuja dispositiivisia asioita, joista asianosaiset voivat määrätä ja määräys sitoo tuomioistuinta.

Dispositiivisia ovat useimmat riita-asiat, kaikki ne, joissa kysymyksessä olevasta asiasta vallitsee sopimuksen vapaus. Asia voidaan järjestää osapuolen sopimuksella ilman tuomioistuimen myötävaikutusta. Riita-asioita joissa sovinto ei ole sallittu on sen sijaan vähän. Näitä ovat nykyisin lähinnä isyysasiat. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat ovat indispositiivisia sikäli, että asiat on ratkaistava lapsen edun mukaisesti, mutta tuo etu huomioon ottaen ja toteuttaen asiat voidaan järjestää sopimuksella.

Tuomioistuimen ratkaisun nimike lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on asioiden kuvatulnaisen indispositiivisuuden vuoksi käytännössä yleensä tuomio, vaikka se perustuisi asianosaisten sopimukseenkin. Silloin, kun tällaista asiaa sovitellaan 1. lakiehdotuksen mukaisessa menettelyssä ja siinä saavutetaan sovinnollinen ratkaisu, se vahvistettaisiin nimenomaan sovinto -nimikkeellä. Asiaa tarkastellaan 1. lakiehdotuksen 18 §:n perusteluissa.

Laissa ei erikseen mainittaisi rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia sovinnon kohteena. On muutenkin selvää, että nämä, lähinnä rikoksella aiheutetun vahingon korvaaminen, ovat asioita, joista asianosaiset voivat sopia ja niitä koskeva sovinto vahvistaa oikeudenkäynnissä.

Oikeuskäytännössä on hyväksytty myös asianomistajarikokseen perustuvasta syyteoikeudesta luopumista tarkoittava sopimus vahvistettavaksi rikosasian oikeudenkäynnissä sovinnolla vahingonkorvauksen yhteydessä (KKO 2001:68).

Sovinto voitaisiin vahvistaa enintään siinä laajuudessa kuin asia on tuomioistuimessa vireillä. Sovinnossa voidaan siten määrätä asiasta sellaisena kuin se on asianosaisten vaatimusten johdosta tuomioistuimen tutkittavana. Sovintoon ei näin saisi sisältyä sellaisia määräyksiä, joita tarkoittavat vaatimukset olisivat edellyttäneet uutta haastehakemusta käsiteltävänä olevaan kanteeseen verrattuna.

Silloin kuin asiaa tuomioistuimessa soviteltaessa 1. lakiehdotuksen mukaan vahvistetaan ratkaisuksi sovinto, se voi ehdotuksen 8 §:n 2 momentin mukaan koskea kuitenkin muutakin kuin alkuperäiset vaatimukset. Asiaa on käsitelty edellä viitatuun lainkohdan perusteluissa.

Säännöksessä todettaisiin nimenomaisesti, että sovinto voi koskea myös asian osaa. Voimassa olevassa oikeudessa kysymys on ollut tulkinnanvarainen ja ratkaistu näin oikeuskäytännössä (esimerkiksi KKO 1996:131). Osittaiseen sovintoon liittyy myös 4 §:n 2 momentin säännös siitä, että osittaisen sovinnon vahvistamisen jälkeen oikeudenkäyntiä jatketaan asian muilta osin.

Johtoa sen määrittämisessä, miten osittainen sovinto rajattaisiin vahvistamista silmällä pitäen, saadaan siitä, minkälaiset ratkaisut voivat saada oikeusvoiman. Riita-asiassa näitä ovat nimenomaisesti kannevaatimuksiin annetut pääasialliset ratkaisut, joilla asianomainen vaatimus hyväksytään tai hylätään. Oikeudenkäynnissä tehdään myös liitännäisratkaisuja, jotka saavat oikeusvoiman. Näitä ovat esimerkiksi ratkaisut todistajanpalkkioista ja oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Kaikkia tällaisia vaatimuksia koskien voidaan myös erikseen vahvistaa sovinto.

Oikeusvoimaa eivät sitä vastoin yleensä saa ratkaisut, jotka koskevat käsiteltävään asiaan sisältyviä sellaisia kysymyksiä, jotka on esikysymyksenä ratkaistava ennen kuin varsinaisiin kannevaatimuksiin voidaan ottaa kantaa. Nämä ovat kysymyksiä, jotka voidaan tarvittaessa ratkaista 24 luvun 6 §:n mukaisella välituomiolla. Näihin kysymyksiin annettavat ratkaisut eivät tule erikseen oikeusvoimaisiksi eikä niistä siksi ole myöskään vahvistettavissa nimenomaista sovintoa. Sen sijaan asianosainen voi oikeudenkäynnissä myöntää tällaisen esikysymyksen taustalla olevan vaatimuksen oikeaksi, ja kysymys

ratkeaa tällöin hänen myöntämisenä mukaan, jos sovinto on asiassa sallittu. Näin esimerkiksi vahingonkorvausta koskevassa asiassa vastaaja voi myöntää menetelleensä tuottamuksellisesti ja siten aiheuttaneensa vahingon. Kysymys on tällöin selvitetty hänen myöntämisenä perusteella, ja kannevaatimukseen annettava ratkaisu perustetaan siihen.

Kysymykseen sovinnon sallittuudesta kuuluu myös se, millaisia määräyksiä sovinto ei saa sisältää.

Vakiintuneesti katsotaan, että sovintoon ei saa sisältyä määräyksiä, jotka ovat vastoin lakia, hyviä tapoja tai loukkaavat sivullisen oikeutta. Vastaavat sovinnon esteet ovat voimassa Ruotsin oikeudessa. Esteitä ei kuitenkaan nimenomaan todettaisi lakitekstissä. Näin ei ole tehty myöskään Ruotsin laissa.

Lainvastaisina kiellettyjä määräyksiä ovat sellaiset, jotka velvoittavat johonkin laissa kiellettyyn toimintaan tai käskyvät pidättymään jostakin laissa käsketyistä toiminnoista. Yleensä kysymys on toiminnasta tai laiminlyönnistä, joka samalla täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön.

Sen sijaan sovinnon vahvistamisen esteenä lainkohdan mielessä ei olisi se, että sovinto mahdollisesti poikkeaa siitä, miten tuomioistuimen olisi oikeudenkäynnissä ratkaissut asian tuomiollaan, jollei sovintoa olisi saavutettu. Sovinto on asianosaisten sopimusvapauttaan käyttäen tekemä ratkaisu riitakysymyksestään. Koska asiasta voidaan näin sopia, asianosaiset voivat sopimuksellaan myös hyväksyä muunlaisen ratkaisun kuin sen, joka olisi tuomioistuimesta saatu todistelun esittämisen jälkeen ja lain tahdonvaltaisten säännösten soveltamisen tuloksena.

Hyvän tavan vastaisten määräysten sisällyttäminen sovintoon on niinkään kiellettyä. Näillä tarkoitetaan määräyksiä, jotka olematta suorastaan lain vastaisia edellä tarkastelussa mielessä, eivät kuitenkaan ole moraalisesti ja eettisesti hyväksyttäviä. Esimerkiksi tasa-arvo ja heikomaksi oletetun osapuolen etujen suojaaminen sopimus- ja muissa oikeussuhteissa ovat sellaisia yhteiskunnan toimintaa ohjaavia arvoja, joista poikkeaminen yleensä on hyvän tavan vastaista.

Selvästi kohtuutonta sovintosopimusta ei myöskään voida vahvistaa. Sovintosopimuk-

sen kohtuuttomuus tulee arvioitavaksi samoin kuin sopimusten osalta kysymyksessä olevanlaisessa oikeussuhteessa yleensäkin. Tarkastelussa huomionarvoisia ovat sopimuskäytäntö kysymyksessä olevissa oikeussuhteissa yleensä ja sopijapuolten asema suhteessa toisiinsa kysymyksessä olevassa oikeussuhteessa erityisesti. Asiaan tulisi puuttua herkemmin niissä tilanteissa, joissa sopijapuolet eivät lähtökohtaisesti ole yhdenvertaisessa asemassa. Näitä voivat olla erityisesti kuluttajakauppaa ja työsuhdetta koskevat sopimukset.

Sovinto ei saa sisältää sivullisen oikeutta loukkaavia määräyksiä. Sovinnossa ei siten voida velvoittaa ketään muuta kuin oikeudenkäynnin asianosaista suoritukseen tai sieltä jotakin. Myöskään ei voida määrätä sivullisen henkilön omaisuudesta tai muista varallisuuseduista hänen oikeuttaan vähentävällä tavalla.

Sovinnon vahvistamisen esteet tuomioistuimen on arvioitava omasta aloitteestaan. Koska tarkasteltavana on asianosaisten sovintosopimus, jota he pyytävät vahvistettavaksi, kumpikaan heistä ei ymmärrettävästi tuo esille esteperusteita.

Tarkasteltavana on kuitenkin vain se, mitä vahvistettavaksi pyydetystä sovinnosta suoraan ilmenee. Tuomioistuimen on lähtökohtaisesti kunnioitettava asianosaisten sopimuksessaan ilmaisemaa tahtoa ja vahvistettava sensisältöinen sopimus, jollei estettä ole. Esteperusteita ei siten tule ryhtyä tutkimaan laajasti. Erityisesti näin on sopimuksen kohtuuttomuuden osalta. Sovinnon vahvistamisen este on lähinnä sovintosopimuksen ilmeinen, sopimusmääräyksistä suoraan ilmenevä kohtuuttomuus. Tuomioistuimen ei tule ryhtyä laajemmin arvioimaan, onko sopimusta pidettävä asianosaiselle edullisena tai epäedullisena.

Siltä osin kuin tuomioistuimen katsoisi, että sovintosopimus tai sen jokin määräys on sellainen, ettei sitä voida vahvistaa, tuomioistuimen tulee kiinnittää asianosaisten huomiota tähän mahdollisuuteen ja tiedustella, haluavatko he muuttaa sopimustaan niin, että estettä sen vahvistamiselle ei ole. Sopimusta ei siten tulisi suoraan jättää vahvistamatta varamatta asianosaisille tilaisuutta sen muuttamiseen.

Jos sovintosopimuksen jokin määräys tai jotkin määräykset ovat sellaisia, että niitä ei voida vahvistaa, sopimuksen muut osat voidaan tämän estämättä vahvistaa. Ennen kuin tuomioistuin tällä tavoin osittain vahvistaa sovinnon, sen on asianmukaista tiedustella asianosaisilta, haluavatko he sovinnon vahvistamista osittaisena, jos sitä ei voida vahvistaa kaikilta osiltaan.

3 §. Pykälä koskee sovinnon vahvistamisessa noudatettavaa menettelyä.

Pykälän *1 momentissa* todetaisiin, että sovinto vahvistetaan asianosaisten pyynnöstä.

Asianosaiset ovat ensinnäkin voineet sopia vireillä olevan asian keskenään, muuten kuin oikeudenkäyntitilaisuudessa, mutta haluavat tuomioistuimen vahvistavan heidän sopimuksensa mukaisen sovinnon.

Sovintoon on voitu päästä yhtä hyvin tuomioistuimen toiminnan tuloksena. Tuomioistuimen tehtäviin riita-asian valmistelussa kuuluu oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 19 ja 26 §:n mukaan kartoittaa sovinnon mahdollisuus asiassa ja edistää sovinnon saavuttamista. Tuomioistuin voi myös tehdä sovintoehdotuksen asianosaisille.

Edellä 1. lakiehdotuksessa ehdotettavan sovittelumenettelyn tuloksena voidaan myös vahvistaa sovinto. Silloinkin, kun asia on sovittu tuomioistuimessa ennen kuin se on ollut riita-asiana vireillä, saavutettu sovinto voidaan 1. lakiehdotuksen 8 §:n mukaisesti vahvistaa tuomioistuimessa.

Lainkohta ei siis aseta rajoituksia sen suhteen, millä tavoin aikaan saatu sovinto voidaan vahvistaa. Vahvistamisen edellytyksenä on ainoastaan, että molemmat tai kaikki asianosaiset, joita sovinto koskee, sitä pyytävät. Ainoastaan toisen puolen pyynnöstä sovintoa ei voida vahvistaa.

Pyyntö sovinnon vahvistamisesta voidaan esittää vapaamuotoisesti. Usein pyyntö esitetään suullisesti oikeuden istunnossa samalla kun esitetään vahvistettavaksi pyydetty sovinto. Estettä ei ole sillekään, että asianosaiset toimittavat pyyntönsä ja sovintosopimuksen kirjallisesti tuomioistuimen kansliaan ja sovinto vahvistetaan kirjallisessa menettelyssä, esimerkiksi asian ollessa kirjallisen valmistelun vaiheessa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että tuomioistuin vahvistaa sovinnon kirjallisena.

Säännöksestä ilmenee ensinnäkin, että kysymys on tuomioistuimen ratkaisusta lainkäyttöasiassa. Ratkaisun nimike on perinteisesti ollut juuri sovinto eikä esimerkiksi tuomio tai päätös. Tällä ilmaistaan, että kysymys on asianosaisten sopimuksesta.

Tuomioistuin on päätösvaltainen siinä kokoonpanossa, jossa se käsittelee asiaa oikeudenkäynnin siinä vaiheessa, kun sovintoa pyydetään vahvistettavaksi. Siten käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa valmistelun yhteydessä sovinto vahvistetaan yhden, valmistelusta vastaavan asianomaisen tuomarin kokoonpanossa. Pääkäsittelyssä tai muussa myöhemmässä käsittelyvaiheessa kuten hovioikeudessa valitusta täystutkintaisessa kirjallisessa menettelyssä käsiteltäessä sovinto vahvistetaan asianomaisessa käsittelyvaiheessa toimivaltaisessa tuomioistuimen kokoonpanossa.

Sovinto on kirjallinen. Tämä on tarpeen sovinnon ehtojen todentamiseksi. Pelkästään suullisena sovinto ei myöskään olisi täytännönpanokelpoinen.

Sovinnon kirjaamisesta voi huolehtia tuomioistuin niin, että asianosaiset ilmoittavat sovinnon ehdot oikeudenkäyntitilaisuudessa ja tuomioistuin kirjaa ne sovintoratkaisuksi. Näin menetellään monesti silloin, kun sovinto syntyy valmistelun istunnossa käydyissä neuvotteluissa.

Yhtä hyvin asianosaiset voivat itse kirjata sovintosopimuksensa. Näin tapahtuu yleisesti silloin, kun sovintoon päästään oikeuden istunnon ulkopuolella. Tällöin asianosaiset tavallisesti toimittavat tuomioistuimeen vahvistettavaksi itse laatimansa sovintosopimuksen. Vahvistaminen voidaan tällöin toteuttaa niin, että sovinto vahvistetaan ratkaisun liitteeksi otettavan sopimuksen mukaisena.

Sovinnon sisällön kirjaamisesta ei ole tarpeen säätää yksityiskohtaisesti. Koska kysymys on asianosaisten sopimuksesta, sen sisällön muotoilu kuuluu heidän harkittavakseen tapauksittain. Laissa todettaisiin ainoastaan, että sovinnon vahvistamisratkaisusta on käytävä ilmi sovinnon kohteena oleva asia ja sovinnon sisältö.

Kohdeasia olisi yksilöitävä niin, että se vastaa tuomioistuimessa vireillä olevaa asianomaista oikeudenkäyntiasiaa, tai koskee jotakin selvärajaista osaa tällaisesta asiasta

kuten tiettyjä kannekohtia, tiettyyn syytekohtaan perustuvia korvausvaatimuksia tai koko pääasiaa muttei oikeudenkäyntikulujen korvaamista. Henkilötahoittainen rajausta on myös mahdollinen niin, että myötäpuolina olevista asianosaisista jotakuta tai joitakuita koskien asia sovitaan, ja muiden osalta oikeudenkäyntiä jatketaan.

Niin kuin edellä 2 §:n perusteluissa on todettu, oikeudenkäynnissä tehtävä sovinto ei voi koskea laajempaa asiaa kuin se, mikä on kanteen tai muun vaatimuksen johdosta tuomioistuimen käsiteltävänä. Asianosaisten vaatimukset vireillä olevassa asiassa määräävät siis tässä sovinnon enimmäislaajuuden.

Sen sijaan soviteltaessa asioita 1. lakiehdotuksen mukaisessa menettelyssä voidaan sopia muunkinlaisesta, laajemmastakin asiakokonaisuudesta kuin siitä, josta riita on syntynyt ja jota koskien mahdollisesti on kanne vireillä. Asiaa on käsitelty lähemmin 1. lakiehdotuksen 8 §:n 2 momentin perusteluissa.

Sovinnon sisältö on muotoiltava niin, että määräykset ovat täsmällisiä ja yksiselitteisiä. Tämä on välttämätöntä, jotta sovinto voidaan tarvittaessa panna täytäntöön ulosottoteitse. Tuomioistuimen tulee ennen sovinnon vahvistamista tarkastaa, että muotoilu on tällä tavoin yksiselitteinen, ja tarvittaessa kiinnittää asianosaisten huomiota muotoilun epäselvyyteen ja kehottaa heitä täsmentämään sitä.

Sen sijaan ei ole yleensä tapana eikä tarpeen perustella saavutettua sovintoa. Tuomioistuimessa vahvistettuna sovinnosta tulee julkinen. Asianosaiset eivät useinkaan halua julkistaa sovintonsa perusteita. Asiaan ei myöskään ole tarvetta, sillä sovinnon vahvistamisaan tuomioistuin ei sovelle oikeussääntöjä asianosaisten vaatimuksiin. Tuomioistuin ainoastaan vahvistaa asianosaisia velvoittavaksi heidän sovintosopimuksensa.

Jos kuitenkin asianosaiset sovintosopimuksessaan perustelevat sen määräyksiä, ja haluavat sopimuksen vahvistettavaksi tällaisena, näin menetellään. Perusteluilla asianosaiset voivat esimerkiksi ohjata sopimuksen tulkintaa ja ehkäistä ennalta sitä koskevia erimielisyyksiä.

4 §. Pykälässä todettaisiin, miten sovinnon vahvistaminen vaikuttaa vireillä olevaan oikeudenkäyntiin. Erikseen säänneltäisiin se,

että sovinto koskee koko asiaa ja se, että asia sovitaan vain osaksi.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että jos sovinto koskee kaikkia asiassa esitettyjä vaatimuksia, asian käsittely päättyy sovinnon vahvistamiseen.

Jos taas sovinto koskee asian osaa, oikeudenkäyntiä jatketaan asian muilta osilta. Tästä säädettäisiin 2 momentissa. Asian toteamiseen laissa on tarvetta, sillä niin kuin esimerkiksi ratkaisusta KKO 1996:131 ja 1997:77 ilmenee, on ollut epätietoisuutta siitä, miten rajatuista asian osista voidaan vahvistaa sovinto, ja kuinka muiden asiassa esitettyjen vaatimusten suhteen menetellään.

Jatkettaessa asian käsittelyä 2 momentin mukaisesti niiltä osin, jotka jäävät sovinnon ulkopuolelle, toimitaan sen mukaan, millaisia vaatimuksia koskien ja missä asian käsittelyvaiheessa osittainen sovinto saavutettiin. Jos sovintoon on päästy esimerkiksi kirjallisen valmistelun vaiheessa jonkun vastaajan tai joidenkin kannekohtien osalta, asian valmistelua jatketaan muilta osilta oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 19 §:n mukaisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Jos taas sovinto koskee koko pääasiaa, ja vain oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta jää riitaa, voidaan yleensä tämä kysymys siirtää suoraan pääkäsitteilyyn ilman enempiä valmistelua.

5 §. Vertailu muihin pohjoismaihin osoittaa, että on omaksuttu eri järjestelyjä sen suhteen, miten sovinnon lopullisuus selvitetään. Ruotsissa tuomioistuin vahvistaa sovinnon tuomiollaan, johon voidaan hakea säännönmukaisesti muutosta. Valitusperusteena voi olla se, ettei sovintoa olisi pitänyt vahvistaa. Vahvistamisen esteeksi voidaan vedota myös siihen, että sovintosopimus on pätemätön. Lisäksi on mahdollista nostaa kanne sovintosopimuksen toteamiseksi pätemättömäksi.

Norjassa sovinnon vahvistamiseen voidaan hakea muutosta, mutta vain laissa säädetyillä perusteilla, joista tärkein on sovintosopimuksen pätemättömyys. Tanskassa tilanne on vastaava kuin meillä voimassa olevassa oikeudessa, eli sovinnon vahvistamiseen ei saa hakea muutosta, mutta sovintoa voi eri kanteella moittia sillä perusteella, että se on sopimuksena pätemätön.

Tavoitteena voimassa olevassa oikeudessa, jonka mukaan sovinnon vahvistamisratkai-

suun ei saa hakea muutosta ja vahvistettu sovinto tulee välittömästi lainvoimaiseksi, on että vahvistettu sovinto olisi lopullinen.

Kuitenkin on mahdollista 20 luvun voimassa olevan 5 §:n mukaan moittia vahvistettua sovintoa. Moiteperusteena on sovintosopimuksen pätemättömyys. Moite toteutetaan kanteella, joka nostetaan sovinnon vahvistaneessa tuomioistuimessa. Laissa ei ole säädetty määräaikaa moitekanteelle. Näin ollen sovinnon lopullisuus ei ole täysin varma silloin, kun sovinto vahvistetaan.

Laissa ehdotetaan säädettäväksi, että sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa annettavat ratkaisut rinnastuisivat muutoksenhaun ja lainvoimaisuuden osalta tuomioon. Tästä johtuu, että asioissa annettuihin ratkaisuihin voitaisiin toisin kuin nyt hakea muutosta niin kuin tuomioon.

Erityinen sovinnon moitekanne ei sen sijaan enää olisi mahdollinen luvun voimassa olevaa 5 §:ää vastaavasti. Ruotsissa säännös poistettiin laista vuoden 1942 oikeudenkäymiskaari säädettäessä ilman, että valmistelussa olisi tarkasteltu moitekanteen mahdollisuutta säädettävän lain kannalta. Tämän vuoksi Ruotsissa on oikeuskäytännössä (NJA 1975 s. 509) edelleen sallittu myöhemmin nostaa kanne sovintosopimuksen toteutukseksi pätemättömäksi jo alun perin tiedossa olleella sovintosopimuksen pätemättömyysperusteellakin.

Nyt ehdotettavalla lainmuutoksella moitekanteen mahdollisuus nimenomaisesti poistettaisiin laista. Tällä ilmennettäisiin sovintojen pysyvyyttä. Laissa lähdetäisiin siitä, että pyytäessään sovinnon vahvistettavaksi tuomioistuimessa asianosaiset ovat riittävän perusteellisesti harkinneet sen pohjana olevaa sopimusta, myös sen pätevyyden kannalta, ja päätyneet sitoutumaan järjestelyyn. Kun toisaalta ehdotetaan muutoksenhaun sallimista sovinnon vahvistamista koskevaan ratkaisuun, asianosaisilla olisi tästä johtuen vielä lyhyen aikaa sovinnon vahvistamisen jälkeen mahdollisuus selvittää sen pätevyyttä sopimuksena ja tarvittaessa tällä perusteella hakea muutosta sovinnon vahvistamisratkaisuun.

Muutosta voitaisiin hakea sekä sellaiseen ratkaisuun, jolla sovinto on vahvistettu, että sellaiseen, jolla sovinnon vahvistamista kos-

keva pyyntö on hylätty. Tämä ilmaistaisiin pykälän säännöksessä niin, että tuomioistuimen ratkaisuun sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa saisi hakea muutosta noudattaen, mitä muutoksen hakemisesta asianomaisen tuomioistuimen tuomioon säädetään.

Järjestely, jonka mukaan sovinto ei tule välittömästi se vahvistettaessa lainvoimaiseksi on perusteltu myös siltä kannalta, että edellä yleisperustelujen 2.2.2. jaksossa tarkastellussa riita-asioiden sovittelua koskevan Euroopan neuvoston suosituksen (2002) 10 17 kohdassa todetaan, että osapuolille tulisi jättä tietty harkinta-aika sovinnon vahvistamisessa. Muutoksenhakumahdollisuus turvaa tämän harkinta-ajan erityisesti niissä sovinnossa jotka muotoillaan samassa oikeuden istunnossa jossa sovinto vahvistetaan.

Tilanne myös vastaisi koti- ja etämyynnin tuloksena solmittavissa kuluttajasopimuksissa noudatettavaa mallia, jonka mukaan kuluttaja voi määrääjässä peruuttaa sitoumuksensa.

Edelleen järjestely vastaisi Ruotsin oikeutta, jonka mukaan sovintoon haetaan muutosta samoin kuin tuomioon riita-asiassa.

Ehdotettavasta järjestelystä johtuisi toisaalta, että muutoksenhakua varten avoinna olevan ajan vallitsisi epävarmuus siitä, onko sovinto lopullinen. Tämä aika on kuitenkin lyhyt, käräjäoikeuden vahvistamisessa sovinnossa kahdeksan päivää, joiden kuluessa käräjäoikeuden ratkaisuun on ilmoitettava tyytymättömyyttä, jos siihen halutaan hakea muutosta.

Asianosaisilla on ehdotettavasta lainmuutoksesta huolimatta edelleen mahdollisuus myös tehdä vahvistettava sovinto välittömästi lopulliseksi. Tähän on käytettävissä kaksikin keinoa.

Osapuolet voivat ensinnäkin sopia 25 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettuihin tavoin, että asiassa ei haeta muutosta sovinnon vahvistamiseen. Asia voidaan järjestää asianosaisten neuvotellessa sovinnosta niin, että sovintosopimuksessa tai sovinnon solmimisen ehtona määrätään, että osapuolet sitoutuvat noudattamaan sovintoa eivätkä hae siihen muutosta. Tämän sopimusmääräyksen rikkomisesta voidaan määrätä seuraamus sopimussuhteessa, esimerkiksi sopimussakko tai

se, että sovinto tällöin raukeaa.

Toiseksi voidaan menetellä 25 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti niin, että osapuolet ilmoittavat nimenomaisesti tyytyvänsä vahvistettuun sovintoon. Lainkohdan mukaan tällainen ilmoitus annetaan kirjallisena käräjäoikeudelle muutoksenhakua varten avoinna olevan määräajan kuluessa. Sovinnon pysyvyyden tavoite saavutetaan välittömimmin, kun osapuolet antavat tällaisen yhteisen ilmoituksen käräjäoikeudelle samalla, kuin heidän välisensä sovinto vahvistetaan.

Jos sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa haetaan muutosta, valitusperusteista on voimassa, mitä yleensäkin tuomioistuimen ratkaisusta valitettaessa. Muutosta haetaan siten vastaavin edellytyksin kuin silloin, kun tuomioistuin on lainkäyttöasiana ratkaissut asian vastoin asianosaisen kantaa.

Tarkastellaan ensin tilanteita, joissa sovintoa ei pyynnöstä huolimatta vahvisteta, olleena tai ei kaikilta osiltaan.

Edellä 2 §:n perusteluissa on esitetty, että sovinnon vahvistamatta jättämistä koskevaa ratkaisua ei tulisi tehdä asianosaisille yllätyksenä. Tuomioistuimen tulisi kiinnittää heidän huomiotaan sovintosopimuksesta ilmeneviin sen vahvistamisen mahdollisiin esteisiin ja tiedustella, haluavatko he tämän vuoksi muuttaa sopimusta. Jos asianosaiset kuitenkin nimenomaan vaativat sopimuksen vahvistamista, vaikka tuomioistuin ilmoittaa katsovansa siihen olevan este, vahvistamisvaatimus voi tulla hylätyksi.

Tällöin ollaan tilanteessa, jossa asianosaisen ja tuomioistuimen käsitykset sovinnon vahvistamisen edellytysten tai esteiden käsillä olosta poikkeavat toisistaan. Valitus perustuu tällöin siihen, että asianosaisten käsityksen mukaan sovinto olisi pitänyt vahvistaa eikä estettä sen vahvistamiselle ollut. Muutoksenhaussa on kysymys sovinnon edellytysten ja esteiden tulkinnasta, siitä, missä asiassa ja missä laajuudessa ja minkä sisältöisenä sovinto voidaan vahvistaa. Tätä on tarkasteltu edellä 1 ja 2 §:n perusteluissa.

Silloin taas, kun sovinto on vahvistettu, mutta asianosainen katsoo, että niin ei olisi pitänyt tehdä, valitusperusteet vaihtelevat tilanteen mukaan.

Lähtökohtana on, että sovinto perustuu asianosaisten sopimukseen. He ovat yhteisesti

sopineet tietynlaisesta ratkaisusta riitaansa. Se on ratkaistu tämän sopimuksen mukaisella sovinnolla, jonka tuomioistuin on vahvistanut. Tuomioistuin ei sen sijaan ole antanut tässä yhteydessä oikeusohjeiden soveltamiseen perustuvaa lainkäyttöraatkaisua sovinnon kohteena olleesta asiasta. Nämä ratkaisua koskevat erityispiirteet määräävät, millä eri perusteilla voidaan hakea muutosta sovinnon vahvistamisratkaisuun.

Asianosainen voi olla ensinnäkin havainnut edellytyksen puuttuvan tai olemassa olleen esteen niin, että sovintoa ei olisi pitänyt vahvistaa. On esimerkiksi vahvistettu sovinto oikeudenkäyntiasiansa laajempina kuin kannevaatimusten mukaan on mahdollista. Sovittelussa käsiteltävässä asiassa tämä sitä vastoin on 1. lakiehdotuksen 8 §:n 2 momentin mukaan mahdollista.

Sivullinen voi olla myös saanut selville, että on vahvistettu sovinto, joka loukkaa hänen oikeuttaan. Hänellä on käytettävissään mahdollisuus kannella sovinnon vahvistamisesta 31 luvun 1 §:n mukaisesti. Mutta on myös tarkoituksenmukaista sallia hänen toteuttaa vaatimuksensa sovinnon poistamisesta hänen oikeuttaan loukkaavalta osalta niin, että hän voi valittaa sovinnon vahvistamisratkaisusta. Sovinto ei tällöin tule lainvoimaiseksi, eikä siten ole vaaraa että se pantaisiin täytäntöön hänen oikeuttaan loukatun.

Toiseksi valituksen perusteena voi olla se, että sovintoa koskeva asianosaisten sopimus, jonka johdosta ja mukaisena sovinto on vahvistettu, on pätemätön.

Kysymykseen tulevat sopimuksen yleiset pätemättömyysperusteet, jotka liittyvät asianosaisten tahdonmuodostuksessa ja tahdon ilmaisemisessa tapahtuneisiin virheisiin. Sopimus voi lakata sitomasta osapuoltaan myös siksi, että sopimuksen solmimisen ja täyttämisen edellytykseksi asetettu jokin olosuhde lakkaa tai jää toteutumatta.

Voimassa olevan 5 §:n sanamuodon mukaan kannetta voitaisiin myös ajaa, jos osapuolet riitautuvat siitä, miten sovinto on oikeastaan ymmärrettävä. Alun perin tämä tarkoitti tuomioistuimesta saatavaan tuomion selitykseen verrattavaa menettelyä.

Vastaavalle valitusperusteelle ei ole enää tarvetta. Edellä 3 §:n 2 momentissa säädettäisiin, että sovinnon vahvistamisratkaisusta on

käytävä ilmi sovinnon sisältö. Lainkohdan perusteluissa on todettu, että sovinto on muotoiltava niin selkeästi ja täsmällisesti, että se voidaan panna täytäntöön, ja tuomioistuimen valvottava säännöksen noudattamista sen vahvistettaviksi tarjotuissa sovintosopimuksissa. Jos sovinto tästä huolimatta olisi vahvistettu niin, ettei sen sisältö täsmällisesti ilmene ratkaisusta, sovintoa voitaisiin myöhemminkin vaatia menettelyvirheen johdosta poistettavaksi kantelemalla sovinnon vahvistamisratkaisusta.

Kolmanneksi sovinnon osapuoli voisi valittaa sovinnon vahvistamista merkitsevistä ratkaisusta vastaavanlaisin edellytyksin kuin voidaan muutoksenhakuasteessa peruuttaa kanteen myöntäminen. Tämä on oikeuskäytännön (KKO 1999:6) mukaan mahdollista silloin, kun peruuttamiselle on hyväksyttävä syy. Tällaisena on pidetty esimerkiksi viitatussa tapauksessa erehtymistä myönnetyn velvoitteen laajuudesta. Myös olosuhteiden muutos tai tietoon tullut uusi seikka voivat oikeuttaa peruuttamaan myöntämisen.

Edellä on todettu, että Euroopan neuvoston suosituksessa esitetään mahdollisuutta osapuolille harkita sovintoa lyhyehkön ajan vielä sen jälkeen, kun he ovat sitoutuneet siihen. Kuluttajakaupan erällä osa-alueilla kuluttaja saa vastaavasti syytä ilmoittamatta määräajassa peruuttaa solmimansa sopimuksen. Tähän nähden osapuolella tulisi olla tarvittaessa mahdollisuus peruuttaa sovintoon antamansa suostumus ja vaatia sovintoa poistettavaksi esimerkiksi silloin, kun hän katsoo, ettei ole voinut riittävästi harkita asiaa ja on muutoksenhakuajan kuluessa tullut ilmoittamallaan hyväksyttävillä perusteilla toiseen tulokseen sovintotarjouksen suhteen.

Sovintoja muutoksenhakuasteessa koskien voidaan vielä erikseen todeta, että jos hovioikeus valitusta käsitellessään vahvistaa sovinnon alioikeudessa vireille tullutta pääasiaa tai sen yhteydessä käsiteltävää kysymystä koskien, tai hylkää asianosaisten pyynnön sovinnon vahvistamisesta tällaisessa asiassa, sovintoa koskevasta ratkaisusta valittaminen edellyttää, että korkein oikeus myöntää valitusluvan. Näin olisi nimittäin myös silloin, kun haluttaisiin valittaa hovioikeuden siellä kysymyksessä olevaan pääasiavaatimukseen, käräjäoikeuden tuomiota koskevaan valituk-

seen antamasta ratkaisusta.

Viittaus laissa siihen, että muutoksen hakemisen osalta sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa annetut ratkaisut rinnastuvat tuomioon, merkitsisi myös sitä, että ylimääräinen muutoksenhaku olisi mahdollinen. Sovintoa voitaisiin näin vaatia kantelun johdosta poistettavaksi sen vahvistamisessa sattuneen menettelyvirheen johdosta.

Edellä 2 §:n perusteluissa on todettu, että sovintoa ei voida vahvistaa, jos se loukkaa sivullisen oikeutta. Sovintosopimuksen määräyksistä ei kuitenkaan välttämättä ole välittömästi nähtävissä, että ne loukkaavat sivullisen oikeutta. Esimerkiksi sovintosopimuksessa käsitellyn omaisuuden kuuluminen sivulliselle ei välttämättä tule tuomioistuimen tietoon sovinnon vahvistamisvaiheessa. Tämän vuoksi on tarpeen, että sivullisella, joka ei ole ollut sovintoon päätyneen oikeudenkäynnin asianosainen, on käytössään mahdollisuus kannella oikeuttaan loukkaavan sovinnon vahvistamisesta. Tämän kantelun määräaika alkaa 31 luvun säännösten mukaisesti kulua vasta siitä, kun sivullinen saa tiedon sovinnon vahvistamisesta.

Kanteluperusteena voi olla myös, että sovinnon vahvistamiseen johtaneessa menettelyssä on sattunut sellainen menettelyvirhe, jonka vuoksi tuomio voitaisiin kantelun johdosta poistaa. Nämä perusteet ilmenevät 31 luvun 1 §:stä.

Esimerkkeinä perusteista, joilla sovintoa voitaisiin vaatia kumottavaksi sen vahvistamisessa sattuneen menettelyvirheen johdosta on oikeuskirjallisuudessa esitetty, että sovinto olisi vahvistettu sellaisessa asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, tai että sovinto on vahvistettu vaikka toinen osapuoli ei olekaan sitä hyväksynyt.

Sovinnon vahvistamista koskevan ratkaisun purkamisesta on oikeuskäytännössä (KKO 1992:104) ja -kirjallisuudessa on katsottu, että ei olisi mahdollista vaatia vahvistettua sovintoa poistettavaksi tuomion purkuperusteilla. Ehdotettava säännös tuo tähän periaatteessa muutoksen, koska nimenomaan säädettäisiin, että sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa annettu ratkaisu rinnastuu muutoksenhaun kannalta tuomioon.

Ottaen huomioon, että sovinto kuitenkin on asianosaisten sopimus eikä tuomioistuimen

näytön vastaanottamisen jälkeen ja oikeusohjeita soveltamalla antama sisällöllinen kannanotto asianosaisten riitaan, purkuperusteet soveltuvat vain rajoitetusti sovinnon vahvistamista koskeviin ratkaisuihin. Esimerkiksi 31 luvun 7 §:n 4 kohdassa tarkoitettu ilmeisesti väärä lainsoveltaminen voinee tarkoittaa lähinnä sitä, että sovinnossa on sivuutettu lain pakottavat säännökset, esimerkiksi vahvistamalla sovinto asiasta, josta voidaan määrätä vain tuomioistuimen ratkaisulla. Toisaalta tämä menettely voinee olla myös luvun 1 §:n mukainen peruste kannella ratkaisusta.

Myöskään todisteisiin liittyvät purkuperusteet eivät voine tulla sovellettaviksi sovinnon vahvistamista koskeviin ratkaisuihin, sillä sovinto vahvistettaessa asiassa ei esitetä todistelua, tai ainakaan tuomioistuin ei perusta ratkaisuaan siihen. Poikkeus saattaa olla tilanne, jossa on esikysymyksen luonteisesti selvitetty jokin seikka tai olosuhde todistelulla, ja tämän perusteella päädytty sovintoon, jonka tuomioistuin on vahvistanut.

Lainvoimainen ratkaisu, jolla sovinto on vahvistettu, saisi myös oikeusvoiman. Tämä merkitsee, että tuomioistuimessa ei voida tutkia uudelleen kysymystä siitä, olisiko sovinto pitänyt vahvistaa tai jättää vahvistamatta sen perusteella, mitkä sovintosopimukselle asetetut edellytykset, mukaan lukien sopimuksen pätevyyyteen vaikuttavat seikat, olivat tai niiden olisi tullut olla asianosaisten tiedossa sovintoa vahvistettaessa.

Jos sen sijaan sovintosopimuksen pätemättömyysperuste ilmenee vasta myöhemmin tai tapahtuu sellainen olosuhdemuutos, jonka johdosta sovintosopimus ei enää sitoisi osapuolta, sovinnon vahvistamisratkaisu ei ilmeisestikään estäisi tutkimasta sovinnon perustana olevan sopimuksen pätevyyttä näiden uusien seikkojen perusteella. Tilanne rinnastuisi siihen, että tuomiolla ratkaistussa asiassa myöhemmin ilmenee uusia seikkoja, jotka antavat asianosaiselle aiheen saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, mitä näistä uusista seikoista johtuu niille velvollisuuksille ja oikeuksille, jotka aikaisemmassa tuomiossa oli vahvistettu.

Vaikka muutoksen hakeminen sovinnon vahvistamista koskevaan ratkaisuun sallittaisiin, vahvistetun sovinnon täytäntöön panoa koskevaa sääntelyä ei muutettaisi. Ulosotto-

lain 2 luvun 12 §:n (679/2003) säännös, jonka mukaan tuomioistuimen vahvistama sovinto pannaan täytäntöön niin kuin lainvoimainen tuomio, olisi siten edelleen voimassa.

Koska sovinto on asianosaisten sopimus, jonka tuomioistuin vahvistaa, muutosta sovinnon vahvistamisratkaisuihin haettaisiin oletettavasti vain harvoin. Sopimuksina sovintoja myös noudatetaan pääosin vapaaehtoisesti. Pakkotäytäntöönpanoon ei ole yleensä tarvetta ryhtyä.

Vahvistetun sovinnon välitön täytäntöönpanokelpoisuus osaltaan ilmentää sitä, että nämä ratkaisut on tarkoitettu lopullisiksi selvemmin vielä kuin lakia soveltamalla annetut ensimmäisen oikeusasteen tuomiot, joissa muutoksenhaku on verraten tavallista.

Jos sovinnon vahvistamisratkaisuun on haettu muutosta, muutoksenhakutuomioistuin voi tarvittaessa kieltää tai keskeyttää täytäntöönpanon ulosottolain 2 luvun 13 §:n (679/2003) mukaisesti.

Voimaantulo. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan niin, että sitä sovelletaan kaikilta osiltaan voimaan tulostaan lukien. Laki ei lähtökohtaisesti vaikuta aikaisemman lain mukaisesti vahvistettuihin sovintoihin. Ylimääräinen muutoksenhaku voisi kuitenkin, käyttöalaa koskevin edellisen pykälän perusteluissa selostetuin rajoituksin, olla mahdollinen myös aikaisemman lain mukaan tehtyihin sovinnon vahvistamista koskeviin ratkaisuihin.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Esityksen liitteenä on luonnos valtioneuvoston asetukseksi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (774/1993) annetun asetuksen muuttamiseksi. Muutostarpeet johtuvat 1. lakiehdotuksen 17 §:ssä säädettävästä käsittelymaksusta ja on selostettu tuon säännösehdotuksen perusteluissa.

3. Voimaantulo

Koska ehdotettava sovittelumenettely on uusi työmuoto tuomioistuimissa, ennen lain voimaan tuloa tulee varata riittävä aika menettelyn käytännön toteutuksen suunnitteluun

ja sovittelua hoitamaan ryhtyvien tuomarien kouluttamiseen tehtävään. Tämän vuoksi lait ehdotetaan tulemaan voimaan joidenkin kuu-kausien kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

Oikeusministeriö huolehtisi koulutuksen antamisesta.

Lakeja sovellettaisiin voimaan tulostaan lukien. Tästä johtuu, että 1. lakiehdotuksen mukaisesti voitaisiin ryhtyä sovitteluun myös niitä asioita, jotka ovat tuomioistuimissa vireillä lain voimaan tullessa. Voimaantulon vaikutuksia kunkin ehdotettavan lain kannalta on käsitelty edellä asianomaisten lakiehdotusten voimaantulosäännösten perusteluissa.

Uudesta menettelystä on sen tunnetuksi tekemiseksi myös tarpeen tiedottaa yleisölle.

4. Säättämisjärjestys

Esityksellä luotaisiin julkisena palveluna tuomioistuimissa hoidettava riitaisuuksien sovittelumenettely. Siten esitys osaltaan parantaa oikeusturvan saatavuutta. Ehdotettavassa menettelyssä on kysymys riitaisuuksien ratkaisemisesta ja se soveltuu siten tuomioistuinten tehtäväkuvaan.

Sovittelu perustuisi osapuolten tahtoon. Sovitteluun ryhdyttäisiin vain osapuolen tai osapuolten aloitteesta. Menettelyä ei voitaisi aloittaa ilman, että he molemmat suostuvat siihen. Soviteltaviksi voitaisiin ottaa vain asioita, joista osapuolet voivat sopia. Asiaa soviteltaisiin vain siinä määrin ja niin kauan kuin molemmat osapuolet pitävät menettelyä tarkoituksenmukaisena ja tuntevat luottamusta menettelyyn. Osapuoli voisi aina halutesaan lakkauttaa sovittelun yksipuolisella ilmoituksella.

Sovittelu ei kuitenkaan olisi sellainen pal-

velu, jota henkilöllä olisi subjektiivinen oikeus vaatimuksestaan saada. Sovittelun käynnistämisestä päättäisi tuomioistuin sillä perusteella, soveltuuko asia sisältönsä puolesta soviteltavaksi. Tätä harkittaessa kiinnitetäisiin huomiota myös siihen, onko asiassa kysymyksessä sellaisia oikeusturvaodotuksia, joiden toteutumisen kannalta vapaamuotoinen sovittelu olisi epätarkoituksenmukaista ja oikeudenkäynti asianmukaisempi menettely. Myös osapuolten keskinäinen suhde, erityisesti heikomman osapuolen suojaamiseen liittyvät näkökohdat voisivat aiheuttaa sen, että sovitteluun ei olisi perusteltua ryhtyä. Tuomioistuin näin valvoisi, että sovittelua ei käytettäisi silloin, kun se ei olisi osapuolten oikeusturvan kannalta sopiva menettely.

Sovittelussa noudatettavasta menettelystä sovittelijana toimiva tuomari päättäisi osapuolten kanssa tapauksittain. Sovittelijan olisi aina noudatettava tasapuolisuutta ja puolueettomuutta. Menettelyllinen oikeusturva toteutuisi näin sovittelussa sen vapaamuotoisuudesta huolimatta.

Sovittelu olisi sinänsä tarjolla oikeudenkäynnin vaihtoehtona riitaisuuksien ratkaisemiseksi. Sovittelumahdollisuus tai meneillään oleva sovittelu ei kuitenkaan milloinkaan estäisi osapuolta saattamasta asiaa tuomioistuimessa oikeudenkäyntinä käsiteltäväksi. Sovittelusta ei siten johtuisi estettä perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaiselle oikeudelle saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Päinvastoin, uusi menettely täydentäisi oikeusturvakeinoja antamalla osapuolten käyttöön lisäksi vapaaehtoisen sovittelun mahdollisuuden tuomioistuimessa.

Lait ovat siten säädettävissä tavallisessa lainsäätämisyksikössä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Soveltamisala

Yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviä riita-asioita voidaan sovittaa sen mukaan kuin tässä laissa säädetään.

2 §

Sovittelun tavoite

Sovittelulla pyritään asian sovinnolliseen ratkaisuun.

3 §

Sovittelun edellytykset

Sovittelun edellytyksenä on, että asia soveltuu soviteltavaksi ja sovittelu on muuten tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden.

2 luku

Menettely

4§

Sovittelun aloittaminen

Sovitteluun voidaan ryhtyä riidan osapuolen tai osapuolten pyynnöstä. Sovittelun

aloittaminen edellyttää kaikkien osapuolten suostumusta.

Asia, joka ei ole tuomioistuimessa oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä, voidaan ottaa soviteltavaksi riidan osapuolen tai osapuolten hakemuksesta. Hakemus on tehtävä kirjallisesti ja siinä on selostettava, mitä riita koskee ja miten osapuolten näkemykset eroavat toisistaan. Lisäksi tulee ilmoittaa perusteet, joilla asia soveltuisi soviteltavaksi. Hakemuksessa on ilmoitettava osapuolet ja heidän yhteystietonsa noudattaen soveltuvien osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 §:n 2 momentissa (768/2002) säädetään haastehakemuksesta.

Asia, joka on tuomioistuimessa oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä, voidaan osoittaa soviteltavaksi asianosaisten tai asianosaisten pyynnöstä. Pyyntö on vapaamuotoinen ja on tehtävä ennen kuin asian valmistelu on todettu päättyneeksi.

Sovittelua koskeva pyyntö tai hakemus, jota eivät ole tehneet osapuolet yhdessä, on soveltuvalla tavalla annettava tiedoksi muille osapuolille ja heille varattava tilaisuus tulla kuulluiksi pyynnön johdosta. Kuuleminen voi tapahtua suullisesti tai kirjallisesti.

Tuomioistuin päättää sovittelun aloittamisesta.

5 §

Sovittelija

Asiaa sovitteluun määrätään sovittelija. Sovittelijana toimii asiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomari.

Sovittelun kohteena olevassa asiassa tarvit-

tavan asiantuntemuksen turvaamiseksi tai sovittelun edistämiseksi muuten sovittelija voi käyttää avustajaa. Avustajan käyttö edellyttää osapuolten suostumusta. Avustajan palkkion ja korvauksen hänen kuluistaan suoritavat osapuolet.

6 §

Sovittelun toteutus

Sovittelu on toteutettava tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen.

Osapuolten suostumuksella voidaan kuulla osapuolia ja muita henkilöitä sekä esittää muuta selvitystä.

Sovittelija voi neuvotella osapuolen kanssa muiden osapuolten läsnä olematta.

Menettelyn lähemmästä järjestämisestä sovittelija päättää osapuolten kanssa neuvotteluaan.

7 §

Sovinnon aikaansaaminen

Sovittelijan tulee auttaa osapuolia heidän pyrkimyksessään päästä yhteisymmärrykseen ja sovinnolliseen ratkaisuun.

Osapuolten pyynnöstä tai suostumuksella sovittelija voi tehdä ehdotuksen asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Ehdotus voidaan perustaa siihen, minkä sovittelija harkitsee kohtuulliseksi.

8 §

Sovinnon vahvistaminen

Sovittelussa voidaan vahvistaa ratkaisuksi osapuolten hyväksymä sovinto.

Sovinnon vahvistamisesta ja sovinnosta on vastaavasti voimassa, mitä laissa säädetään sovinnosta oikeudenkäynnissä. Sovittelussa vahvistettava sovinto voi kuitenkin koskea myös muuta kuin osapuolten alkuperäiset vaatimukset.

9 §

Sovittelun päätyminen

Sovittelu päättyy, kun

1) asiassa vahvistetaan sovinto tai osapuolet ilmoittavat sovittelijalle muuten sopineensa asian;

2) osapuoli ilmoittaa sovittelijalle, että ei halua asiaa enää soviteltavan; tai

3) sovittelija päättää osapuolia kuultuaan, että sovittelun jatkaminen ei ole enää perusteltua.

Sovittelun päättymisestä 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaisesti sovittelijan on ilmoitettava osapuolille.

Sovittelun päättyessä tuomioistuimessa myös oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä olevassa asiassa 1 momentin 2 tai 3 kohdan mukaisesti asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä.

3 luku

Erinäisiä säännöksiä

10 §

Toimivaltainen tuomioistuin

Asiaa sovittelemaan toimivaltainen on se tuomioistuin, joka on toimivaltainen käsittelemään asian oikeudenkäynnissä.

Tuomioistuin on päätösvaltainen sovittelun aloittamista ja sovittelua koskevassa asiassa siinä kokoonpanossa, jossa tuomioistuin päättää asian valmisteluun liittyvistä toimituksista.

11 §

Osapuolten edustaminen

Osapuolten edustamisesta sovittelussa noudatetaan, mitä laissa säädetään asianosaisen puhevallan käyttämisestä oikeudenkäynnissä.

Osapuolen oikeudesta käyttää sovittelussa avustajaa ja asiamiestä sekä avustajan ja asiamiehen kelpoisuudesta noudatetaan, mitä laissa säädetään oikeudenkäyntiavustajasta ja -asiamiehestä riita-asiassa.

12 §

Menettelyn julkisuus

Sovittelun julkisuudesta noudatetaan, mitä laissa säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta.

Sovittelijan neuvottelu osapuolen kanssa muiden osapuolten läsnä olematta voidaan osapuolen pyynnöstä toimittaa yleisön läsnä olematta.

Sovittelu voidaan osapuolen pyynnöstä toimittaa jonkin käsittelyvaiheen osalta yleisön läsnä olematta, jos julkinen käsittely vaarantaisi sovittelun tavoitteen eikä luottamus oikeudenhoitoon tai muu painava syy edellytä asian julkista käsittelyä.

13 §

Hyväksikäyttökielto

Osapuoli ei saa asian myöhemmässä käsittelyssä ilman vastapuolen suostumusta vedota siihen, mitä tämä on sovintoon pääsemiseksi esittänyt sovittelussa.

14 §

Sovittelun kustannukset

Osapuoli vastaa sovittelusta hänelle aiheutuvista kustannuksista itse.

Osapuoli ei voi oikeudenkäynnissä vaatia vastapuolelta korvausta hänelle sovittelusta aiheutuneista kustannuksista.

15 §

Sovittelijan esteellisyys

Sovittelijan ja hänen avustajansa esteellisyydestä noudatetaan, mitä tuomarin esteellisyydestä säädetään.

Sovittelija ei saa käsitellä tuomarina oikeudenkäynnissä asiaa, jossa hän on toiminut sovittelijana.

16 §

Muutoksenhaku

Päätökseen, jolla sovittelu aloitetaan, sovittelua koskeva pyyntö hylätään asiassa, joka on jo tuomioistuimessa oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä, tai jolla sovittelu todetaan päättyneeksi, ei saa hakea muutosta.

Päätökseen, jolla sovittelua koskeva hakemus hylätään asiassa, joka ei ole tuomioistuimessa oikeudenkäyntiasiana käsiteltävänä, saa hakea valittamalla muutosta noudattaen soveltuvien osien, mitä oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetään.

17 §

Käsittelymaksu

Asian sovittelemista tämän lain mukaisesti tarkoittavan hakemuksen tai pyynnön käsittelemisestä peritään hakemusmaksu sen mukaan kuin valtioneuvoston asetuksella säädetään. Jos asia on vireillä oikeudenkäyntiasiana, peritään lisäksi oikeudenkäyntimaksu sen mukaan kuin siitä erikseen säädetään.

18 §

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevat asiat

Lapsen asemaa ja oikeutta koskevista asioista voidaan tämän lain mukaisesti sovittaa niitä, jotka koskevat lapsen elatusta tai lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Sovittelu on toteutettava siten, että lapsen etu turvataan. Harkitessaan, voidaanko sovinto vahvistaa, tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) sekä lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) säännökset.

Sovinto, joka vahvistetaan 1 momentin mukaisesti sovittelussa asiassa, rinnastetaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon näissä asioissa.

19 §

Suhde muihin säännöksiin

Tämän lain estämättä noudatetaan, mitä muualla laissa säädetään sovinnon aikaansaamisesta ja vahvistamisesta oikeudenkäynnissä.

20 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan
kuuta 20 .

päivänä

2.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 20 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 20 luvun otsikko sekä 1 ja 3—5 §, sellaisena kuin niistä on 1 § osaksi laissa 21/1868, sekä
lisätään lukuun uusi 2 § siitä lailla 1052/1991 kumotun 2 §:n tilalle,
 seuraavasti:

20 luku

Sovinnosta

1 §

Vireillä olevassa oikeudenkäynnissä voidaan vahvistaa ratkaisuksi sovinto sen mukaan kuin tässä luvussa säädetään.

2 §

Sovinto voi koskea asiaa tai sen osaa, jossa sovinto on sallittu.

3 §

Sovinto vahvistetaan asianosaisten pyynnöstä.
 Tuomioistuin vahvistaa sovinnon kirjalli-

sesti. Ratkaisusta on käytävä ilmi sovinnon kohteena oleva asia ja sovinnon sisältö.

4 §

Jos sovinto koskee kaikkia asiassa esitettyjä vaatimuksia, asian käsittely päättyy sovinnon vahvistamiseen.

Jos sovinto koskee asian osaa, oikeudenkäyntiä jatketaan asian muilta osilta.

5 §

Tuomioistuimen ratkaisuun sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa saa hakea muutosta noudattaen, mitä muutoksen hakemisesta asianomaisen tuomioistuimen tuomioon säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

Helsingissä 11 päivänä kesäkuuta 2004

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

*Liite***Luonnos valtioneuvoston asetukseksi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun asetuksen muuttamisesta**

Oikeusministerin esittelystä

lisätään tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun asetuksen (774/1993) 3 §:n 3 momenttiin uusi 11 kohta ja 9 §:ään uusi 2 momentti, jolloin nykyiset 2—4 momentti siirtyvät 3—5 momentiksi, seuraavasti

2 luku

Hakemusmaksut ja toimitusmaksut

3 §

Käräjäoikeus

Jäljempänä mainittujen hakemusasioiden käsittelystä peritään seuraavat hakemusmaksut

11) riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (/20) mukaisesti käsiteltävä asia,

- a) jossa sovittelua ei aloiteta 40 euroa; ja
b) jossa sovittelu aloitetaan 100 euroa.

5 luku

Erinäiset säännökset

9 §

Maksun perintä

Riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (/20) mukaisesti käsiteltävästä asiasta maksu peritään sovittelun aloittamista koskevaan pyyntöön annetun ratkaisun yhteydessä.

Tämä asetus tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

2.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 20 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 20 luvun otsikko sekä 1 ja 3—5 §, sellaisena kuin niistä on 1 § osaksi laissa 21/1868, sekä
lisätään lukuun uusi 2 § siitä lailla 1052/1991 kumotun 2 §:n tilalle,
 seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

20 luku

20 luku

Sovinnoista**Sovinnosta**

1 §

1 §

Jos riitapuolet sopivat, sittenkuin on haastettu tahi vedottu johonkin Oikeuteen, mihin tahansa, ja ennenkuin oikeudenkäymisen aika on tullut, niin ilmoittakoot sen Oikeudelle suusanalla tahi kirjallisesti, viimeistään silloin kuin heidän muutoin pitäisi tulla esiin. Jos he eivät sitä tee, sakoitettakoon sekä vastaaja että kantaja, Alioikeudessa kymmenen talaria, Hovioikeudessa kaksikymmentä talaria. Ilmoittakoot myös, millä ehdolla sovinto on tehty, jos asia on jonkin arvoinen, ja kirjoituttakoot sen Oikeuden tuomiokirjaan sekä vahvistuttakoot tuomarilla, jos tarpeelliseksi katsovat.

Vireillä olevassa oikeudenkäynnissä voidaan vahvistaa ratkaisuksi sovinto sen mukaan kuin tässä luvussa säädetään.

2 §

Sovinto voi koskea asiaa tai sen osaa, jossa sovinto on sallittu.

3 §

Kuninkaan asiamiehellä ei ole valtaa sovinnon kautta vähentää kruunun oikeutta, ei kahdella riitapuolella kolmannen tahi jonkun muun oikeutta, eikä talonpojalla veronalaista maata, olkoonpa siitä riita kylän naapurusten taikka eri emäkyläin välillä.

4 §

Rikosasioissa älköön tuomari sovintoa salliko, jos on tapahtunut julkinen pahennus taikka yleinen rauha rikottu ruumiin, hengen tahi tavaran puolesta. Jos asianomistaja tahoo tehdä sovinnon oikeudestansa sakkoon ja vahingonkorvaukseen, niin olkoon hänellä siihen lupa; ja tehköön kuitenkin asiassa kanteen se, joka tulee kuninkaan kihlakunnan tahi kaupungin puolesta kantaa.

5 §

Jos sovinnon tehneet riitapuolet sittemmin riitautuvat siitä, miten sovinto oikeastaan on ymmärrettävä, taikka jos toinen väittää, että hänet on petollisesti viekoteltu sovinnon tekoon, niin kääntyköön tuomarin puoleen, joka sen on vahvistanut, ja menetelköön tuomari asiassa niinkuin sen laatu vaatii.

3 §

Sovinto vahvistetaan asianosaisten pyynnöstä.

Tuomioistuim vahvistaa sovinnon kirjallisesti. Ratkaisusta on käytävä ilmi sovinnon kohteena oleva asia ja sovinnon sisältö.

4 §

Jos sovinto koskee kaikkia asiassa esitettyjä vaatimuksia, asian käsittely päättyy sovinnon vahvistamiseen.

Jos sovinto koskee asian osaa, oikeudenkäyntiä jatketaan asian muilta osilta.

5 §

Tuomioistuimen ratkaisuun sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa saa hakea muutosta noudattaen, mitä muutoksen hakemisesta asianomaisen tuomioistuimen tuomioon säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .